

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forțelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate și apărare

Nr. 2 (8) / 2012

Chișinău, 2012

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 2 (8)/2012

Fondator: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor-șef:

colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor în științe politice,
conferențiar universitar

Secretar responsabil:

locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în științe tehnice

Colegiul de redacție:

colonel **Mihail Bucliș**

Svetlana Cebotari, doctor în științe politice

colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie

colonel (r) **Valeriu Cușnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Ion Jarcuțchi, doctor în istorie, conferențiar cercetător

Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferențiar universitar (Ucraina)

Victor Juc, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar

Irina Mkrtumova, doctor în sociologie (Federația Rusă)

colonel (r) **Constantin Moștoflei**, doctor în științe militare (România)

Irina Sosunova, doctor habilitat în sociologie (Federația Rusă)

Speranza Tomescu, doctor în filologie, lector superior (România)

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Ion Xenofontov, doctor în istorie

Redactori: **Elena Varzari**, doctor în filologie, conferențiar universitar,
Mihai Aduage, Vitalie Țurcanu

Corector: **Elena Pistrui**

Coperta, design, procesare computerizată și pre-press: **Valeriu Oprea, Natalia Nâș**

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției: str. Haltei 23, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2023

Tel.: (+373 22) 54-51-60

SUMAR

Securitate și geopolitică

Veaceslav UNGUREANU

OPORTUNITĂȚI DE FORTIFICARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE
A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC EUROPEAN 5

Alexandru CAUIA

CONFLICTELE ARMATE FĂRĂ CARACTER INTERNAȚIONAL. ESENȚA
ȘI APLICABILITATEA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL UMANITAR 18

Vitalie VARZARI

NOILE PERSPECTIVE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI DIN RAIOANELE
DE EST ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE 25

Alexandru ROȘCA

MEDIA SOCIALĂ ȘI SECURITATEA STATULUI – O PROVOCARE
A EPOCII INFORMAȚIONALE 34

Tehnică și tehnologii militare

Constantin ANTONIUC, Leonid CAIREAC, Nicolae MALCOCI

SIMULATOR DE TRAGERE LA ȚINTĂ CU ARMAMENT
DE INFANTERIE UȘOR ȘI EFECT DE RECOL CONTROLAT 42

Știință și educație militară

Vitalie MARINUȚĂ

PARTENERIATUL CIVIL-MILITAR: CONSIDERAȚII METODICE 44

Natalia DRUȚĂ

METODOLOGIA PREDĂRII ȘTIINȚEI ADMINISTRATIVE
ÎN INSTITUȚIILE CU PROFIL MILITAR 53

Nicolae GHERBOVEI

ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL CU PROFIL MILITAR 56

Valeriu EFREMOV

BAZELE PSIHOLGICO-PEDAGOGICE ALE AUTOEDUCĂRII,
AUTODEZVOLTĂRII ȘI AUTOPERFEȚIONĂRII STUDENȚILOR 60

Elena PAXIMADI

INOVAȚIILE TEHNOLOGICE IMPLEMENTATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT 67

Istorie și artă militară

Mihai ADAUGE

INVAZIA TĂTARILOR ÎN VARA ANULUI 1518
ȘI LUPTA DE LA ȘTEFĂNEȘTI. RECONSTITUIRE 70

Vlad MISCHEVCA

O ABORDARE A ANTECEDENTELOR
PROBLEMEI BASARABENE. ASPECTUL MILITAR 88

Terminologie militară

Marin BUTUC

TERMENI MILITARI MEDIEVALI ÎN CADRUL UNOR EXPRESII FRAZEOLOGICE 95

Constantin MANOLACHE, Valentina NEGRU

UN FENOMEN AL VIEȚII CULTURALE MODERNE: UNIFORMOLOGIA MILITARĂ 99

Opinii ale participanților la operații militare

Андрей КОБРИГ

ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ НА ДНЕСТРЕ (1991-1992 Г.Г.)

В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ 106

Apariții editoriale

Ion XENOFONTOV, Igor SOFRONESCU

„Spitalul Clinic Militar Central al Ministerului Apărării al Republicii Moldova”,

Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2012 125

SECURITATE ȘI GEOPOLITICĂ

OPORTUNITĂȚI DE FORTIFICARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC EUROPEAN

Veaceslav UNGUREANU¹

The advantages given by the regional geopolitical conjuncture, where the Republic of Moldova is situated, denotes the existence of enormous opportunities for diminishing national security threats, risks and vulnerabilities that can be counteracted by European-oriented integrationist mechanisms, which suppose entering regional schemes that would allow to quit the buffer zone created between the West and the Russian Federation, and the possible perspective for transcending the conflict geopolitical situation can be also reconsidered by tackling the idea of integration into NATO structures.

Rolul unui stat mic precum Republica Moldova în ceea ce privește securitatea în lume este unul apriori puțin însemnat, însă datorită conjuncturii geopolitice în care se află țara noastră și statutului său de furnizor de insecuritate regională, se atestă, totuși, o atenție sporită din partea marilor puteri, care o percep ca pe un element al unui joc geostrategic, situație ce generează un impact iminent asupra securității naționale. Din cauza dependenței de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri, securitatea națională a Republicii Moldova necesită în permanență o abordare pragmatică și o abilitate politico-diplomatică. Subiectul controversat – *neutralitatea permanentă* – care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională și se impune a fi reevaluat în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, diminuarea cărora poate fi efectuată numai prin tran-

șarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare europeană. Nefiind realizate deplin reformele în domeniul securității, actualmente, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova.

Considerăm că promovarea intereselor geopolitice ale SUA în Europa de Est prin realizarea pe teritoriul României, până în 2015, a celei de-a doua etapă din cadrul proiectului de scut american de apărare antirachetă privind amplasarea la baza militară de la Deveselu a unei noi generații de interceptoare (SM-3), modernizarea sistemului de apărare antiaeriană în Polonia, menținerea contingentului militar în regiunea balcanică, perpetuarea procesului de extindere a NATO spre est (aderarea în 2009 a Croației și Albaniei) trezește, indubitabil, o reacție simetrică din partea Federației Ruse pentru a-și reitera poziția sa în raport cu SUA. În cele din urmă, Z. Brzezinski susține că

¹ Veaceslav UNGUREANU – doctor în politologie, Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM.

miza acestui efort este rolul SUA pe termen lung în Europa. În opinia sa, o nouă Europă încă se conturează, și dacă ea va rămâne din punct de vedere geopolitic o parte a spațiului euroatlantic, extinderea NATO este esențială [1, p. 94]. Astfel, în urma confruntărilor geopolitice dintre SUA și Federația Rusă pentru sfera de influență din Europa de Est, se constată existența unor repercusiuni care determină dinamica evoluției securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, concentrarea SUA pe problemele enunțate mai sus creează premise favorabile pentru consolidarea UE în calitate de actor autonom în cadrul relațiilor internaționale. Prin urmare, ultima va fi capabilă să soluționeze mai eficient și în termene rezonabile chestiunile interne, ceea ce concomitent va însemna fortificarea Politicii de Securitate și Apărare a UE, dar și a politicilor în domeniul extinderii. Acest lucru va spori șansele Republicii Moldova de a se integra în spațiul european.

Noul proiect de securitate paneuropean promovat de Federația Rusă, în contextul căruia se regăsește și ideea de cogestionare a scutului american de apărare antirachetă, vine să modifice principiile securității euroatlantice, fiind dezbătut pe larg de către statele membre NATO. Acest scenariu geopolitic face parte din politica externă neoimperială a Federației Ruse de a se afirma ca supraputere pe mapamond, tergiversând în realitate contribuția sa la edificarea unei noi arhitecturi de securitate europeană prin dezaprobarea propunerii din partea Germaniei de a soluționa conflictul transnistrean, dar și prin moratoriul de suspendare a participării în cadrul FACE. Realizarea acestui proiect va avea un impact negativ asupra procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, Ucrainei

și Georgiei, care vor trece în timp, păstrând întreaga zonă în sfera de influență rusă (este puțin probabil că UE va reuși să integreze aceste state în afara mecanismelor preconizate de NATO, chiar dacă este pus în aplicare Parteneriatul Estic sau alte politici specifice ale procesului de integrare europeană). În cele din urmă, Europa de Est ar risca să se transforme într-o Uniune a Europei de Est la care deja visează unii ideologi ruși susținători ai politicii lui V. Putin și D. Medvedev.

În opinia noastră, arhitectura de securitate europeană se află într-o dezbateră deosebit de amplă, propunerea SUA privind amplasarea scutului antirachetă grăbește discuții în interiorul NATO și obligă accelerarea procesului de transformare a Alianței, zdruncinând relația cu Federația Rusă, aruncând organizația într-o poziție destul de delicată, în pofida colaborării constante din ultimii ani. Statutul provinciei Kosovo, Tratatul FACE și scutul antirachetă readuc Federația Rusă pe o poziție de forță, iar NATO s-a angajat să continue procesul de transformare adoptat la Riga, urmărind să asigure apărarea antirachetă a tuturor statelor membre și, totodată, plasând Federația Rusă în coordonatele relației de parteneriat special, în contextul prevederilor noului Concept Strategic NATO [2]. În cadrul noului Concept au fost stabilite angajamente de cooperare cu Federația Rusă în domeniul problemelor cheie de securitate și programului de apărare antirachetă, identificând în acest sens modalități de colaborare practică, creând în același timp condiții pentru prefigurarea unui nou sistem de securitate internațională care va gestiona mai eficient noile provocări ale secolului XXI.

În prezent, în contextul securității regionale Republica Moldova este percepută ca

o vulnerabilitate pentru UE și NATO. Acest fapt poate să determine chiar elemente de risc major prin preluarea controlului politicii externe a securității și a apărării statului nostru de către un stat străin, Federația Rusă, prin intermediul regimului secesionist din raioanele de est ale Republicii Moldova [3, p. 49]. De aceeași părere este și Yu. Josanu, care distinge interesele de securitate ale UE/NATO în raport cu Republica Moldova în două aspecte interconectate: conflictul transnistrean și problemele de securitate neconvențională (de la corupție până la traficul de ființe umane și armament). UE a reiterat de mai multe ori poziția conform căreia stabilitatea Republicii Moldova contează pentru comunitatea europeană, dat fiind faptul că ea se află la hotarele UE și proiectarea problemelor interne în afara granițelor republicii poate afecta securitatea regională [4, p. 200]. Potrivit lui V. Chirilă, prin semnarea Planului de Acțiuni UE – Republica Moldova și ulterior aderarea la PEV (Politica Europeană de Vecinătate), UE și Republica Moldova și-au asumat un șir de angajamente comune și unilaterale, a căror îndeplinire a avut ca rezultat general dinamizarea relațiilor moldo-comunitare, inclusiv pe dimensiunea soluționării conflictului transnistrean. În opinia sa, datorită PEV, UE și-a sporit vizibilitatea și autoritatea politică în Republica Moldova la nivelul PESC (Politica Externă și de Securitate Comună) prin reprezentantul special al UE pentru Moldova și participarea la negocierile/consultările în problema transnistreană în calitate de observator în formatul „5+2”, totodată, extinzându-se și la nivelul PESA (Politica Europeană de Securitate și Apărare) prin Misiunea UE de asistență la frontiera moldo-ucraineană (EUBAM) [5, p. 59-60]. De asemenea, V. Chirilă exprimă supoziția că

pentru Republica Moldova o importanță deosebită prezintă cei șase parametri ai PEV, realizarea cărora va permite semnarea Acordului de Asociere la UE. Drept urmare a semnării acestui acord, Republica Moldova va beneficia de o strânsă conexiune politică la UE, care va contribui la promovarea convergenței legislative și instituționale în baza legislației și standardelor comunitare, avansând, totodată, și în domeniul cooperării PESC și PESA. În același timp, trebuie de precizat că UE va iniția cu Republica Moldova un pact de mobilitate și securitate, care va trasa condițiile obligatorii de îndeplinit pentru a facilita mobilitatea populației din statele est-europene în spațiul comunitar, asumându-și angajamente comune și unilaterale în ceea ce privește contracararea migrației ilegale, modernizarea instituțiilor naționale de azil conform standardelor UE, stabilirea structurilor integrate de control al frontierelor în concordanță cu legislația comunitară, precum și îmbunătățirea abilității poliției și sistemului judiciar în vederea combaterii eficiente a corupției și crimei organizate. Pactul de mobilitate și securitate ar urma să contribuie la liberalizarea treptată a regimului de vize în spațiul UE [5, 74–78].

Suntem de acord cu supoziția că Republica Moldova nu poate să-și asume singură propria securitate din motivul că situația contemporană de securitate exclude posibilitatea asigurării securității unui stat de sine stătător, cu excepția marilor puteri, cu capacități militare și de securitate majore. De aceea, soluția pentru statele mici este apărarea comună, precum și soluții de securitate comune, fapt ce permite împărțirea costurilor [3, p. 52-53].

În viziunea noastră, procesul de integrare europeană a Republicii Moldova are un impact direct asupra asigurării securității

naționale, contribuind la soluționarea conflictului transnistrean, care constituie o amenințare și pentru securitatea regională prin prezența militară străină pe teritoriul Republicii Moldova. Un stat care aparține spațiului comun european și instituțiilor UE, dar, în același timp, acceptă asigurarea securității în baza garanțiilor militare și de securitate furnizate de Federația Rusă, constituie în sine o contradicție fundamentală în termeni, deoarece acordurile din cadrul PESC și PESA sunt incompatibile cu aceste garanții. De asemenea, Tratatul de la Lisabona, semnat și ratificat de toate statele membre ale UE și pus în aplicare la începutul anului 2010, stipulează că va exista o politică externă unitară a statelor europene și o politică de apărare comună, precum și o clauză de solidaritate a statelor UE în fața unui atac extern asupra unuia dintre ele. Această prevedere intră în contradicție cu prezența militară rusă pe teritoriul statului nostru sau cu asigurarea securității de către Federația Rusă. Neacceptând pachetul referitor la PESC, integrarea europeană nu este posibilă.

Actualmente, în contextul noii conjuncturi geopolitice, al evoluției amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale, dar și al schimbărilor dinamice care s-au produs pe plan național, regional și global în domeniul securității statului, a apărut necesitatea adoptării unei noi concepții a securității naționale a Republicii Moldova, cea veche epuizându-se și efectul juridic. Datorită acestor condiții, a demarat procesul de revizuire și adoptare la 22 mai 2008 a Concepției Securității Naționale în colaborare cu NATO prin implementarea IPAP. Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova constituie documentul politic ce reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan

național și internațional în care operează Republica Moldova, definește scopul securității naționale, liniile directoare de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de stat și de societate și reconfirmă ireversibilitatea cursului de integrare europeană a țării. Acest document conține de asemenea amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova: conflictul transnistrean; eventualitatea unor tensiuni interetnice; terorismul internațional; de sorginte economică; de origine socială; din domeniul tehnologiilor informaționale; derivate din activitatea umană; provenite din partea crimei organizate și corupției [6, p. 6-7]. Ulterior, fiind elaborată și adoptată la 15 iulie 2011 Strategia Securității Naționale, care definește interesele naționale vitale și politica de securitate; procedura participării Republicii Moldova la eforturile internaționale orientate spre gestionarea amenințărilor și a provocărilor contemporane; mecanismul combaterii amenințărilor și diminuării riscurilor, vulnerabilităților în contextul consolidării securității naționale și asigurării securității regionale [7, p. 37-46].

În viziunea lui O. Serebrian, cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sunt: resursele naturale limitate, ritmul lent al reformelor socioeconomice, starea de *zonă-tampon* între Federația Rusă, pe de o parte, și UE/NATO, pe de altă parte. Expertul divizează amenințările la adresa securității naționale în două categorii: de natură internă și de origine externă, printre ultimele numărându-se și conflictele teritoriale alimentate direct sau indirect din afară (conflictul sud-basarabean, disputa de frontieră dintre Ucraina și Republica Moldova și, în

special, conflictul transnistrean)[8, p. 106].

Este de remarcat, totuși, că actualmente UE nu are o dimensiune de securitate autonomă, capabilă să asigure necesitățile de securitate în această zonă. Perspectiva realizării acestei opțiuni este compatibilă cu apartenența la NATO, în condițiile în care majoritatea statelor membre ale UE sunt fie membre ale NATO, fie au relații și garanții de securitate validate în raport cu Alianța. Mai mult, UE și NATO au și o convergență de principii, norme și capacități, iar perspectiva realizării unei soluții de securitate independente de NATO nu există [3, p. 54].

V. Lupan scoate în evidență relațiile de cooperarea dintre Republica Moldova și NATO ca factor ce contribuie la asigurarea securității naționale a Republicii Moldova, relații fundamentate pe statutul de neutralitate. În accepția noastră, *neutralitatea permanentă*, care este prevăzută în Constituție (art.11) [9], dar și în Concepția Securității Naționale [6, p. 6], generează incertitudine multidimensională în domeniul securității sub aspect politic, militar și energetic și poate fi considerată o vulnerabilitate ce contribuie la diminuarea securității naționale a Republicii Moldova. Potrivit lui V. Juc, neutralitatea permanentă, proclamată unilateral și menținută prin propria voință, nu a contribuit până la moment la valorificarea obiectului strategic urmărit, fiind sfidată și depreciată de prezența forțelor militare străine pe o parte din teritoriul său, chiar dacă provizoriu se află sub controlul autorităților secesioniste. Statutul de neutralitate consfințit constituțional nu asigură în regim automat securitatea națională a Republicii Moldova, iar rezultatul cel mai important se dovedește a fi neparticiparea la procesele de cooperare militară din cadrul CSI [10, p. 206–207]. În accepția lui V. Pleșca [11], fiecare țară cu statut de

neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității, care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și care poate să se modifice în timp. În opinia sa, Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova. Această părere este împărtășită și de N. Osmochescu [12], care consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale, precum și un element al securității colective în Europa. V. Lupan [13] nu este de acord cu aceste supoziții, în opinia lui neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului transnistrean, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare. O ipoteză mai radicală este exprimată de D. Dungaciu [14], potrivit căreia ideea de „garanții internaționale permanente” privind statutul de neutralitate al Republicii Moldova este un sofism menit să raționalizeze, pentru a doua oară, ocupația rusească din Republica Moldova, și de data asta cu mâinile occidentale. Potrivit lui A. Rácz [15], prevederile Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova nu sunt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă statul nostru. Prin acceptarea unui statut de neutralitate permanentă Republica Moldova prin definiție, exclude chiar și posibilitatea unei cooperări mai strânse cu NATO, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriu-zise. În opinia lui S. Troebst [16], care face o analogie între situațiile de securitate ale

Georgiei și Republicii Moldova, vorbind în termeni militari, țara noastră nu poate face față capacităților de război ale Federației Ruse. Necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea Republicii Moldova. J. Bugajski [17] susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiuni. Aceasta presupune o vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității. G. Istvan [18] este de părere că, în condițiile geopolitice actuale, neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți. În opinia sa, neutralitatea nu mai este percepută ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a Războiului Rece a luat sfârșit. În accepția lui L. Movchanyuk [19], proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații ale statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. J. Sherr [20] în reflecțiile sale pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atât de ușor să renunțe la forțele sale armate, care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran. I. Chifu [21] este sceptic în privința posibilității statului ce se află la periferie sau în *zona-tampon* între două blocuri să-și poată asigura securitatea prin sine însuși și prin garanții de neutralitate. R. Gorincioi [22] demonstrează inconsistența argumentelor în favoarea neutralității când situația Republicii Moldova este comparată cu situația geopolitică și geostrategică a altor state neutre din Europa, susținând că niciunul dintre statele neutre din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a in-

stabilității politice, economice și puternicii presiuni rusești.

V. Juc consideră, pe bună dreptate, că securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient în condițiile integrării euroatlantice. În opinia sa, elaborarea și implementarea unei strategii de integrare euroatlantică a Republicii Moldova trebuie să reprezinte obiectul preocupărilor mai multor structuri, atât de stat, cât și neguvernamentale, esențial fiind să se demonstreze și să se mediatizeze că NATO s-a dovedit a fi cea mai viabilă organizație în materie de asigurare a securității și se asociază nu numai cu dimensiunea politico-militară, ci o pondere semnificativă revine politicilor investiționale [10, p. 207]. În ordinea de idei abordată, V. Lupan afirmă că structurile de cooperare în domeniul securității create de NATO au servit drept organisme în cadrul cărora Republica Moldova oficial a reușit să-și facă cunoscute și să promoveze o parte din interesele sale – atât dialogul politic din cadrul Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic, unde au fost prezentate îngrijorările în ce privește conflictul transnistrean, cât și participarea ulterioară la Programul PpP (Parteneriatul pentru Pace), creat în 1994. Expertul este de părere că Republica Moldova consideră dezvoltarea cooperării în cadrul PpP drept o condiție de sporire a propriei sale securități, a securității regionale și celei internaționale [23, p. 143–144]. Relațiile de cooperare cu NATO au produs un influx de idei noi privind eficiența armatei, iar unul din obiectivele declarate în acest context a fost reforma necesară pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. În condițiile fluctuației mediului securității internaționale, devine imperativă necesitatea ajustării poziției Republicii Moldova de o manieră în care să-i fie asigurată securitatea națională din

partea instituțiilor europene de securitate. NATO este unica organizație care are expertiza necesară pentru o reformă calitativă, democratică și europeană a sectorului de securitate, precum și resursele necesare să asiste Republica Moldova pe această cale. Integrarea europeană nu poate fi finalizată fără implementarea reformelor stipulate de IPAP, ratându-le, reformele de integrare a Republicii Moldova în UE nu vor fi complete [23, p. 147–152].

Igor Boțan abordează dimensiunea securității naționale a Republicii Moldova prin prisma implementării Planului de Acțiuni UE – Republica Moldova. Expertul susține că stabilitatea politicii interne din Republica Moldova este influențată de relațiile sale pe plan extern, astfel Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova a devenit documentul strategic pentru Republica Moldova și un pilon central pentru securitatea regională [24, p. 53]. Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova menționează că „Moldova este invitată să se angajeze în intensificarea relațiilor politice, de securitate, economice și culturale cu UE, să întărească cooperarea transfrontalieră și să împărtășească responsabilitatea în prevenirea și soluționarea conflictelor. Unul din obiectivele principale ale acestui plan este suportul pentru soluționarea viabilă a conflictului transnistrean” [25, p. 1].

În contextul intervenției factorului geopolitic în politica externă a Republicii Moldova, fapt ce s-a soldat cu o ascensiune a relațiilor de cooperare cu NATO precedată de alterarea raporturilor cu Federația Rusă, mai cu seamă în perioada pregătirii Memorandumului Kozak, a generat negocieri pe marginea Planului de Acțiuni UE – Republica Moldova și intensificarea unei cooperări cu NATO, adoptând un plan individual care să asigure reformele

în sectorul de securitate. V. Lupan exprimă supoziția că lipsa unor prevederi concrete privind reforma sectorului de securitate în Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova a creat percepția că UE nu avea o agendă de securitate clar definită la acel moment, determinând discuții cu NATO pe marginea ideii de a adopta un Planurile Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului IPAP. În consecință Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova are doar prevederi generale privind stabilirea unor noi relații dintre Republica Moldova și UE, care, printre altele, vor asigura mai multă stabilitate și securitate. Republica Moldova este invitată prin acest document să stabilească legături politice, economice și culturale mai intense cu UE, să intensifice cooperarea transfrontalieră și să împărtășească responsabilitatea pentru prevenirea și soluționarea conflictelor [26, p. 26–27].

V. Lupan susține în continuare că această atenție sporită poate explica evoluțiile ulterioare ale reformelor în acest domeniu din Republica Moldova. Astfel, deși UE nu a fost direct implicată în reforma sectorului de securitate, ea avea la îndemână cunoștințele despre țară, expertiza și resursele unei alte organizații internaționale, NATO, cu care poate coopera în domeniul reformei sectorului de securitate din Republica Moldova. NATO, stabilind contacte cu Moldova, încă din 1991, a inclus țara într-un cadru de cooperare cu Alianța, prin intermediul Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic (CCNA), care ulterior, în 1997, a fost transformat în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic (CPEA), precum și prin intermediul Parteneriatului pentru Pace (PpP) lansat în 1994. În 1995, Republica Moldova, devenind membru la Procesul de Revizuire a Parteneriatului (PARP), începe procesul de analiză per-

manentă a sectorului de apărare a țării [26, p. 28].

Summitul NATO de la Praga din 2002 a propus instituirea unor mecanisme speciale în cadrul PpP, care să răspundă și mai bine necesităților de securitate ale statelor partenere în condițiile unui climat de securitate în plină schimbare – Planurile Individuale de Acțiuni ale Parteneriatului (IPAP). În timp ce statele europene adoptă în 2002 criteriile care să corespundă necesității adaptării sectorului de securitate noilor realități, Republica Moldova adoptă, tot în 2002, Concepția reformei militare, aceasta fiind evident deja depășită de timp. Problema acestei concepții este că ea a fost adoptată prea târziu și nu a ținut suficient cont de raportul dintre posibilități și necesități, pe care le menționează. Astfel, Concepția a fost formulată în 1997–1998, înainte ca să intervină modificarea amenințărilor la adresa securității statelor, în particular în urma atacurilor teroriste asupra SUA, precum și a realităților din regiunea Kosovo și a altor evoluții internaționale, care au făcut această concepție depășită chiar înainte de a fi aprobată. Ceea ce a fost, totuși, important în cazul Republicii Moldova este faptul că Concepția reformei militare a dus la înțelegerea că doar eforturile structurilor de forță nu sunt suficiente și este nevoie de o reformă mult mai complexă. În realitate, o reformă eficientă a sectorului de securitate, astfel încât să corespundă criteriilor europene, necesită schimbări mult mai substanțiale într-un set de domenii mult mai larg decât doar cel militar [23, p. 148].

V. Lupan se pronunță în același context de idei, afirmând că Concepția reformei militare a fost elaborată în 1997, având drept bază Concepția Securității Naționale din 1995, care și-a pierdut actualitatea din cauza reconfigurării mediului de securi-

tate survenite după 11 septembrie 2001. Anume în aceste circumstanțe s-a ajuns la concluzia că Republica Moldova are nevoie de o asistență externă ca să purceadă la o revizuire a sistemului de apărare, care să presupună ca toate documentele statului să fie aduse în concordanță cu necesitățile sale actuale și să fie efectuată o reformă comprehensivă a sistemului de securitate din Republica Moldova. Unica și cea mai relevantă modalitate de a asigura o astfel de reformă atotcuprinzătoare, cu implicarea tuturor ramurilor puterii, este posibilă doar prin implementarea IPAP, care a fost conceput pentru aceste scopuri [23, p. 149].

Drept urmare a unei conjuncturi geopolitice/politice favorabile, o anumită evoluție a devenit posibilă în anii 2004–2006, în contextul discuțiilor despre reforma sectorului de securitate, care s-au deplasat din cadrul restrâns al reformei militare la necesitatea de a asigura securitatea adecvată cetățenilor Republicii Moldova. Atunci și a fost acceptată ideea de a se angaja într-un IPAP, care a fost aprobat la 6 iulie 2006. I. Munteanu este de părere că „Republica Moldova ar trebui să exprime o voință comună în privința problematicii și importanței sectorului de securitate națională, astfel ca prin încărcătura sa semantică și instituționalizată, inclusiv prin costurile și beneficiile pe care o eventuală aderare la NATO ar putea să le impună” [27]. V. Lupan exprimă supoziția că „de fapt, NATO nu este doar o alianță militară, ci și o alianță de valori democratice. Aceste valori, dar și o serie de criterii, fiind în același timp comune, atât pentru UE, cât și pentru NATO, dat fiind faptul că aceste organizații sunt strâns legate, le putem găsi în IPAP. IPAP-ul ne oferă posibilitatea de a realiza reforme în domeniul securității naționale în

scopul consolidării acesteia” [28]. I. Chifu reliefează procesul de integrare europeană și neutralitatea constituțională, susținând că „Republica Moldova riscă foarte mult și își vede amenințată statalitatea, securitatea, suveranitatea, integritatea teritorială și independența prin perpetuarea situației de a nu opta pentru o soluție de securitate sustenabilă și realizabilă în practică. Chiar și la această oră, pachetul de opțiuni politice ale Republicii Moldova este contradictoriu. Opțiunea integrării europene este incompatibilă cu neutralitatea constituțională” [29]. D. Mânzărari abordează IPAP-ul ca o opțiune complementară venind să sprijine procesul de integrare europeană prin fortificarea securității naționale, subliniind că „Republica Moldova continuă să se complacă într-un regionalism dominat de Federația Rusă, care practică aceeași politică față de vecinii săi ca și URSS față de fostele sale periferii. Ignoranța și stagnarea reformelor sectorului de securitate izolează Republica Moldova de procesul integraționist euroatlantic. Trebuie să găsim mecanisme adecvate pentru a ne integra în regionalismul de influență europeană” [30].

V. Lupan este de părere că negocierile din 2004 cu NATO privind IPAP au evoluat în direcția priorităților de integrare europeană a Moldovei. În urma vizitei echipei NATO în 2004, IPAP-ul a fost elaborat de o manieră să sprijine obiectivul strategic de integrare europeană a Republicii Moldova. Astfel, IPAP devine un plan complementar al Planului de Acțiuni UE – Republica Moldova și reflectă prioritățile UE de a realiza din reforma sectorului de securitate un plan important de cooperare strategică cu statele unde există interesul UE. Din perspectivă europeană, un asemenea plan de reformare a sectorului de securitate este intrinsec ideii reînnoirii instituționale

democratice a Moldovei, în conformitate cu standardele europene, completează, deși de o manieră mai detaliată, Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova. Din acest considerent, conținutul IPAP a fost redactat astfel încât să reflecte atât complexitatea relațiilor cu UE, cât și necesitatea unei reforme cuprinzătoare a sectorului de securitate. Acesta a devenit un document strategic care stipulează necesitatea implementării reformelor acțiunilor în diverse domenii de politică internă și externă, începând cu domeniul juridic, al reformei administrației publice și a drepturilor omului până la alte aspecte privind reforma militară, paramilitară și a instituțiilor de securitate și informare.

Documentul de prezentare a IPAP menționează asemenea obiective cum sunt opțiunea strategică de integrare în UE, prioritățile de cooperare cu ONU, OSCE și Consiliul European, participarea Republicii Moldova în lupta împotriva terorismului internațional și proliferării armelor de distrugere în masă, întărirea capacităților sistemului de control al exporturilor. În același timp, documentul menționează politici interne și probleme economice, care sunt ținta reformelor, inclusiv în domenii cum ar fi democrația și statul de drept, justiția și afacerile interne, controlul civil/democratic al forțelor armate și al structurilor de securitate, reformele sociale și economice, precum și dezvoltarea priorităților politice și economice [26, p. 28-29].

Potrivit lui V. Cibotaru, Republica Moldova a devenit a șasea țară care a aderat la mecanismul de cooperare cu NATO (după Georgia, care a semnat IPAP în octombrie 2004, Ucraina – în aprilie 2005, Azerbaidjan – în mai 2005, Armenia – în decembrie 2005, Kazahstan – în februarie 2006). Georgia declară ferm că va folosi IPAP pen-

tru a se pregăti de aderare la NATO, iar celelalte țări aderente la IPAP argumentează intensificarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică în contextul necesităților de reformare a forțelor armate. În conformitate cu acest plan, principalele obiective strategice ale Republicii Moldova sunt: integrarea în UE, intensificarea dialogului și aprofundarea relațiilor cu structurile euroatlantice. Având în vedere statutul său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea IPAP, nu urmărește obiectivul aderării la NATO, ci speră să utilizeze planul pentru accelerarea procesului de reforme în sectoarele apărării și securității naționale. În acest scop, Republica Moldova va crea baza politico-juridică necesară implementării IPAP, precum și mecanismele instituționale relevante. V. Cibotaru abordează dimensiunea securității naționale a IPAP susținând că în contextul restabilirii integrității statului, Republica Moldova pledează pentru o reglementare cât mai rapidă a conflictului transnistrean pe cale pașnică. În acest scop, autoritățile centrale ale Republicii Moldova au considerat absolut necesară participarea la negocieri a tuturor factorilor internaționali interesați, dar în primul rând a UE, SUA, Rusiei și Ucrainei. O atenție deosebită în contextul reglementării se acordă securizării frontierei de stat, în special pe sectorul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. Având în vedere relațiile cu vecinii, IPAP prevede că Republica Moldova promovează relații de bună vecinătate cu România și Ucraina. Dezvoltarea raporturilor cu România se va baza pe valorile europene comune. Republica Moldova se pronunță pentru relații durabile de cooperare reciproc avantajoase cu Federația Rusă. Moldova își va intensifica cooperarea cu alte state în cadrul Procesului de Cooperare în Eu-

ropa de Sud-Est, OCEMN (Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră), SEECF (Procesul de Cooperare Politică în Sud-Estul Europei), SEEGROUP (Grupul Sud-Est European de Cooperare în domeniul Securității) și GUAM ca modalitate de a contribui la consolidarea stabilității și securității regionale.

Totodată, în scopul combaterii terorismului internațional, crimei organizate și traficului de ființe umane, Republica Moldova își va perfecționa cadrul juridic și instituțional existent; își va aprofunda cooperarea și coordonarea interinstituțională; va stabili relații de cooperare cu subdiviziunile din cadrul Secretariatului Internațional al NATO; își va consolida controlul asupra exporturilor; își va întări măsurile vizând combaterea fenomenului spălării banilor. În acest context, Republica Moldova își va consolida cooperarea cu ONU, OSCE, OIM (Organizația Internațională pentru Migrație), Interpol și alte organizații internaționale. În procesul de implementare al IPAP, Republica Moldova își va coordona acțiunile cu UE și organizațiile internaționale active în țară, pentru a asigura compatibilitatea dintre IPAP, Planul de Acțiuni UE – Republica Moldova, SCERS (Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei), precum și pentru a evita dublarea și suprapunerea în activități. O atenție deosebită se va acorda consultărilor cu NATO, OSCE, PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare), UNEP (Programul Națiunilor Unite pentru Mediu) și alte organizații/agenții internaționale în vederea implementării proiectelor ce vizează consolidarea securității ecologice în țară și în regiune [31].

Conform prevederilor conceptuale ale IPAP, Republica Moldova s-a angajat să elaboreze, încă în anul 2006, o Concepție

a Securității Naționale, în baza căreia, ulterior, ar fi urmat să fie elaborată Strategia Securității Naționale și Strategia Militară Națională. V. Lupan consideră că aceste documente ar permite trecerea la faza activă a revizuirii sistemului de securitate și apărare și elaborarea recomandărilor în ceea ce privește ajustările necesare ca acest sistem să corespundă Concepției și ambelor Strategii. Evoluțiile din 2008 au demonstrat că reformele necesare pentru securitatea statului au căzut pradă jocurilor geopolitice cu Federația Rusă. Atât Concepția Securității Naționale, cât și Strategia Securității Naționale au fost formulate astfel, încât să menajeze interesele Federației Ruse și nu cele ale Republicii Moldova [23, p. 151].

Ulterior, în contextul necesităților și priorităților de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova și urmare a finalizării primului ciclu de implementare a IPAP, în 2010 a fost perfectat un nou IPAP actualizat. Documentul prevede o vastă agendă de măsuri ce țin de consolidarea controlului democratic al forțelor armate, cooperarea științifică, dar și protecția civilă în situații excepționale. Noile prevederi precizează și dezvoltă acțiunile planificate anterior, principala deosebire constând în includerea unui nou obiectiv cu privire la reforma sectorului de securitate și apărare în vederea sporirii nivelului de transparență și eficiență a acestuia.

Prin urmare, actualmente sistemul securității naționale al Republicii Moldova trece printr-un proces dificil de fundamentare și instituționalizare a elementelor constitutive. Republica Moldova, fiind o putere mică și lipsită de resurse suficiente, situată

geopolitic în *zona-tampon*, se confruntă cu o multitudine de provocări, dar beneficiază de anumite oportunități pe dimensiunea securității naționale. Această situație este creată de identificarea și realizarea unor interese geopolitice ale marilor puteri (UE/NATO și Federația Rusă/ODKB) aflate în proximitatea Republicii Moldova, ele generând un coeficient de presiune asupra Republicii Moldova, impactul lor fiind rolul predominant al factorului extern în raport cu politica de securitate națională, marcându-i unele direcții de realizare.

Așadar, avantajele oferite de conjunctura geopolitică regională în care este poziționată Republica Moldova denotă existența enormelor posibilități privind diminuarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale, care pot fi contracarate prin mecanisme integraționiste de orientare europeană, ce presupun intrarea în scheme regionale care ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar posibila perspectivă de transcendere a situației geopolitice conflictuale poate fi regândită și prin abordarea ideii de integrare în structurile NATO. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și, ulterior, stagnarea procesului de modernizare, lipsa de atractivitate a Republicii Moldova pentru statele din UE și NATO. În același timp, Republica Moldova trebuie să fie capabilă să depășească amenințările externe la adresa securității naționale, ce sunt generate de conjunctura geopolitică în care se află, sau să diminueze efectele lor distructive. Acest obiectiv devine o problemă fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Brzezinski Z. *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*. București, Univers Enciclopedic, 2000.
2. *Sinteza declarației finale a Summitului NATO de la Lisabona, 2010*. <http://www.nato.md> (vizitat 25.11.2010).
3. *Opțiunile de securitate ale Republicii Moldova*. Chișinău, 2009.
4. Josanu Yu., *Securitatea națională a Republicii Moldova prin prisma securității europene*. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice*. Chișinău: AAP, vol. 2, 2008.
5. Chirilă V., *Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană*. În: *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998–2008)*, 2009.
6. *Concepția securității naționale a Republicii Moldova*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 97-98 din 3 iunie 2008.
7. *Strategia securității naționale a Republicii Moldova*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175 din 14 octombrie 2011.
8. Serebrian O., *Despre geopolitică*. Chișinău, Cartier, 2009.
9. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 18 august 1994.
10. Juc V., *Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*. Chișinău, Tipografia-Sirius, 2011.
11. Pleșca V., *Neutralitate permanentă, un pas înainte pentru integrarea europeană*. Chișinău, 2008. http://www.prisa.md/rom/comments_csn_plesca (vizitat 12.07.2009).
12. Osmochescu N., *Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane*. În: *Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice*. Chișinău: AAP, vol. 2, 2008.
13. Lupan V., *Peste un deceniu de neutralitate, mai mult de zece ani de cooperare cu NATO*. Chișinău, 2009. <http://www.ape.md> (vizitat 21.06.2009).
14. Dungaciu D., *Efectele nefaste ale neutralității asupra Moldovei*. Chișinău, 2008. <http://www.moldova.org> (vizitat 28.06.2009).
15. Rác A., *Securitatea Republicii Moldova*. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 15.06.2009).
16. Troebst S., *Securitatea Republicii Moldova*. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 05.07.2009).
17. Bugajski J., *Securitatea Republicii Moldova*. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 03.07.2009).
18. Istvan G., *Securitatea Republicii Moldova*. Chișinău, 2008. <http://www.viitorul.org> (vizitat 03.07.2009).
19. Movchanyuk L., *Securitatea Republicii Moldova*. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 10.07.2009).
20. Sherr J., *Moscova și Tiraspolul văd Procesul de Integrare Europeană a Republicii Moldova ca o contradicție cu statutul de neutralitate*. Chișinău, 2008. <http://www.ape.md> (vizitat 24.06.2009).

21. Chifu I., *Securitatea regională în spațiul Ucraina – Republica Moldova – România. Trilogia reușitei: reforme, securitate și construirea bunăstării*. Chișinău, 2005. <http://www.docs.moldova.org> (vizitat 09.07.2009).
22. Gorincioi R., *Comentarii privind Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova*, Chișinău, 2008. <http://www.nato.md> (vizitat 28.06.2008).
23. Lupan V., *Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO)*. În: *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998–2008)*, 2009.
24. Boțan Ig., *Implementarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova*. În: *Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate*, 2009.
25. *Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova*.
26. Lupan V., *Sectorul de securitate al Republicii Moldova: calea de urmat*. În: *Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate*, 2009.
27. Munteanu Ig., *Un grup de organizații neguvernamentale optează pentru regândirea opțiunilor de securitate în direcția integrării euro-atlantice a RM*. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 23.03.2012).
28. Lupan V., *Un grup de organizații neguvernamentale optează pentru regândirea opțiunilor de securitate în direcția integrării euroatlantice a RM*. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 23.03.2012).
29. Chifu I., *Un grup de organizații neguvernamentale optează pentru regândirea opțiunilor de securitate în direcția integrării euroatlantice a RM*, Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 23.03.2012).
30. Mînzărari D., *Un grup de organizații neguvernamentale optează pentru regândirea opțiunilor de securitate în direcția integrării euroatlantice a RM*. Chișinău, 2009. <http://www.viitorul.org> (vizitat 23.03.2012).
31. Cibotaru V., *Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO*. Chișinău, 2006. <http://www.europa.md> (vizitat 28.03.2012).

CONFLICTELE ARMATE FĂRĂ CARACTER INTERNAȚIONAL. ESENȚA ȘI APLICABILITATEA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL UMANITAR

Alexandru CAUIA¹

To ensure efficient implementation of the rules of international humanitarian law both nationally and internationally it is necessary to define properly the situation in which military operations take place. The volume of rules of international humanitarian law to be applied is strictly determined by the character of the armed conflict. This article examines the essence of non-international armed conflicts and international legal standards to be respected by involved parties.

Majoritatea covârșitoare a specialiștilor în domeniul dreptului internațional umanitar, expunându-se asupra elementelor definitorii ale conflictelor armate contemporane, utilizează un set de termeni distincți precum: conflicte „postmoderne”, [1] „destructurate” [2, p. 38], „agravate” [3, p. 33], „declanșate cu scopul de eliberare națională” [4, p. 42] sau „etnice” [2, p. 42].

Toate aceste determinative nu permit elaborarea unei definiții unanim acceptabile cu privire la conflictele armate contemporane, ci doar descriu unele aspecte, constatând dificultatea ascendentă a procesului de calificare juridică a acestora. Dificultatea determinării unei definiții unanim acceptabile pentru conflictele armate contemporane este catalizată și de utilizarea pe larg a termenului „război” în cadrul diferitor sintagme precum: „războiul economic” [5, p. 71], „războiul sfânt” sau „războiul just” [6].

În opinia autorilor Irène Herrmann și Daniel Palmieri, cu toate că există un număr impunător de caracteristici ale conflictelor armate contemporane, putem constata două elemente comune: diversitatea

și noutatea acestora. A fost depășită acea perioadă când quasi-totalitatea conflictelor militare de pe mapamond puteau fi lesne încadrate în cele două categorii unanim acceptabile: conflictul armat internațional și război civil. În cadrul primei situații are loc o confruntare dintre cetățenii a două sau a mai multor state, pe când în cazul celei din urmă categorii, lupta se desfășoară între cetățenii aceluiași stat.

În opinia autorului N.V. Ostrouhov, conflictul se desfășoară în cadrul unor limite: temporale, spațiale și ale sistemului de referință. Limitele spațiale sunt materializate prin teritoriul părților implicate în conflict. Cele temporale își au sorgintea de la declararea conflictului sau realizarea primelor operații militare adverse și până la încheierea sau instaurarea definitivă a păcii. În ceea ce privește limitele sistemului de referință, acestea urmează să fie determinate de natura subiecților care participă în cadrul conflictului și normele juridice aplicabile acestuia [7, p. 131].

În ceea ce privește conflictul armat cu caracter noninternațional, Convențiile de

¹ Alexandru CAUIA – doctor în drept, Catedra științe umanistice și limbi străine, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

la Geneva definesc acest tip de conflict, în cadrul art. 3 comun, astfel:

„În caz de conflict armat reprezentând un caracter neinternațional și ivit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante, fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice cel puțin următoarele dispoziții:

„1. Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauza de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză, vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nicio deosebire cu caracter discriminatoriu bazată pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, naștere sau avere, sau orice alt criteriu analog.

În acest scop, sunt și rămân prohibite, oricât și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus:

a) atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile;

b) luările de ostatici;

c) atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamentele umilitoare și înjositoare;

d) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, fără un tribunal constituit în mod regulat, fără garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate.

2. Răniții și bolnavii vor fi ridicați și îngrijiți”.

Protocolul Adițional II stipulează faptul că normele acestuia urmează să fie aplicabile: „... la toate conflictele armate care nu cad sub incidența art. 1 al Protocolului Adițional al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I) și care se desfășoară pe te-

ritoriul unei înalte părți contractante între forțele sale armate și forțe armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său, astfel încât să-i permită să desfășoare operații militare susținute și coordonate și să aplice prezentul Protocol” [8].

Un interes aparte prezintă determinarea noțiunii de conflict armat în sensul Statutului Curții Penale Internaționale. Acesta determină ca fiind infracțiuni unele acțiuni săvârșite pe timp de conflict armat noninternațional. Sunt calificate drept fapte infracționale încălcarea gravă a prevederilor articolului 3 comun săvârșită pe timp de conflict armat fără caracter internațional și, astfel, normele Statutului CPI: „nu sunt aplicabile situațiilor de tensiuni și dezordini interne...” De asemenea este calificată drept infracțiune internațională o categorie destul de vastă de acțiuni prin următoarea stipulare: „alte încălcări grave ale legilor și obiceiurilor războiului aplicabile în timp de conflict armat noninternațional în limitele determinate de dreptul internațional umanitar” [9].

Aceste norme codificate servesc drept bază formală a incriminării încălcărilor dreptului internațional umanitar și contribuie efectiv la creșterea calității procesului de aplicare a acestora în timp de conflict armat.

Un aport consistent la elucidarea noțiunii de conflict armat în sensul aplicării normelor de drept internațional umanitar a fost creat de practica tribunalelor internaționale *ad-hoc*, care au fost primele instanțe chemate să se pronunțe asupra criteriului aplicativ al normelor vizate în general și a exigențelor situaționale ale aplicabilității acestora, în special. În cazul *Tadić*, Tribu-

nalul Internațional pentru fosta Iugoslavie a evidențiat elementele principale ale noțiunii de conflict armat drept segment de aplicare a dreptului internațional umanitar, stabilind: „conflictul armat există în situația când este utilizată forța militară în relațiile interstatale sau se produce o violență armată de lungă durată între astfel de grupuri pe teritoriul statului. Dreptul internațional umanitar se aplică pe parcursul desfășurării conflictului și acționează până la finalizarea definitivă a operațiilor militare și încheierea păcii sau, în cazul unui conflict armat intern, până la soluționarea pașnică a conflictului. Până la acest moment dreptul internațional umanitar se aplică pe întreg teritoriul statelor implicate, iar în caz de conflict armat intern, pe întreg teritoriul părții implicate, indiferent de faptul dacă acest teritoriu este sau nu este afectat direct de operațiile militare” [10].

Atâta timp cât în textul hotărârii sunt evidențiate unele restricții sau condiții ale aplicării dreptului internațional umanitar s-ar putea concluziona pripit că prin intermediul acesteia ar putea fi limitată sfera de aplicare a articolului 3 comun ce stabilește pragul minim de aplicabilitate a normelor de drept internațional umanitar la nivel convențional. Cu toate acestea, în urma unui studiu minuțios, se poate constata faptul că prezenta hotărâre a Tribunalului nu a pretins și nici nu a realizat o limitare a sferei de aplicare a normelor vizate.

Cazului Tadić i s-a acordat o atenție specială întrucât abordează probleme complexe de drept internațional umanitar: aplicarea principiului distincției, acordarea unui tratament uman persoanelor *hors de combat*, utilizarea armelor în conflictele armate fără caracter internațional, modalități de gestionare a operațiilor militare, problema atacurilor îndreptate împotriva

civililor și obiectivelor cu caracter civil. Prin decizia dată de Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie în cazul Tadić, prin interpretare, s-a considerat că principiul distincției se aplică în general obiectivelor civile în situațiile de conflict armat fără caracter internațional, cu precizarea că protecția acordată obiectivelor civile se pierde atunci când acestea devin obiective militare legitime.

Potrivit definiției conflictului armat pe care Camera de Apel a Tribunalului Internațional pentru Fosta Iugoslavie a formulat-o în cazul Tadić, conflictul armat există numai dacă un grup armat exercită controlul asupra unei părți a teritoriului unui stat; totodată, ostilitățile interne sunt calificate „conflicte armate” doar dacă violența armată este „prelungită”. Definiția dată de Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie în cazul Tadić nu vine în contradicție cu prevederile articolului 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 1949.

În opinia tribunalului, definiția citată nu solicită ca grupurile armate să exercite controlul asupra teritoriului unui stat, ci doar menționează circumstanțele în care dreptul internațional umanitar se aplică pe un teritoriu ce nu se mai află sub controlul statului. Condiția existenței unei violențe armate prelungite nu restricționează aplicarea dreptului internațional umanitar; precizăm că s-a avut în vedere excluderea de la scopul aplicării dreptului internațional umanitar a „actelor de violență izolate și sporadice”. Jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda stabilește faptul că violențele armate chiar de scurtă durată, de câteva luni, îndeplinesc condiția existenței unei „violente armate prelungite”.

Totodată, pentru luarea unei decizii, în cazul Tadić, Camera de Apel a Tribunalului

Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a apreciat următoarele: Conflictul din fosta Republică Federativă a Iugoslaviei au caracter mixt, prin urmare nu mai este necesară distincția clară între conflicte armate cu caracter internațional sau fără caracter internațional, atunci când o parte la un conflict armat fără caracter internațional poate fi considerată *de facto* ca agent acționând în numele unui stat; Conceptul „crime de război” se aplică în mod egal și conflictelor armate fără caracter internațional; Necesitatea adaptării definiției „persoanelor protejate” prin înlocuirea factorului naționalității cu factorul protecției eficiente.

Cea mai impunătoare parte a conflictelor armate contemporane au un caracter noninternațional, ceea ce generează frică, suferințe și anxietate în rândul persoanelor civile afectate direct de acestea. În timpul conflictelor armate cu caracter noninternațional tot mai des au loc atacuri intenționate asupra persoanelor și asupra obiectivelor civile. De asemenea pot fi constatate astfel de fenomene negative ca: tâlhăria și huli-ganismul, distrugerea bunurilor proprietate privată a persoanelor civile, strămutarea sau deplasarea forțată a populației, utilizarea populației civile la crearea „scuturilor vii”, distrugerea infrastructurii care este necesară pentru supraviețuirea persoanelor civile, violuri și alte forme de agresiune sexuală, tortură, atacuri fără respectarea principiului distincției și alte forme de violență. Acest șir de probleme este provocat atât de lipsa unor reglementări juridice clare, cât și de nerespectarea normelor de drept internațional umanitar existente.

Întâi de toate, majoritatea covârșitoare a conflictelor armate contemporane au un caracter asimetric materializat: fie prin caracterul nonetic al părților implicate, fie prin modul de acțiune al acestora în

cadru operațiunilor militare. Drept rezultat, formațiunile nonetice implicate în cadrul conflictelor armate contemporane nu se simt legate sau obligate prin intermediul Convențiilor de la Geneva, pe când statele sunt obligate să le respecte datorită caracterului cutumiar al acestora stabilit în urma ratificării documentelor de drept internațional umanitar de către quasi-totalitatea statelor din lume.

Michel Veuthey preciza în lucrarea sa elaborată anterior adoptării Protocoalelor Adiționale la Convențiile de la Geneva că pentru a impune partea nonetică la conflict să respecte prevederile dreptului internațional umanitar în baza unui interes mutual ar urma ca: „partea etică să asigure persoanelor reținute din rândul acestora un tratament echivalent celui de prizonier de război, ceea ce ar echivala în drepturi pe aceștia cu combatanții” [10], iar acest principiu al interesului mutual ar putea fi aplicat tuturor conflictelor armate.

În opinia noastră, această abordare rămâne a fi doar una teoretică atâta timp cât interesele meschine ale părților implicate în cadrul unui conflict asimetric nu pot fi supuse rigorilor eticii, moralei sau altor criterii incompatibile cu realitățile cotidianului caracteristic acestui gen de conflicte.

Un șir de dificultăți sunt provocate de lipsa criteriilor univoce ale aplicabilității normelor codificate și de problematizarea calificării unor situații ca fiind sau nu conflicte armate noninternaționale. Spre exemplu, poate sau nu poate fi recunoscută o grupare de persoane înarmate care au făcut uz de violență drept parte la un conflict armat noninternațional. Pe lângă criteriul intensității violențelor, care nu dispune de o scară concretă de determinare, fiind unul extrem de volatil din punct de vedere al interpretării juridice, mai urmează să fie luat

în calcul caracterul structural al grupărilor neguvernamentale implicate. În cazul când structura organizațională a grupării militare este una mai puțin stabilă, cu o ierarhie nedeterminată strict, care nu dispune de un control eficient asupra membrilor și subdiviziunilor sale, atunci statutul de parte la conflict rămâne a fi unul extrem de dubios. Judecând conform raționamentelor reflectate anterior, putem constata că pentru o calificare juridică corectă este nevoie de o apreciere obiectivă a tuturor condițiilor și factorilor care ne-ar permite să calificăm o grupare sau alta drept parte la conflict, cu precădere prin prisma „războiului contra terorismului”, situație de fapt ce demonstrează un șir întreg de lacune ale procesului de calificare și aplicare a normelor de drept internațional umanitar.

În ceea ce privește dreptul aplicabil conflictelor armate fără caracter internațional, s-a subliniat în lucrările de specialitate faptul că articolul 3 din Convențiile de la Geneva din 1949 a fost recunoscut de Curtea Internațională de Justiție, în speța Activitățile militare și paramilitare din Nicaragua (1986), ca reprezentând drept cunctuar internațional.

În anumite lucrări de specialitate [11], pentru a evita confuzia privind tratamentul acordat combatanților și pentru a putea soluționa anumite situații care pot apărea în timpul desfășurării unui conflict armat fără caracter internațional, s-a decis înlocuirea acestui termen cu cel de „luptători”. Drept luptători sunt considerați membrii forțelor armate, membrii organizați în grupări armate sau care participă direct la ostilități, precum și personalul medical sau religios al forțelor armate sau grupărilor armate care participă direct la ostilități.

O particularitate a distincției între conflictele armate cu caracter internațional și conflictele armate fără caracter interna-

țional se reflectă în definirea obiectivelor militare. Obiectivele militare sunt acele obiective care prin natura, locația, scopul, utilizarea, inclusiv abuzul utilizării acestora, contribuie la activitatea militară și care pot să confere un avantaj militar semnificativ prin distrugerea acestora parțială sau totală, neutralizare sau capturare. Statele Unite ale Americii au apreciat că trebuie incluse în cadrul obiectivelor militare și acele obiective economice ale inamicului care în mod indirect pot să contribuie substanțial la capacitatea de luptă a inamicului.

Operațiile militare trebuie să respecte principiul distincției între civili și combatanți, între obiective militare și obiective cu caracter civil, principiul prin care se interzice provocarea de suferință în mod nejustificat, principiul privind acordarea unui tratament uman persoanelor *hors de combat* [12].

Normele de drept internațional umanitar subordonate scopului primordial de a ameliora soarta persoanelor neimplicate în cadrul operațiilor militare s-au materializat în textul Protocolului Adițional II la cele IV Convenții de la Geneva, adoptat la 8 iulie 1977, care: „dezvoltă și completează articolul 3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949” [13]. Totodată, articolul 1 (2) al Protocolului Adițional II stipulează: „Prezentul Protocol nu se va aplica situațiilor de tensiune internă și tulburărilor interne cum sunt actele de dezordine publică, acte sporadice și izolate de violență și acte analoage, care nu sunt conflicte armate” [14].

Articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva prevede: „fiecare Parte la conflict implicată urmează să respecte un minimum de garanții”. Cu toate acestea, dreptul internațional umanitar nu ne oferă o definiție clară a noțiunii de conflict armat.

Derek Djinics consideră că autorii Convențiilor de la Geneva au evitat intenționat o determinare strictă a sferei de aplicare a acestor norme, ceea ce ar fi limitat aplicabilitatea acestora. Nu există o definiție atotcuprinzătoare a noțiunii de conflict armat nici în textele de drept internațional public, iar aprecierea casuală a fiecărei situații conflictuale în parte poate provoca o creștere negativă a determinărilor subiective și un rezultat nedorit. Această problemă apare în cazul conflictelor armate fără caracter internațional. În asemenea situații, statele pe teritoriul cărora se desfășoară operațiile militare nu recunosc existența unui conflict armat noninternațional pentru a nu fi obligate să aplice prevederile Protocolului Adițional II al Convențiilor de la Geneva din 8 iulie 1977. Astfel, ele încearcă să califice aceste conflicte drept tensiuni și dezordini interne și să le soluționeze conform normelor dreptului intern care, în cele mai dese cazuri, pun la dispoziția autorităților o paletă destul de largă de procedee ce imprimă o alură legală abuzurilor din partea autorităților legitime la adresa insurgenților.

Diferența dintre conflictul armat și tensiunile și dezordinile interne rămâne a fi una dintre problemele vitale pe care urmează să le soluționeze știința dreptului internațional umanitar pentru a elucida dificultățile de aplicabilitate a normelor acestei ramuri de drept. În pofida eforturilor depuse, la momentul actual nu există criterii și condiții clare și incontestabile pentru a realiza o astfel de diferență.

Există totuși unele situații dificile în ceea ce privește reglementarea directă a situațiilor create fie prin intermediul normelor codificate, fie prin intermediul normelor cutumiare. Astfel, prevederile articolului 3 comun fixează garanțiile minime în favoarea persoanelor deținute, dar nu în

toate condițiile când această mică convenție urmează să fie aplicată. Spre exemplu, nu sunt descrise în detalii și cu exactitate procedura și garanțiile ce urmează a fi oferite de către putere persoanelor internate în urma constatării necesității imperioase de securitate [15]. În opinia Comitetului Internațional al Crucii Roșii, pentru elucidarea acestor lacune urmează să se facă referință și la normele altor ramuri de drept aplicabile pe parcursul situațiilor conflictuale reglementate de articolul 3 comun, adică normele dreptului internațional al drepturilor omului și normele dreptului național al statului pe teritoriul căruia se desfășoară operațiile militare.

În scopul de a dezvolta și completa prevederile articolului 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva, la inițiativa Comitetului Internațional al Crucii Roșii și a Înaltelor Părți Contractante a fost adoptat Protocolul Adițional II, care a soluționat, din punct de vedere teoretic, problemele cu privire la aplicabilitatea normelor de drept internațional umanitar asupra situațiilor conflictuale cu implicarea variabilei militare calificate drept conflicte armate noninternaționale [16]. Raționamentele reflectate anterior ne permit să constatăm că Protocolul Adițional II dă o definiție pozitivă și concretă noțiunii de „conflict armat fără caracter internațional”.

Indiferent de tipul conflictului armat, fie cu caracter internațional, fie fără caracter internațional, cadrul juridic intern al statelor membre ONU ar trebui să asigure o protecție adecvată a drepturilor omului, în baza multitudinii instrumentelor juridice internaționale în acest domeniu. În caz de conflict armat, aplicarea prevederilor dreptului internațional umanitar trebuie să se facă prin raportare la documentele internaționale referitoare la drepturile omului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Chris Hables Gray, *Postmodern War: The new politics of Conflict*. London: Routledge, 1997. 468 p.
2. Vitor-Yves Ghebali, *Les guerres civiles de la post-bipolarité: nouveaux acteurs et nouveaux objectifs*. In: *Relations Internationales*, nr. 105, printemps, 2001.
3. Jean-Louis Dufour, *Un siècle belliqueux: Périodisation, comparaisons*. En: *Espaces Temps*. 1999, nr. 71-72-73.
4. Thual Francois, *Les conflits identitaire*. Paris: Ellipses, 1995.
5. Derrienic Jean-Pierre, *Les guerres civiles*. Paris: Presses de Sciences Po, 2001.
6. Cardini Franco, *La culture de la guerre: X-XVIII siècle*. Paris: Gallimard, 1992. 333 p.
7. Остроухов Н. В., *О содержании понятий «конфликт», «вооруженный конфликт»*. В: *Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск*. М.: Россия-Нева, 2008.
8. Art 1 PA II.
9. *Statutul Curții Penale Internationale, art. 20*.
10. ICTY, *Prosecutor v Tadic, Appeal on Jurisdiction*, Case IT-94-I-AR72 (oct. 2, 1995), 35 I.L.M. 32, 54, par. 70 (1996) [on-line] <http://www.un.org/icty/tadic/trialc2/jugement/index.htm> (11.03.2009).
11. *The Manual on the Law of Non-International Armed Conflict*, International Institute of Humanitarian Law, Sanremo, 2006
12. Persoanele *hors de combat* sunt cele care se află în incapacitatea de exercitare a funcțiilor militare și care, conform dreptului internațional umanitar, se bucură de o protecție specială, inclusiv de acordarea, în anumite situații, a statutului de prizonier de război.
13. *Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva, art. 1(1)*.
14. *Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva, art. 1 (2)*.
15. *Convenția IV de la Geneva, art. 78*.
16. *Protocolul Adițional II la Convențiile de la Geneva, art. 1*.

NOILE PERSPECTIVE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTULUI DIN RAIOANELE DE EST ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Dr. Vitalie VARZARI¹

The Transnistrian conflict is placed in the center of the debate when one is trying to explain the complex processes of democratic transition taking place in the Republic of Moldova. For many politicians the conflict is the main cause of the failure of various economic and social reforms launched [1], while for some European bureaucrats – it is the central factor conditioning the country's EU integration. This topic is has a special connotation for researchers specializing in national security issues, taking into consideration that this unrecognized regime from the eastern region of the country defies the very existence and viability of the Republic of Moldovan as an independent state, but also because the threats and vulnerabilities that reside from the unsolved dispute are so serious that compromise Moldova's efforts to implement constitutional reforms drafted by the authorities.

Amenințările provocate de secesionismul din raioanele de est ale Republicii Moldova au un impact negativ în toate cele cinci domenii ale securității pe care le abordăm. În acest sens, (a) din punct de vedere *politic*: existența în estul țării a unei autorități separatiste anticonstituționale, rusofile și antioccidentale, susținută economic, politic și moral de Federația Rusă [2, p. 2], pune sub semnul întrebării autoritatea, suveranitatea, indivizibilitatea, unitaritatea și însăși existența statului Republica Moldova; (b) în domeniul *militar*: prezența ilegală, abuzivă și anticonstituțională în zona de est a Republicii Moldova a contingentului militar al Armatei ruse și a forțelor paramilitare transnistrene, ce dețin un arsenal important de arme ofensive și defensive, constituie o amenințare serioasă la adresa statului și a cetățenilor și compromite suveranitatea și independența

Republicii Moldova [3, p. 3]; (c) în sectorul *economic*: deținerea ilegală de către auto-proclamatele și nerecunoscutele autorități de la Tiraspol a dreptului la proprietate asupra infrastructurii industriale, a terenurilor agricole și a schimburilor comerciale din stânga Nistrului subminează esențial puterea economică a statului și contribuie la dezvoltarea unei economii subterane în zonă; (d) în domeniul *societal*: rusificarea forțată, politizarea intenționată a relațiilor interetnice, a chestiunilor ce țin de limbă, istorie și identitate provoacă sciziunea populației pe criterii etnice, amplifică cultivarea artificială a urii dintre etnii pe întreg teritoriul Republicii Moldova și duce la incapacitatea cristalizării unei identități naționale; (e) în domeniul *ecologic*: depozitarea ilegală în raioanele de est ale Republicii Moldova a unui arsenal important de arme învechite și uzate, a deșeurilor industriale

¹ Vitalie VARZARI – dr. în politologie, Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM.

și menajere în locuri neautorizate provoacă poluarea apelor freatice și a râului Nistru, principala sursă de apă potabilă în multe localități din țară.

Cu referire la originea conflictului, trebuie să menționăm că implozia URSS a creat un vacuum de putere în fostele republici unionale și a determinat incapacitatea acestora de a mobiliza resursele necesare pentru a răspunde prompt noilor amenințări la adresa securității naționale. Această situație a fost utilizată cu succes de către forțele ostile independenței, suveranității și democratizării RSS Moldovenești, care s-au opus cu înverșunare proceselor democratice, sub pretextul fricii că Moldova, devenită independentă, va dori unirea cu România [4, p. 1]. Luptând împotriva unor ipotetice deportări în masă a tuturor „veneticilor” și dorind să împiedice presupusele oprimări ale populației slavone planificate de liderii „mișcării naționaliste” de la Chișinău, asemenea grupări pornesc o luptă împotriva unui presupus „fascism național războinic” [4] și își proclamă unilateral propria formațiune statală – așa-zisa „Republica Moldovenească Nistreană”, nerecunoscută până în prezent de către comunitatea internațională [4, p. 1], însă tolerată și susținută politic, financiar și militar de Federația Rusă.

După încheierea Războiului Rece o asemenea politică s-a reactivat în tandem cu relansarea rivalității dintre Federația Rusă și Occident (UE și NATO), stare de lucruri care pare să fie la fel de actuală și astăzi. Remarcăm, în consecință, că separatismul transnistrean a survenit în urma convergenței a trei factori: (1) activitatea rebelă a separatiștilor transnistreni, (2) suportul militar, politic și moral al Federației Ruse acordat separatismului și (3) replica neadecvată a elitei politice de la Chișinău la criză.

Subliniem, totodată, că reglementarea conflictului prin mijloace pașnice și democratice [5, p. 1] a cunoscut mai multe etape importante. Conform lui M. Kuzovlev, în acest răstimp conflictul a parcurs mai multe stadii – de la „etapa fierbinte” (acțiuni militare în anii 1991–1992) până la cel de *status-quo* din prezent. Totodată, remarcă autorul, după etapa activă, între părțile în conflict nu a fost semnat un acord de pace definitiv, existând doar Acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992 [1, p. 3]. În pofida faptului că acesta nu este un conflict interetnic și a faptului că, în opinia mai multor experți occidentali, dintre toate conflictele înghețate din spațiul postsovietic acesta este cel mai simplu sub aspectul reglementării, totuși, în prezent, constatăm că nu au fost înregistrate evoluții semnificative în soluționarea lui. După douăzeci de ani de la izbucnire și negocierea multiplelor concepte, strategii și planuri de soluționare propuse de diferiți actori, precum OSCE, Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova, devine din ce în ce mai evident că problema nu va fi ușor de soluționat chiar și cu implicarea mai activă a UE și SUA.

Cu scopul de a urgenta obținerea unei soluții politice durabile și acceptabile, în aprilie 1993, CSCE (din 1994 – OSCE) inaugurează în Republica Moldova o misiune specială [6]. Propunerile CSCE din Raportul nr. 13 din 13 noiembrie 1993 au fost mai târziu acceptate în calitate de punct de pornire pentru procesul de negocieri dintre părți. Conform documentului, raioanele de est ale Republicii Moldova nu pot fi administrate cu succes în cadrul unui stat centralizat, așa cum își propunea Republica Moldova, dar nici în cadrul unui aranjament de tip confederativ, după cum doreau liderii de la Tiraspol. CSCE sugerează „calea de mijloc” – edificarea unei

„regiuni speciale a Transnistriei”, care pornește de la dreptul de autodeterminare a unei minorități lingvistice slave în Republica Moldova, dar majoritare în regiunea de est a țării. Apartenența lingvistică rusă comună, istoria specială a regiunii care nu a aparținut istoric Basarabiei, determină, conform CSCE, dreptul ei de a beneficia de un statut special. Acest statut va fi, în concordanță cu documentul citat, edificat printr-un acord dintre ambele părți (Republica Moldova și partea transnistreană) și va fi implementat prin legislația Republicii Moldova. Documentul stipulează trei categorii de jurisdicții în regiunea specială: exclusivă centrală, exclusivă regională și mixtă, iar domeniile de interes național, precum cetățenia, stema de stat și imnul, relațiile externe, apărarea, serviciile de securitate și politica monetară vor fi coordonate exclusiv de autoritățile centrale ale Republicii Moldova.

Cu medierea CSCE și Federației Ruse, la care în 1995 s-a alăturat și Ucraina, negocierile erau conduse de către anumite grupuri de experți. Ambele părți ale procesului de negocieri au făcut propuneri pentru proiectul tratatului care ar defini statutul raioanelor de est. Totuși, din ianuarie 1993 liderii tiraspoleni, primind rolul de parte în conflict, cu suportul masiv al Federației Ruse, au început să înainteze diverse proiecte de documente, care oglindeau viziunea lor despre viitoarea „conviețuire confederativă a celor două maluri ale Nistrului”.

În primăvara lui 1997, odată cu semnarea Memorandumului din 8 mai care a pus așa-zisele „baze ale normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria”, părțile se angajează să soluționeze orice conflict ce poate apărea în timpul negocierii, inclusiv cu asistența Federației Ruse, a

Ucrainei, a OSCE și a CSI. În conformitate cu documentul respectiv, statutul raioanelor de est trebuia să se bazeze pe următoarele principii: luarea deciziilor de comun acord de către ambele părți, divizarea și delegarea competențelor și garanțiilor asigurate reciproc. Transnistria (raioanele de est – n.n.) trebuie să participe la realizarea politicii externe a Republicii Moldova în domenii care ating interesele sale, definiția acestor domenii urmând a fi stabilită de comun acord. Transnistria are dreptul să stabilească și să întrețină unilateral relații internaționale în domeniul economic, științific și tehnic, cultural și altele, care urmează să fie determinate printr-un acord comun [6, p. 63].

Aceste circumstanțe au făcut, în opinia mai multor cercetători, ca în perioada 1997–2001 liderii secesioniști să respingă orice propuneri care nu recunoșteau statalitatea autoproclamatului regim [7, p. 13]. În același timp, în februarie 1998, în cadrul Dumei de Stat a Federației Ruse a fost creată „Comisia pentru soluționarea situației economice și politice în Transnistria”, care, *de facto*, acordă un suport suplimentar liderilor separatiști prin aprobarea diferitor inițiative, legi, rezultate de referendumuri promovate de autoproclamată republică.

Totodată, un eveniment important care a oferit un sprijin poziției Republicii Moldova în procesul de negocieri a avut loc în 1999 la Summitul OSCE de la Istanbul, în cadrul căruia Federația Rusă și-a asumat angajamentul în fața întregii comunități internaționale de a-și retrage complet trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova până la finele anului 2002. În pofda faptului că până în prezent ea nu și-a respectat complet angajamentele luate, rezoluția OSCE a diluat din condiționalitatea impusă anterior de Federația Rusă

privind identificarea unei soluții politice a conflictului transnistrean și mai apoi retragerea trupelor și armamentului.

În consecința lărgirii mandatului OSCE în decembrie 1999, un aspect important al activității acestei instituții paneuropene a devenit controlul asupra armamentului și dezarmării în Republica Moldova. Drept urmare a Summitului de la Istanbul, Mișiunea OSCE a fost mandatată să asigure transparența în procesul de retragere și distrugere a munițiilor și armamentului rusec din Republica Moldova, precum și să coordoneze asistența financiară și tehnică, pentru a facilita procesul respectiv. Salutabilă, în acest sens, este și decizia Parlamentului European de a susține rezoluția OSCE prin aprobarea unui document de poziție în care înaltul for legislativ european sprijină inițiativa. Evidențiind că OSCE nu dispune de instrumente legale care să impună statelor membre respectarea obligațiilor asumate, Parlamentul European recomandă tuturor statelor membre ale UE să susțină implementarea rezoluției OSCE prin mobilizarea resurselor tehnice și politice, respectând, totodată, Carta ONU și Actul Final de la Helsinki.

Inițiativele de reintegrare a Republicii Moldova prin adoptarea unui model federativ de organizare constituie o etapă importantă în tentativele de a soluționa conflictul transnistrean. Primul și cel mai detaliat plan în privința dată a fost propus sub auspiciul OSCE la 3 iulie 2002 de către Federația Rusă și Ucraina. Documentul elaborat după modelul constituției federale rusești a fost negociat de către părți într-un moment în care relațiile dintre Republica Moldova și Federația Rusă deveneau deosebit de amicale. Documentul format din patruzeci și două de articole, stabilește principiile esențiale de guvernare ale

Republicii Moldova reunificate, precum și sistemul de garanții și procedurile tranzitionale, însă a fost respins cu duritate de forțele politice de opoziție și de societatea civilă pentru că era unul sfidător - circa o treime din articole erau, pur și simplu, copiate din Constituția Federației Ruse.

În a doua jumătate a anului 2003 Federația Rusă propune un alt proiect de federalizare a Republicii Moldova, cunoscut ca Memorandumul Kozak.

Produs în condiții netransparente, fără implicarea mediatorilor procesului de reglementare ai OSCE, ai Ucrainei și fără consultarea opiniei publice, documentul a întâmpinat cele mai negative reacții ale țărilor europene, ale SUA și ale societății civile din Republica Moldova. Proiectul Memorandumului cu privire la principiile de bază ale structurii statului unificat se baza pe concepția statului comun înaintată anterior de către Federația Rusă: formarea până în 2020 a Republicii Federale Moldova, în cadrul căreia se creau doi subiecți federativi: „Republica Moldovenească Nistreană” și „Unitatea teritorial-autonomă Găgăuzia” [8, p. 1]. Subliniem că elementele principale ale statului federativ asupra cărora insista mult Federația Rusă și partea transnistreană constituie, de fapt, determinanții principali care fac ca pentru Republica Moldova modelul federativ propus să fie neconstructiv. Proiectul rus a fost ulterior catalogat drept tentativă de „transnistrizare a Republicii Moldova”, de „rusificare forțată”, de „dispariție a Republicii Moldova în calitate de stat suveran”. Considerăm că opoziția masivă a diplomației europene, în speță a OSCE, UE, dar și a SUA, combinată cu protestele în masă ale forțelor politice de opoziție și ale societății civile, au determinat în ultimul moment autoritățile constituționale ale Republicii

Moldova să anuleze ceremonia de semnare a documentului respectiv. Decizia luată a nemulțumit vădit conducerea Federației Ruse, dar și pe liderii separatiști, care au întreprins ulterior contramăsuri pentru a intimida Republica Moldova în încercarea de a găsi soluții alternative pentru aplanarea situației critice. Aceste circumstanțe ostile au provocat, ca o reacție în lanț, reorientarea politicii externe a autorităților constituționale către UE și SUA și lansarea demersului privind implicarea lor în procesul de reglementare transnistreană.

Răspunsul occidental nu s-a lăsat foarte mult așteptat, iar la Summitul ministerial al OSCE de la Maastricht din decembrie 2003 UE, SUA și alți participanți, în pofida opoziției Federației Ruse, abordând situația din Republica Moldova: (a) au reiterat sprijinul pentru suveranitatea și integritatea Republicii Moldova; (b) au evidențiat rolul indispensabil al cooperării și coordonării tuturor mediatorilor pentru obținerea unei soluții politice; (c) au pledat insistent pentru retragerea necondiționată a trupelor ruse din raioanele de est fără amânări ulterioare; (d) au salutat inițiativa OSCE de examinare a posibilității de organizare a unei misiuni internaționale de menținere a păcii în raioanele de est, inclusiv cu participarea observatorilor civili sub auspiciile OSCE.

O altă tentativă de soluționare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova a avut loc în 2005, într-un context regional favorabil determinat de preluarea puterii de către forțele proeuropene în Ucraina. La Summitul șefilor de stat GUAM, care a avut loc la Chișinău la 22 aprilie 2005, președintele Ucrainei, Viktor Iușcenko, a lansat șapte principii sub genericul „Spre reglementare prin democra-

tizare”. În data de 16 mai 2005 la Vinița, Ucraina a făcut public planul său de reglementare a conflictului din zona de est a Republicii Moldova. Potrivit acestuia, Republicii Moldova era considerată stat suveran, independent, unitar sub aspect teritorial și unicul subiect de drept internațional, pe când regiunea transnistreană era văzută ca o regiune cu statut special în cadrul Republicii Moldova. Acest plan de reintegrare a Republicii Moldova prevedea „crearea spațiului unic juridic, economic, social, vamal, umanitar, de securitate și a altor spații de activitate statală”. Regiunea transnistreană era definită în calitate de „unitate administrativ-teritorială cu statut de republică”, ce ar avea propriile simboluri: drapel, stemă, imn, pe care le onorează împreună cu simbolurile Republicii Moldova, iar pe teritoriul ei ar funcționa trei limbi oficiale, inclusiv ucraineana.

Deși planul a fost salutat de către autoritățile Republicii Moldova, acestea au evidențiat că în document nu și-au găsit reflectare unele principii ale reglementării, inclusiv cele ce țin de: (1) evacuarea trupelor rusești; (2) demilitarizarea, principiile și condițiile de democratizare a zonei și (3) instituirea unui control transparent și legal asupra segmentului transnistrean al frontierei de stat moldo-ucrainene [9, p. 2].

În prezent, viziunea oficială a autorităților Republicii Moldova în vederea soluționării conflictului transnistrean este exprimată prin Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria), adoptată la 22 iulie 2006. Din punctul de vedere al prezentei legi, procesul de reglementare trebuie să cuprindă câteva etape: (1) demilitarizarea prin onorarea de către Federația Rusă a obligațiilor asumate la Summitul OSCE de la Istanbul (1999)

privind evacuarea integrală, urgentă și transparentă a trupelor și armamentului de pe teritoriul Republicii Moldova; (2) democratizarea, prin formarea în raioanele de est a unui sistem al puterii alese în mod democratic; (3) demararea procesului de negocieri pentru elaborarea în comun și adoptarea legii organice a Republicii Moldova cu privire la statutul juridic special al raioanelor de est. Conform documentului, regiunea transnistreană va avea statut de „unitate teritorială autonomă cu statut juridic special care este parte componentă inalienabilă a Republicii Moldova și, în limita împuternicirilor stabilite de Constituția și alte legi ale Republicii Moldova, soluționează problemele date în competența ei” [10, p. 1].

Poziția liderilor secesioniști este cu totul alta: la 31 ianuarie 2007 Sovietul Suprem de la Tiraspol a anulat Legea „privind Confederația Moldovenească” și Legea privind „princiipiile și mecanismele de elaborare și aprobare a proiectului Constituției statului federativ, creat pe baze contractuale de Transnistria și Republica Moldova”, aprobate în 1993 și 2003, și se pronunță deschis pentru independență și ulterioara alipire a nerecunoscutei republici la Federația Rusă.

Participarea, începând cu 2005, a UE și SUA în formatul negocierilor (5+2) și înaintarea Planului Iușcenko de soluționare a conflictului au adus multe speranțe autorităților Republicii Moldova, însă remarcăm că abordarea acestor actori-cheie în problema conflictului este una particulară. Referitor la rolul UE, notăm că PESC-ul care ar trebui să unească viziunea și acțiunea europeană asupra problemelor de pe arena internațională, de fapt, divizează Uniunea, în special atunci când interesele strategice naționale ale unor state membre sunt puternic lezate. În timp ce UE este

conștientă de riscurile legate de conflict și optează pentru soluționarea lui cât mai urgentă, structura europeană nu dorește ca problema transnistreană să afecteze relațiile dintre UE și Rusia. Totodată, extinderea UE demonstrează succesul atins în dezvoltarea zonei de stabilitate și prosperitate în Europa, iar, conform Politicii Europene de Vecinătate (PEV), pentru ca valorile menționate să fie durabile ele trebuie, de asemenea, să se extindă și în zona vecinătății UE. Atingerea acestui obiectiv prezintă un interes crucial pentru UE, precum și pentru vecinii săi.

Considerațiile de mai sus sunt susținute și de evenimentele recente în acest subiect, inclusiv de lansarea la începutul anului 2012 a dialogului dintre reprezentanții Republicii Moldova și noul lider de la Tiraspol E. Șevciuk. Deși dialogul dintre cele două maluri a pornit într-o notă plină de optimism, până în acest moment există semnale clare despre continuarea politicii tradiționale a liderilor nerecunoscuți de la Tiraspol în ce privește obstrucționarea procesului de identificare a unei soluții politice durabile de reintegrare a țării. Dintre cele mai evidente remarcăm: (a) pozițiile ostile reunificării Republicii Moldova preluată și de noii lideri de la Tiraspol înainte și după negocierile de la Dublin din 28–29 februarie 2012; (b) deschiderea secțiilor de votare în regiunea transnistreană a Republicii Moldova pentru alegerile din 3 martie 2012 a președintelui Federației Ruse în pofida opoziției manifestate de autoritățile constituționale din Republica Moldova și (c) decizia politică a Moscovei de a-l numi (la 21 martie 2012), și a Tiraspolului de a-l accepta, pe D. Rogozin în calitate de reprezentant special pentru regiunea transnistreană, fără consultarea prealabilă a autorităților constituționale ale Republi-

cii Moldova; (d) lipsa dorinței autorităților nerecunoscute de la Tiraspol de a coopera cu organele constituționale de urmărire penală ale Republicii Moldova în cazul asasinării de către forțele ruse de menținere a păcii a unui cetățean moldovean în data de 1 ianuarie 2012 pe podul de la Vadul-lui-Vodă; (e) elaborarea așa-zisei „Strategii de dezvoltare social-economică a Republicii Moldovenești Nistrene până în anul 2025”, în calitate de document care reprezintă un plan de dezvoltare durabilă a „statalității transnistrene”; (f) intenția declarată de a se alătura Uniunii Vamale Euro-Asiatice, în pofida priorităților de politică externă a Republicii Moldova, care vizează integrarea în UE etc.

În același timp, discuțiile purtate între cele două maluri ale Nistrului pe probleme economice de interes reciproc par a fi destul de constructive. Astfel, în data de 30 martie 2012 la întrevvedere de la Tiraspol dintre prim-ministrul moldovean și liderul separatist s-a convenit asupra reluării circulației feroviare de pasageri și de marfă pe segmentul transnistrean întrerupte în 2006 și despre eventualitatea reluării legăturii telefonice directe între localitățile de pe ambele maluri ale Nistrului.

Pozițiile evidențiate mai sus sunt deosebit de importante pentru Republica Moldova, care participă la PEV și la Parteneriatul Estic. Considerăm că prin lansarea PEV, UE dorește să acorde o atenție mai mare conflictelor din vecinătatea frontierelor sale, printr-o implicare politică de prevenire și management al crizelor apărute. Dezvoltarea valorilor comune, a instituțiilor democratice puternice, înțelegerea comună a necesității de a respecta drepturile omului va deschide, conform documentului citat, calea spre un dialog mai deschis asupra PESC și PESA dintre UE și

parteneri: „O zonă comună de vecinătate implică împărțirea sarcinilor și responsabilitatea comună pentru abordarea amenințărilor create de conflict și insecuritate la adresa stabilității” [11, p. 2]. Documentul propune și o implicare mai profundă a UE în gestionarea crizelor ca răspuns la amenințările regionale specifice, care ar constitui o demonstrație concretă a dorinței UE de a-și asuma o parte mai mare din povara de soluționare a conflictelor în țările învecinate. Odată ce soluționarea va fi atinsă, potențialul de management al crizei de care dispune UE poate fi implicat în aranjamentele post-conflict pentru fortificarea securității interne. Pentru Republica Moldova, PEV propune „continuarea angajamentului puternic al UE de a susține soluționarea conflictului transnistrean, utilizând instrumentele aflate la dispoziția UE și în strânsă consultare cu OSCE. Totodată, UE este gată să examineze căile de a-și consolida în continuare angajamentul” [11, p. 2].

După lansarea PEV, au avut loc două evenimente importante pentru perspectiva de soluționare a conflictului transnistrean: (1) în aprilie 2004 șase state, inclusiv România, au aderat la NATO și frontiera de vest a Republicii Moldova a devenit hotarul Alianței; (2) în ianuarie 2007 România și Bulgaria au aderat la UE și frontiera NATO devine și granița UE. Aceste transformări calitative în tabloul regional creează noi oportunități de a avansa în relația cu instituțiile europene și euroatlantice și de a insista mai mult asupra implicării lor directe în procesul de soluționare a conflictului transnistrean, care afectează însuși sistemul european de securitate prin amenințările masive pe care le generează. Fiind conștientă de aceste pericole noi la adresa securității sale și de aspirațiile Republicii

Moldova de a aborda secesionismul din partea de est a țării cu asistența UE, structura europeană a acceptat includerea în PAUERM a unor activități concrete privind soluționarea conflictului transnistrean. Din cele 300 de acțiuni ce trebuiau implementate, 10 erau considerate de către părți a fi prioritare, prima dintre care viza „eforturile susținute privind soluționarea viabilă a conflictului transnistrean” [11, p. 3].

Parteneriatul Estic, realizat prin dezvoltarea unei dimensiuni estice specifice a PEV reprezintă un cadru important bilateral și multilateral, unde pot fi elaborate și promovate diferite scenarii de rezolvare a conflictului și unde rolul UE este crucial. Chiar dacă niciun capitol distinct al Parteneriatului nu abordează conflictele înghețate din vecinătatea Europei, acesta constituie un cadru eficient de colaborare și implementare a reformelor în cooperare cu UE, care ar face mai atractivă reunificarea Republicii Moldova pentru populația din stânga Nistrului. Problema care se discută frecvent în ultimul timp este că fără sprijinul societății civile și de afaceri din Republica Moldova și din nerecunoscuta republică nistreană, reunificarea nu va putea avea loc. Din acest considerent, pentru autoritățile Republicii Moldova este vitală implementarea unor reforme eficiente care ar crea condiții propice de creștere economică ascendentă și ar

demonstra viabilitatea Republicii Moldova ca garant al bunăstării și securității.

În concluzie este important a sublinia că, ținând cont de impactul negativ al conflictului transnistrean asupra stării de securitate națională, este imperioasă continuarea negocierilor în formatul 5+2. Considerăm, totodată, că procesul de negocieri cu autoritățile nerecunoscute trebuie să aibă loc respectându-se cu strictețe interesele naționale ale Republicii Moldova. Negocierea unei soluții viabile și sustenabile ar trebui să pornească de la următoarele principii: (a) Republica Moldova este singura autoritate constituțională și legitimă pe teritoriul țării; (b) viitorul statut juridic al zonei transnistrene a Republicii Moldova poate fi abordat doar în contextul statului independent și suveran, unitar și indivizibil Republica Moldova; (c) retragerea trupelor și armamentului rus nu trebuie să constituie obiectul unor condiții impuse de Federația Rusă sau de orice alt actor internațional și (d) democratizarea, decriminalizarea și demilitarizarea zonei transnistrene a Republicii Moldova (așa-numita Strategie a celor 3 „D”, lansată de forțele politice democratice și societatea civilă de la Chișinău încă în 2003) trebuie să precedă desfășurarea unor eventuale alegeri libere și democratice, cu prezența observatorilor străini și internaționali, în zona de est a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Kuzovlev M., *Motivele „înghețării” diferendului transnistrean*. Chișinău, 2011. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/200904152/> (accesat la 06.08.2011).
2. Nantoi O., *Cazul Republicii Moldova: ce ar putea face UE și SUA?* Chișinău, 2005. <http://ipp.md/lib.php?l=ro&idc=162> (accesat la 05.08.2011).
3. *Moldova – PfP: Programul Parteneriat pentru Pace*. Chișinău, 2008. <http://www.army.gov.md> (vizitat 22.09.2008).
4. *Приднестровская Молдавская Республика*. Тирасполь, 1999. <http://www.olvia.idknet.com/overviewru.htm> (vizitat 04.08.2011).

5. *Acord cu privire la principiile de reglementare pașnică a conflictului din regiunea transnistreană a Republicii Moldova*. Chișinău, 1996. http://www.reintegrarea.gov.md/index1.php?id=18&tip=1&l=ro&sub=&sub3/mecanismul_de_mentinere_a_păcii.html (vizitat 07.09.2007).
6. *Organization for Security and Co-operation in Europe: Mandate*. Viena, 1999. <http://www.osce.org/moldova/43359> (vizitat 08.08.2011).
7. Apărețe Gh., *Soluționarea conflictului transnistrean: caracteristica succintă a procesului de negocieri*. Chișinău, 2009. http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/Aparece_ROM.pdf (vizitat 08.08.2010).
8. *Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства (2003)*, Москва, 2003. <http://www.regnum.ru/news/458547.html> (vizitat 10.08.2011).
9. *Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la inițiativa Ucrainei în problema reglementării conflictului transnistrean și la măsurile pentru democratizarea și demilitarizarea zonei transnistrene*. Nr. 117-XVI din 10.06.2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.06.2005, nr. 83-85/385.
10. *Lege cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria)*. Nr. 173-XVI din 22.07.2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.07.2005, nr.101-103/478. <http://peromaneste.blogspot.com/2005/08/legea-republicii-moldova-nr173-xvi-din.html> (vizitat 23.08.2011).
11. *Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. Hotărîrea Guvernului nr. 889 din 03.08.2006*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.04.2005, nr. 65-66. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=301325> (vizitat 11.08.2011).

MEDIA SOCIALĂ ȘI SECURITATEA STATULUI – O PROVOCARE A EPOCII INFORMAȚIONALE

Alexandru ROȘCA¹

The article assesses the impact of social media on the issues of national security. Examples of specific events prove an undeniable role of the new media for both undermining and strengthening the security sector of different countries. At the same time, one of the main findings of the paper is that social media, by themselves, are not able to create a critical security situation, being rather a tool of social organization and quick information sharing.

Deși Internetul, așa cum îl cunoaștem, este o dezvoltare a unui proiect de apărare, relația dintre mediile sociale și securitatea de stat a fost întotdeauna văzută ca una delicată, necesitând eforturi din partea organizațiilor speciale ale statelor pentru a ține lucrurile sub control. Subiectul a revenit în forță după fenomenul „Primăverii arabe” din 2011, care a demonstrat că și unele guverne represive, cu un puternic aparat de control informațional și de coerciție, se pot trezi neputincioase în fața potențialului de organizare a revoltei în masă al noilor tehnologii de comunicare. Pe lângă capacitatea inegalabilă de răspândire a informației, alte importante caracteristici ale acestora sunt, indubitabil, *reducerea costurilor de organizare, pregătire, recrutare, participare.*

Într-adevăr, mediile sociale permit atragerea unui număr impresionant de adepți ai unei idei într-o mișcare de promovare/apărare a acesteia, la un preț redus, comparat cu mijloacele tradiționale – exercițiul de propagandă „pe teren”, radioul, televiziunea, mijloace imprimare etc. Însă atașamentul virtual al unui adept nu este, în mod garantat, dovadă a faptului că acesta

va dori să depășească dimensiunea online, foarte confortantă prin relativa anonimitate pe care o inspiră, și va fi prezent, fizic, acolo și atunci, unde și când i se va cere. Or, până la urmă aceasta este finalitatea logică a oricărei mișcări politice.

Platformele Web 2.0 fac posibil pentru nucleul spiritual al unei mișcări să-și răspândească mult mai rapid nu doar mesajul și ideologia, dar și materialele de program, planurile de acțiuni etc. Aceste materiale totuși, dată fiind importanța lor și eforturile inevitabile ale autorităților (chiar și în țările cu o politică relativ liberală pe Internet) de a controla situația „din interior”, sunt mai des diseminate prin mijloace clasice online (email) sau imprimate (fotocopii/xerocopii). Revoluția egipteană din anul 2011 din nou oferă un exemplu: așa-numitul „manual al revoluției egiptene” („Egyptian Revolution Protest Manual – How to Protest Intelligently”) era răspândit prin email sau în varianta tipărită înainte de evenimentele din 28 ianuarie 2011. Pe ultima pagină a documentului se putea citi: „Vă rugăm să nu folosiți Twitter sau Facebook sau alte web-site-uri (pentru publicarea și diseminarea manualului – A.R.), întrucât acestea sunt

¹Alexandru ROȘCA – dr. în politologie, Institutul de Studii Enciclopedice al Academiei de Științe a Moldovei.

monitorizate de Ministerul de Interne”[1]. Platformele ca YouTube sunt folosite nu doar pentru transmiterea principiilor mișcării, dar și pentru plasarea unor spoturi instructive, conținând elemente de strategie sau tactică. Această caracteristică le face populare inclusiv în rândul mișcărilor radicale și extremiste, pentru care siguranța, anonimitatea și costul redus al spațiului virtual contează în mod deosebit. În 2008, senatorul american Joe Lieberman a cerut Internet-gigantului Google (proprietarul serviciului YouTube) să elimine spoturile cu sigla al-Qaeda, conținând imagini cu asasinarea soldaților și civililor americani, antrenamente de mânăuire a armelor, cuvântări programatice ale liderilor al-Qaeda – așadar, menite să sporească radicalismul potențialilor recruți. Mai mult, Lieberman solicita eliminarea oricărui conținut, fie el și nonviolent, care ajută la diseminarea propagandei teroriste, la recrutarea adeptilor, asigurarea unor cursuri virtuale de folosire a armelor. În răspunsul ce a urmat, conducerea YouTube a specificat că, deși respectă convingerile și viziunile senatorului Lieberman, „încurajează libera exprimare și apără dreptul fiecăruia de a-și exprima un punct de vedere, fie el și nepopular”[2].

Un alt plus al mediilor sociale este că permit o mai mare agilitate a mișcărilor sociale, atunci când se cere a trece la acțiunea nemijlocită. Nu mai este nevoie de campanii de pregătire, în ajunul zilei decisive. O singură postare pe Facebook sau un tweet pot să aducă informația miilor de aderenți ai mișcării. Să subliniem însă, din nou, că a simpatiza o mișcare online nu este una cu a ieși în stradă și a o susține cu adevărat, asumând riscul de a fi arestat, rănit sau chiar omorât. Astfel, pe pagina Facebook a mișcării „April 6 Youth Movement” au existat 89.250 oameni, care pretindeau că

vor susține protestul din Piața Tahrir pe 28 ianuarie 2011[3]. Realitatea a arătat însă cifre considerabil mai modeste. În Siria, unde opoziția și-a declarat intenția de a organiza „Ziua Furiei” la 4-5 februarie 2011, în rețelele sociale intenția de a se alia acțiunilor de protest au declarat-o între 8 și 13 mii de oameni, care însă nu au ieșit, în cele din urmă, în stradă [4].

De asemenea, reducerea costurilor organizaționale și de comunicare sporește independența mișcărilor vizavi de potențialele intervenții din exterior, le fac să fie percepute ca unele exclusiv indigene și cu o mare priză la populație.

Dezavantajele mediilor sociale ca spațiu de promovare a unui mesaj protestatar și mobilizarea aderenților sunt implicite. Diminuarea costurilor de organizare și comunicare reduce, concomitent, securitatea operațională a mișcării. În fond, autoritățile pot utiliza aceste platforme în scopurile proprii. Cea mai ușoară cale pentru aceasta este monitorizarea schimbului de informații dintre organizatorii mișcării și aderenții acesteia. De cele mai multe ori nu există impedimente pentru un asemenea efort din partea autorităților, grupurile online fiind deschise. În caz contrar, guvernul poate oricând infiltra agenți ai săi, care să se implice atât online (ceea ce se obține și prin accounturi instrumentale), cât și offline. O altă modalitate de contraacțiune ar fi, bineînțeles, dezinformarea. O situație interesantă s-a creat în Belarus, după alegerile prezidențiale din decembrie 2010. Acolo, după represiile ce au urmat suprimării manifestațiilor de protest, au fost consemnate multiple situații, când cei rămași în libertate și-au văzut „friend”-ul online, ba chiar au primit de la el mesaje private cu caracter provocator [5].

În fine, logica folosirii rețelelor sociale în scopurile guvernamentale reiese

chiar din procedura de obținere a licenței de operare, care presupune, în mai multe state, oferirea accesului la datele utilizatorilor, amplasamentul utilizatorului la un moment dat, datele sale de rețea etc. Cele spuse sunt cu atât mai mult valabile pentru rețelele sociale naționale, de exemplu chineze (renren.com, kaixin001.com, qzone.qq.com, 51.com etc.) sau rusești (vkontakte.ru, odnoklassniki.ru etc.), care sunt mult mai ușor de controlat pentru autoritățile acelor state. Să mai amintim, în acest context, și neîncetatele insinuări la adresa companiei Facebook, pretinzând că aceasta nu ar fi altceva, decât proiecția virtuală a CIA. Această teorie conspirațională susține că la început de cale Facebook a fost finanțat de In-Q-Tel (o companie afiliată CIA, având domeniul-cheie „tehnologii de colectare a datelor”) și că scopul finanțării era să substituie această rețea de socializare defunctei organizații *Information Awareness Office* a DARPA [6], care avea scopul declarat de „a colecta informația maximă despre oricine, printr-o locație centralizată, pentru a facilita utilizarea ulterioară a acestor date de către guvernul Statelor Unite”. Prin urmare, Facebook (ca și orice alt site interactiv de proporții) ar avea misiunea primară de a colecta datele demografice ale utilizatorilor săi.

Un neajuns crucial al mișcărilor bazate pe mediile sociale este și faptul că acestea, prin însăși natura lor, nu presupun (în majoritatea cazurilor) un lider clar, recunoscut și charismatic, ceea ce este o *conditio sine qua non* pentru mișcările sociale offline. De aceasta trebuie să se țină cont ori de câte ori se vorbește despre „revoluții Twitter”, „revoluții Facebook” sau „revoluții Wiki-Leaks”. Bunăoară, evenimentele din Egipt, care au avut loc în ianuarie-februarie 2011, au fost denumite „revoluție Fa-

cebook” (să notăm și faptul că Egiptul este un lider al națiunilor arabe din punctul de vedere al numărului de utilizatori ai acestei rețele de socializare – mai mult de 4,5 mln. la sf. anului 2010)[7]. Wael Ghonim, managerul companiei Google, a avut un rol-cheie în organizarea protestului egiptean din „Ziua Furiei” – 25 ianuarie 2011. Ghonim comunica și el cu tineretul egiptean prin intermediul accountului său pe Facebook. La scurt timp după aceasta fusese arestat în Cairo și închis pentru o perioadă de 12 zile, devenind un simbol al protestului egiptean. Oricum, Ghonim însuși a recunoscut că nu se poate califica pentru statut de lider al „revoluției”, spunând: „Nu sunt un erou. Nu am făcut altceva, decât să-mi public gândurile pe Internet, fără să-mi expun viața la pericol. Adevărații eroi au fost cei din stradă”[8]. Acest citat denotă esența problemei: liderii adevărați ai unei mișcări, bazate pe mediile sociale, trebuie să-și asume riscul unui contact nemijlocit cu realitatea offline. Este esențial contactul cu oamenii vii, cu diferite straturi sociale, unele dintre care sunt (în virtutea situației materiale sau „inegalității digitale”[9]) foarte departe de postura cyber-activiștilor. Mișcările sociale bazate pe exploatarea mediilor sociale trebuie să caute parteneriatul cu alte mișcări, împărțând valori comune și scopul unic de schimbare a regimului. În același timp, confortul și anonimitatea mediilor sociale diminuează motivația potențialilor lideri. În fond, acestea substituie imaginii individuale de lider (care ezită să se cristalizeze) grupuri de utilizatori (Facebook) sau hashtaguri (Twitter). Minusurile situației pentru o mișcare socială sunt evidente; lipsa unei decizii responsabile și centralizate poate fi fatală. De exemplu, decizia trecerii la acțiune poate fi făcută atunci, când mișcarea nu este deloc pregătită – și un exemplu per-

fect este Revoluția Verde din Iran (2009). O mișcare fără lideri recunoscuți nu poate conduce mulțimea atunci, când se trece la acțiune – exemplul „revoluției Twitter” din Moldova este cât se poate de elocvent. Atunci când mulțimea a trecut la acțiuni violente, nimeni (nici activiștii civici, care și-au asumat rolul de inițiatori ai mișcării prin SMS-uri, emailuri, telefoane și, desigur, Twitter; nici liderii partidelor de opoziție) nu au fost în stare să schimbe cursul lucrurilor. Or, tocmai aspectul liderismului este una dintre cele mai serioase deosebiri ale „revoluțiilor Twitter/Facebook” de „revoluții colorate” și de revoluții în general. Toate „revoluțiile colorate” din fosta URSS au avut cel puțin un lider recunoscut, deși acestea nu corespund termenului revoluție *stricto sensu* (bunăoară, prin faptul de a nega violența). Una din definițiile moderne ale revoluției, propusă de celebrul politolog britanic Anthony Giddens, susține că aceasta e „o cucerire a puterii de stat prin violență, realizată de liderii (subl. n. – A.R.) unei mișcări de masă; iar puterea rezultată este ulterior folosită pentru inițierea unor reforme sociale radicale” [10]. Așa cum vedem, „revoluțiile Twitter/Facebook” nu se încadrează aici, cel puțin, prin lipsa liderilor, dar și prin optarea pentru acțiuni non-violente (care însă, în lipsa liderilor, așa sau altfel degenerază în violență odată ce se ajunge la acțiuni de stradă, din moment ce nimeni nu dispune de autoritate/charismă suficiente, pentru a ghida mulțimea).

Acum rămâne să încercăm, pe scurt, să răspundem la întrebarea dacă noile medii sociale sunt mai mult decât simple tehnologii, că Facebook și Twitter sunt „coșmarul de mâine al oricărui regim închis și antidemocratic”.

Răspunsul lucid la această întrebare nu poate fi decât unul singur: noile platforme

de comunicare online nu produc revoluții prin ele înșăși; climatul protestatar trebuie să fie propice, catalizat de circumstanțe, precum crize politice (falsificarea rezultatelor alegerilor ar fi un exemplu ușor recognoscibil), crize economice (inflație, deflație), corupție, opresiune etc. Într-un cuvânt, populația trebuie să fie motivată pentru mobilizare. Nu Internetul scoate oamenii în stradă, ci ideile, oamenii (liderii) și instrumentele de comunicare. Or, mediile sociale nu sunt decât instrumente de comunicare, a căror forță principală rezidă în viteza inegalabilă de răspândire a informației și capacitatea de a oferi oamenilor sentimentul de implicare (coparticipare prin simpla apăsare a butonului, așa-numitul „clicktivism”).

Analizele, ce au urmat cyber-euforiei care a acompaniat reproducerea evenimentelor din Moldova și Iran din anul 2009, au arătat că rolul rețelelor sociale pentru organizarea protestelor a fost grav supraevoluat. Ethan Zuckerman (Centul Berkman pentru Internet și Societate al Universității Harvard) a făcut o analiză a evenimentelor din Moldova din 7 aprilie 2009, scriind că „în prima zi a protestelor mai puțin de 700 oameni urmăreau feed-ul de pe hashtagul #pman...multe postări fiind actualizări de știri și linkuri spre prezentarea evenimentelor de media și bloguri. Nu există prea multe dovezi că Twitter a fost folosit pentru planificarea sau organizarea evenimentelor” [11]. De altă parte, investigațiile canalului Al-Jazeera au arătat că în timpul Revoluției Verzi din Iran doar 60 de persoane postau pe Twitter, majoritatea activiștilor fiind amplasați peste hotarele țării. Tot așa, doar 15 mii de egipteni foloseau Twitterul în timpul protestelor din țară, raportat la o populație de 80 mln. oameni [12].

În altă ordine de idei, esența mediei sociale din punctul de vedere al securității nu se rezumă exclusiv la provocări. Or, statul și aparatele sale militar și informațional pot fi beneficiarii noilor tehnologii tocmai din perspectiva securității. Tocmai de aceea asigurarea dimensiunii online a securității a devenit o parte componentă a abordării holiste a problemei. Serviciile speciale ale statelor dezvoltate subscriu la importanța organizării proprii prezențe planificate în sfera online. Guvernele nu doresc să cedeze acest spațiu informațional extremiștilor și altor mișcări subversive. Desigur, eforturile crescând ale guvernelor în sfera războaielor cibernetice intră în categoria acțiunilor dintre cele mai secrete ale serviciilor militare și de informații. Astfel, se știe că pentru a contracara utilizarea Internetului de către adversar ciber agenții americani au „spart” camere de chat pentru a semăna confuzie între extremiști, sau pentru a introduce virusuri de calculator care să scoată din circuit site-uri web ale militanților extremiști. Uneori, ei aleg să nu acționeze, ci să urmărească în liniște mișcările online ale extremiștilor, pentru a le dejuca ulterioarele planuri. Însă există opțiuni și instrumente de altă natură – una transparentă. Echipa de Angajament Digital (Digital Engagement Team), creată de Comandamentul Central al SUA în Tampa (Florida), are 20 de experți, vorbitori nativi de arabă, dari, persană, paștună, urdu și rusă. Baza este numită, metaforic, Tampa-stan, aluzie asupra terminațiilor majorității statelor, pe care se concentrează activitatea centului, cum ar fi Pakistan, Afganistan, Tadjikistan etc. Efortul echipei constă identificarea informațiilor și discuțiilor considerate a difuza „minciuni, dezinformare și percepții greșite”. Obiectivul major al echipei este contracararea ideologiei extremiste, pro-

movarea sensibilizării culturale și explicarea intereselor americane.

În paralel cu eforturile militare, există și fenomenul ciber-diplomației. Departamentul de Stat al SUA a creat, în 2006, Digital Outreach Team, un grup de 10 persoane care se angajează în mod activ în discuții purtate în arabă, persană și urdu pe site-uri de Internet, inclusiv pe bloguri, site-uri de știri și forumuri de discuții. Misiunea echipei este de a explica politica externă a SUA și a contracara dezinformarea. Echipa se identifică în mod deschis on-line ca parte a Departamentului de Stat. DOT postează câteva zeci de comentarii pe 25-30 site-uri pe săptămână. Echipa creează mesaje captivante pentru discuții informale online, renunțând la caracterul sec al declarațiilor oficiale. Aceasta opune faptele și analizele argumentelor emoționale ale criticilor SUA. De altă parte, cel mai elocvent argument pentru aderența sectorului militar la ideea utilității rețelelor sociale este, eventual, faptul că deja în 2009 Departamentul Apărării al SUA a lansat o serie de site-uri, numite milSuite, care reproduc resursele ultrapopulare din domeniu, precum Facebook, Wikipedia, WordPress sau YouTube [13]. Totuși, resursele de socializare militare (numite MilBook, MilWiki, MilBlog și MilTube) sunt încadrate în rețea corporativă (găzduit pe Marine Corps Enterprise Network) și protejate de firewall. Acest lucru vine să asigure faptul că soldații nu vor naviga în „Web-ul sălbatic”, unde există virusuri de calculator și idei dăunătoare modului de viață militar. Pe resursele militare soldații trebuie să discute subiecte potrivite, cum ar fi metodele de formare profesională, securitatea dispozitivelor mobile etc. Concepută ca o rețea socială militară sigură unde personalul militar poate împărți informații și cunoștințe, milSuite a

fost oarecum de succes, în măsura în care a înregistrat mai mult de 200 000 utilizatori, inclusiv peste 200 de generali și amirali.

Alte cazuri însă pot fi considerate drept contraargumente în discuția despre valoarea militară a rețelelor sociale. În 2012, India, stat cu a doua armată în lume după criteriul cifrei personalului militar [14], a interzis folosirea mediei sociale în rândul forțelor armate, după ce patru înalți ofițeri navali au divulgat informații confidențiale pe Facebook, deși conducerea armatei anterior a emis circulare și instrucțiuni împotriva plasării informațiilor profesionale pe rețele de socializare [15].

Documente de securitate operațională (OPSEC) și cea a personalului (PERSEC) în contextul rețelelor sociale au fost elaborate și difuzate atât de Ministerul Apărării din Marea Britanie, cât și Departamentul Apărării al SUA. O serie de documente explicative menite să sprijine personalul militar și familiile lor în materie de securitate operațională și personală pe rețele sociale au fost publicate în ultimii ani. În 2010, Ministerul Apărării din Marea Britanie a emis un document cu privire la pericolele instrumentului de Facebook, numit „Places” [16]. Documentul Ministerului Apărării despre amenințarea potențială este adresat personalului militar și civil, în toate cele trei genuri de forțe armate. Acesta oferă pas cu pas instrucțiuni despre dezactivarea serviciului utilizând setările de confidențialitate. Instrumentul „Places”, activat în mod automat la toate profilurile Facebook, folosește adresa IP și un sistem de geo-localizare pentru a identifica locația utilizatorului, care este apoi afișată pe profilul de Facebook. Utilizatorii nu trebuie neapărat să folosească în mod activ serviciul dat pentru ca localizarea lor exactă să fie larg împărtășită.

Departamentul Apărării al SUA a editat un document cu 10 puncte esențiale pentru securitate operațională:

Nu discuta destinațiile actuale sau viitoare. Nu discuta operațiunile curente sau misiunile viitoare;

Nu discuta datele actuale sau viitoare și orele de exerciții sau misiuni. Nu discuta despre chestiuni de pregătire și cifre;

Nu discuta despre echipamente de formare specifică;

Nu discuta despre numele oamenilor și a operațiunilor;

Nu specula cu privire la operațiunile curente sau viitoare;

Nu răspândi zvonuri despre operațiuni sau mișcări curente, viitoare, sau trecute;

Nu presupune că inamicul nu încearcă să colecteze informații cu privire la tine, pentru că nu ai nici un motiv să o crezi;

Fii inteligent, folosește-ți mintea și gândește-te mereu la securitatea operațională atunci, când utilizezi e-mailul, telefonul, camere de chat și forumuri.

Totuși, trebuie recunoscut că în cursul ultimilor ani atât Ministerul Apărării din Marea Britanie, cât și Departamentul Apărării al SUA au oferit sfaturi inconsecvente privind activitatea militarilor pe rețelele sociale, uneori încurajând, așteori descurajând utilizarea lor. Recomandările univoc pozitive se rezumă, de multe ori, la deja prezentatul milSuite. Structurile ambelor state conlucrează cu mediul academic pentru a întreprinde în continuare cercetări și a dezvolta rețele sociale sigure pentru personalul militar și familiile lor. Însă în lipsa acestora, inevitabil, având în vedere cercul larg de prieteni și membri de familie, mulți dintre cei care ar putea să aparțină unei rețele speciale de socializare militară aleg să frecventeze platforme mainstream de socializare, cum ar fi Facebook. Schim-

barea sau extirparea acestor obiceiuri de „social networking” va fi extrem de dificilă, dacă nu imposibilă. Mai mult decât atât, valoarea practică a interzicerii rețelelor sociale pe serverele administrate de sectorul militar este aproape de zero, dată fiind proliferarea extraordinară a smartphone-urilor, dintre care cele mai multe, dacă nu toate, au preinstalate aplicațiile Facebook și alte instrumente pentru rețele sociale. Acest fapt este subliniat de cercetările recente, care prezic că numărul de utilizatori de aplicații de media socială instalate pe dispozitive mobile va ajunge la 1,3 miliarde în 2016, depășind numărul total de utilizatori de media socială pe toate platformele existente astăzi.

În esență, utilizarea rețelelor de socializare este utilă personalului militar și familiilor lor, nu în ultimul rând pentru comunicare de criză. Însă securitatea personală, precum și cea a prietenilor și a familiilor personalului militar este, de asemenea, de o importanță capitală și acest lucru poate fi ușor compromis de geo-etichetare și metadate suplimentare, introduse pe fotografii și alte documente, plasate pe site-urile de socializare.

Următorul incident ilustrează perfect pericolul. În 2007, un grup de insurgenți irakieni au profitat de geoetichetare pentru a distruge mai multe elicoptere americane AH-64 Apache [17]. Atunci când o flotă nouă de elicoptere a sosit la o bază din Irak, unii soldați au făcut poze, care au fost ulterior postate pe Internet. Grație geoetichetării inamicul a fost în măsură să determine locația exactă a elicopterelor în

și să efectueze un atac de mortar, distrugând patru Apache-uri. Într-adevăr, geoetichetarea este un subiect deosebit de sensibil din punct de vedere al securității militare. Există un număr de aplicații și platforme bazate pe localizare (Foursquare, SCVNGR, Shopkick, Loopt, Whrrl) care folosesc funcții GPS din telefonul utilizatorului pentru a publica locația persoanei. În cazul în care un soldat încarcă o fotografie făcută de pe smartphone pe Facebook, acestea ar putea transmite locația exactă a unității sale, pentru că fiecare imagine luată cu acel telefon va încorpora, automat, latitudinea și longitudinea. De altă parte, cineva cu software-ul potrivit și motivația greșită ar putea descărca pozele și extrage coordonatele din metadate. Geoetichetarea prezintă pericol deosebit pentru trupele dislocate și cele în tranzit către o misiune. Un alt caz de extragere a metadatelor în prejudiciul securității informațiilor militare ține de situația legată de Autoritatea Provizorie a Coaliției din Irak, când în iunie 2004, din metadatele unui document Word, plasat pe site-ul oficial al coaliției, a fost extrasă versiunea precedentă a documentului, cu informații confidențiale. Prin urmare, concluzia este că serviciile militare au nevoie de propriile instrumente de media socială, însă adaptate la cerințele sporite privind securitatea informațiilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Egyptian Revolution Protest Manual – How to Protest Intelligently*. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2011/01/egyptian-activists-action-plan-translated/70388/> (verificat 5.VI.2011).
2. Evan Mantyk, *Terrorist Content Persists on YouTube Despite Outcry* // The Epoch Times online, May 28, 2008. <http://www.theepochtimes.com/news/8-5-28/71097.html> (verificat 5.VI.2011).
3. Marko Papic, Sean Noonan, *Social Media as a Tool for Protest*. February 3, 2011. <http://www.stratfor.com/weekly/20110202-social-media-tool-protest> (verificat 5.VI.2011).
4. Сирия снимает запрет на доступ к Facebook и YouTube. 09/02/2011. <http://www.digit.ru/state/20110209/381041664.html> (verificat 4.VI.2011).
5. КГБ взламывает аккаунты белорусов в социальных сетях? 25/01/2011. <http://www.charter97.org/ru/news/2011/1/25/35491/> (verificat 3.VI.2011).
6. Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) – agenție a Departamentului Apărării al Statelor Unite, menită să dezvolte noi tehnologii pentru forțele armate.
7. Freedom House – *Freedom on the Net 2011*, p. 120. <http://www.freedomhouse.org/images/File/FotN/FOTN2011.pdf> (verificat 4.VI.2011). La momentul scrierii acestui text, Socialbakers.com indică o cifră de 7 558 700 utilizatori egipteni ai Facebook.
8. *Egypt's Facebook Revolution: Wael Ghonim Thanks The Social Network*. http://www.huffingtonpost.com/2011/02/11/egypt-facebook-revolution-wael-ghonim_n_822078.html (verificat 5.VI.2011).
9. Engl. „digital divide”
10. Энтони Гидденс. Социология. Едиториал УРСС, 2005, p. 578.
11. Ethan Zuckerman. *Unpacking „The Twitter Revolution” in Moldova*. 04/09/2009. <http://www.ethanzuckerman.com/blog/2009/04/09/unpacking-the-twitter-revolution-in-moldova> (verificat 3.VI.2009).
12. Anne Nelson, *The Limits of the „Twitter Revolution”*, Guardian.co.uk, February 24, 2011. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2011/feb/24/digital-media-egypt> (verificat 5.VI.2011).
13. <http://vsenovostint.ru/2012/06/29/armeyskiy-facebook-voennoye-dubliruyut-populyarnyye-resursyi/> (verificat 4.XI.2012).
14. <http://www.mapsofworld.com/world-top-ten/world-top-ten-countries-with-largest-armies-map.html> (verificat 26.IX.2012).
15. http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-01-26/india/30666532_1_social-networking-websites-navy-officers-naval-board (verificat 26.IX.2012).
16. http://www.theregister.co.uk/2010/10/01/mod_facebook_places/ (verificat 28.IX.2012).
17. <http://defensetech.org/2012/03/15/insurgents-used-cell-phone-geotags-to-destroy-ah-64s-in-iraq/> (verificat 3.XI.2012).

TEHNICĂ ȘI TEHNOLOGII MILITARE

SIMULATOR DE TRAGERE LA ȚINTĂ CU ARMAMENT DE INFANTERIE UȘOR ȘI EFECT DE RECOL CONTROLAT

Constantin ANTONIUC¹Leonid CAIREAC²Nicolae MALCOCI³

On considère une modalité électronique de simulation du tir dans la cible avec des armes de feu légères accompagnée d'un recul contrôlé et synchronisé avec le moment de percussion.

În zilele noastre sunt cunoscute și aplicate în practică atât de profesioniști, cât și de neprofesioniști o gamă largă de sisteme tehnice pentru simularea armelor de foc de diverse calibre. Diversitatea lor se datorează dezvoltării electronicii, optoelectronicii și, mai ales, a tehnicii de calcul. Simulatoarele moderne includ obligatoriu în componența lor un calculator. Utilizarea calculatorului, măbind esențial performanțele simulatorului, necesită proiectarea unei interfețe dotate cu un program corespunzător sau, în limbajul informaticienilor, componentelor hard și soft, ce sunt costisitoare și deloc ușor de realizat [1]. Din acest motiv, un interes practic îl are simulatorul „simplu” (fără calculator) relativ ieftin, dar destul de eficient pentru instruirea militarilor și sportivilor. Eficacitatea acestora crește considerabil în cazul în care ele simulează și reculul controlat al armei, lucru mai rar întâlnit în modelele cunoscute nouă. Simulatorul electromecanic descris mai jos se deosebește principial de cel cu aer comprimat.

În continuare vom descrie construcția și principiile de funcționare a unui simulator integrat de tragere în țintă cu efect de recul

controlat (forța de reacțiune reglabilă). Simulatorul conține două părți componente: dispozitiv de simulare a tragerii și dispozitiv de simulare a reculului.

Dispozitivul de simulare a tragerii poate fi confecționat în două variante în conformitate cu regulile schemotehnicii moderne. Prima variantă utilizează fascicule laser (în roșu și infraroșu) cu directivitate sporită în calitate de sursă-glonț și marticele de fotodiode punctiforme cu nivel mic de zgomot în calitate de receptor – „țintă”. Folosirea salvelor de pulsuri luminoase (lumina modulată) permite simularea tragerii cu arme de bătaie lungă. Varianta a doua de execuție a simulatorului constă în utilizarea ledurilor superstrălucitoare pe rol de glonț și a fotodiodelor discrete punctiforme pe rol de țintă. Dispozitivul permite simularea tirurilor de arme cu bătaie scurtă.

Simulatorul de recul funcționează în baza procesului de transformare a energiei electromagnetice în energie mecanică. Acest proces este realizat la descărcarea unui condensator printr-un solenoid (bobină cilindrică fără miez feromagnetic). Ca rezultat, câmpul magnetic produs în

¹ Constantin ANTONIUC – cercetător științific, Universitatea de Stat din Moldova.

² Leonid CAIREAC – dr., conf. univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

³ Nicolae MALCOCI – cercetător științific, Universitatea de Stat din Moldova.

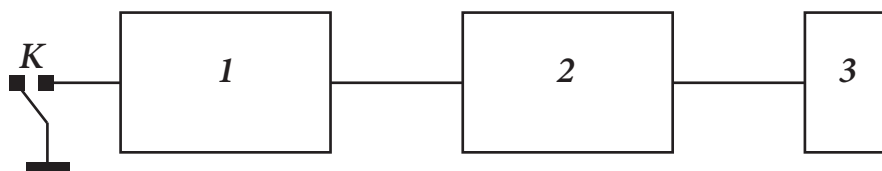

Fig. 1. Schema bloc a simulatorului de recul. K – microcomutator reversibil, 1 – circuit sincronizare-temporizare, 2 – (etaj de atac) driver, 3 – etaj final + solenoid

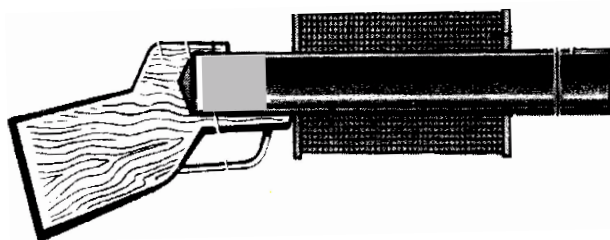

Fig. 2. Varianta de model de pistol Tunul electromagnetic al sistemului de recul reprezintă o bobină din sârmă de cupru, înfășurată pe tava modelului de armă (pistol), care este și carcasa solenoidului.

solenoid acționează (atrage sau respinge) obiectul piston confecționat dintr-un aliaj special ales. Acesta preia energia electromagnetică transformând-o în energie mecanică (cinetică). Schema bloc a simulatorului propus este dată în fig. 1.

Schema conține sisteme electronice active și pasive ce permit reglarea forței de recul și a momentului de percuzie. În schemele principale ale blocurilor 1 și 2 sunt prevăzute porțiuni de circuite electronice cu componente electronice pasive și active, ce pot fi modificate sau substituite în scopul reglării forței reculului și a momentului de declanșare a reculului. Modificând valorile anumitor componente în anumite intervale, se poate obține o sincronizare a

momentului de percuzie cu momentul declanșării reculului sau separarea acestora pe intervale de timp dorite. Acest lucru facilitează adaptarea psihologică a țintașului la diferite regimuri de tragere. În etajul final (blocul 3) este montat un comutator de putere, gen tiristor sau tranzistor cu viteza de comutare mare, care asigură derularea regimului.

În fig. 2 este reprezentat modelul de pistol (electromagnetic), parte componenta a simulatorului de recul. Remarcăm că simulatorul de tragere în țintă cu armament ușor de infanterie și efect de recul controlat, cu unele modificări, poate fi utilizat nu numai în regim foc cu foc, dar și în cel automat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Paul Horowitz, Winfield Hill., *The Art of Electronics*. Cambridge University Press, 1980.
2. Р. Граф, *Электронные схемы, 1300 примеров*. М. „Мир”, 1989.
3. А. М. Калашников, В. З. Слуцкий, *Основы радиотехники и радиолокации*. Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1965.

ȘTIINȚĂ ȘI EDUCAȚIE MILITARĂ

PARTENERIATUL CIVIL-MILITAR: CONSIDERAȚII METODICE

Vitalie MARINUȚĂ¹

In order to prevent the army manipulation and its unconstitutional exploitation, but also in order to provide a unique approach as regarding the consolidation and further development of the military area, the transparency of its activity shall be ensured. The society needs a monitoring mechanism that includes the state institutions, legal regulations and procedures that ensure the connection of the civil-military relations. That resides in the specific character of the security area, especially that of the army that is the element that leads to the existence of multiple aspects of the civil-military relations paradigm.

În contextul abordării problemei privind relațiile civil-militare și controlul civil democrat ca formă deosebită a organizării acestora în stat, menționăm că scopul dezvoltării unui asemenea format de relații dintre stat și societate reprezintă, întâi de toate, securitatea acestuia. Asigurarea securității constă în crearea unui echilibru dintre stat și societate. Posibilitatea de asigurare a unui asemenea mecanism rezidă în garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor.

Unul dintre fondatorii teoriei securității, Th. Hobbes, în lucrarea *Leviatanul* a enunțat ideea despre existența unei relații reciproce dintre securitate, populație, guvern și stat în procesul de soluționare a problemei ce ține de supraviețuire. În opinia lui Th. Hobbes, frica este cauza ce îl determină pe om să trăiască în cadrul unei societăți („în grup”, „în trib”, „în turmă”), să caute măsuri de protecție colectivă în războiul „toți împotriva tuturor”. T. Hobbes conchide că omul este o ființă civilizată prin frica sa de moarte, iar acest fapt impune omul să caute diverse forme de luptă [1, p. 95].

Cele expuse confirmă faptul că securitatea, în esență, este un fenomen socio-politic. Aceasta presupune necesitatea de a crea un sistem de asigurare a securității naționale, unde elemente componente sunt instituțiile de stat și instituțiile civile.

Potrivit savanților ucraineni O. Goncareenko, R. Djangujin, E. Lisișin, sistemul de securitate națională include o totalitate a structurilor de stat și instituții neguvernamentale care activează în domeniul protecției drepturilor și libertăților omului, a valorilor de bază ale societății privind pericolele interne și externe, dar și un sistem corespunzător de acte legislative (regulamente, declarații, programe etc.), organizații neguvernamentale [2, p. 12]. În pofida acestei expuneri, securitatea națională reprezintă gradul de protecție a intereselor importante, a drepturilor și libertăților persoanei, societății și statului împotriva amenințărilor externe sau nivelului absenței pericolelor pentru drepturile și libertățile omului, interesele și valorile de bază ale societății și statului.

¹ Vitalie MARINUȚĂ – general de brigadă (r), Ministrul Apărării al Republicii Moldova.

Deși problema cercetării sistemului de securitate națională nu constituie subiectul prezentei lucrări, trebuie să afirmăm că suntem de acord cu definiția respectivă. Aceasta ne permite să acordăm atenție relației dintre stat și societate, în contextul exploatarea potențialului și posibilităților organismului militar pentru a obține scopul de bază al securității naționale: atât protecția omului și a societății, cât și a statului.

În cadrul procesului dat, comandamentul militar în niciun caz nu trebuie să se afle în afara domeniului de stat, iar comandamentul de stat să-și piardă funcțiile militare în contradicție evidentă cu teoria și practica dezvoltării militare. Conștientizarea esenței categoriei de „comandament”, „conducere” în orice domeniu al vieții sociale, inclusiv militare, este o condiție obligatorie pentru determinarea corectă a rolurilor și funcțiilor organelor de conducere, a variantei optimale a structurii acestora, o premisă pentru îmbunătățirea metodelor de lucru ale structurilor administrative, elaborarea și implementarea noilor tehnologii informaționale, a resurselor tehnice ca factori de dezvoltare a armatei care să fie capabilă să asigure nivelul corespunzător al securității naționale.

Toate acestea capătă o mai mare amploare luând în considerare faptul că sintagma de „comandament militar” este aplicată atât în literatura de specialitate, cât și în legislația Republicii Moldova [3]. Însă aplicarea categoriilor date reflectă în mod diferit esența proceselor și fenomenelor din domeniul comandamentului. După cum ne arată experiența anilor de independență, conceperea acestei idei de către funcționarii structurilor administrative este atât de contradictorie, încât interpretarea terminologiei de specialitate duce la rezultate contrare așteptărilor.

Din punct de vedere teoretic, comandamentul poate fi interpretat drept un ansamblu de sisteme complexe – biologice, tehnice, sociale [4, p. 934-935]. Prin comandament, în cadrul sistemelor de organizare și sociale, înțelegem activitatea organelor de conducere în raport cu elaborarea și implementarea influenței comandamentului asupra societății (obiectul comandamentului). Această activitate urmărește menținerea sistemului, îmbunătățirea funcționării acestuia și atingerea scopurilor propuse. Scopul pe care și-l propune comandamentul în mare parte depinde de rezultatele activității manageriale. Funcțiile de comandament, în esență interdependente cu cele din diverse domenii, includ următoarele dimensiuni: informațională (colectarea și prelucrarea informației), pronosticarea și adoptarea deciziilor, reglementarea, organizarea comandamentului, realizarea controlului. Cu toate acestea, realizarea funcțiilor de comandament drept una dintre tipurile de activitate ce are drept scop promovarea politicii de stat presupune necesitatea adoptării deciziilor de rigoare, inclusiv în domeniul securității naționale.

Din punct de vedere teoretic, problema adoptării deciziilor constă în dificultatea de a obține un echilibru între numărul impresionant de variabile. Prezența acestora ne vorbește despre complexitatea procesului de adoptare a deciziilor de către comandament și posibila influență asupra viitoarelor evenimente. În acest sens, arta de adoptare a deciziilor constă în abilitatea de a neutraliza incertitudinile tipice variabilelor de bază, ce determină esența deciziei adoptate. Adoptarea deciziilor de acest tip, dar și realizarea acestora sunt condiționate prin capacitatea de asigurare a unui nivel corespunzător al conexiunii dintre subiecții deciziilor

adoptate, și anume dintre om, societate și stat. Eficacitatea deciziilor adoptate depinde de monitorizarea acestora, fapt care presupune necesitatea de a stabili o relație de interdependență dintre executor și comandant în toate domeniile, mai ales în cel al securității naționale.

Să analizăm geneza dezvoltării mecanismelor esențiale de influență exercitată de om, societate și stat asupra instrumentelor de securitate, formarea pârghiilor de control al acestora din urmă.

Conceptul de *control* provine din franceza veche *controle* – listă dublă. În Antichitate, un *statu-quo* anume era verificat prin înregistrarea dublă a documentelor. Căpitanul unei nave a flotei militare, de exemplu, ținea evidența „rolului” echipei. „Controlul” era efectuat de administrația portului pentru a evita falsificarea considerabilă a numărului de marinari, fapt reflectat în suma alocării resurselor materiale.

Prin analiza lexicală a vocabulei *control*, luând în considerație caracterul analitic al limbii, am constatat că deși în limba engleză cuvântul are un sens mai larg, sensul de bază de „control și verificare” nu a dispărut. Cu toate acestea, cuvântul *control* este utilizat cu sensul de „a exercita puterea, a conduce, a ordona” (*to exercise authority, to direct, to command*)[5, p. 68]. Termenul *civil* (din lat. *civilis* – civil, nemilitar) denotă relațiile dintre cetățeni – între ei, cu structurile și organizațiile de stat (în special militare) [6, p. 972]. În etapa inițială a cercetărilor teoretice a concepției relațiilor civil-militare, *controlul civil*, prevedea stabilirea relațiilor dintre cetățeni și putere (cei care sunt la putere) și organele de drept ce se ocupă de securitate.

Conceptul de implementare a controlului civil a fost înaintat încă în secolul al XVII-lea în Marea Britanie drept formă de

luptă a parlamentului cu monarhia pentru influența asupra armatei. Cum monarhia reprezenta o instituție civilă, la fel ca și parlamentarii, se ducea lupta pentru consolidarea controlului parlamentar, și nu civil, asupra armatei [7, p. 102-103].

Discuțiile au continuat și în lucrările unor autori. John Locke (1632–1704), bunăoară, menționa că legea include atât principiile pe care indivizii le respectă prin contractul social, cât și cele formulate de suveran [8, p. 147]. Savantul englez Albert V. Dicey a consemnat sintagma *autoritatea legii* (*rule of law*), conform căreia „nimeni nu este mai presus de lege..., fiecare, indiferent de rangul sau condiția sa, face obiectul legii ordinare și se află sub jurisdicția curților ordinare” [9, p. 189]. Expresia *autoritatea legii* a fost treptat aprofundată și în alte lucrări, cu un conținut mai larg, marcat deseori de dihotomia civil–militar, pace–război: „autoritatea legii exprimă preferința pentru lege și ordine, opusă stării de anarhie, război și antagonism”[10, p. 105].

În SUA principiul controlului civil, în sec. XVIII–XIX, reprezenta ideea conform căreia fiecare cetățean era responsabil pentru protecția națiunii și libertății, deoarece în asemenea condiții, în caz de necesitate, el va merge la război. Odată cu ideea despre faptul că FA trebuie să reprezinte principiile democratice și să salute participarea cetățenilor, în opinia fondatorilor SUA (în special J. Madison, A. Hamilton, S. Adams), FA de tip integrat ar trebui să devină poliția. Însă chiar și așa diferența dintre militarii profesioniști și reprezentanții societății civile a fost redusă. Din acest motiv, după terminarea războiului pentru independență a fost redusă considerabil componența armatei, fapt care s-a reflectat în îngrijorările tânărului stat democrat în ceea ce privește structurile militare și rolul lor. În secolul

al XVIII-lea erau încă proaspete amintirile despre implicarea armatei în scopul reprimării opoziției politice în Marea Britanie în perioada regimului lui O. Cromwell (1599–1658), iar unul din motivele marilor tensiuni ce au dus la declanșarea Revoluției Americane (1763–1791) a fost introducerea trupelor militare engleze pe teritoriul american. Coloniștii, care se considerau egali în drepturi cu britanicii, erau împotriva unei atare ingerințe, afirmând că asemenea acțiuni ar fi fost inadmisibile în Marea Britanie [11, p. 11].

Cel mai bine a evidențiat importanța parteneriatului și perspectiva capacităților civil-militare, în anul 1944, generalul american Dwight David Eisenhower: „Cu cât voi elimina mai repede problemele care sunt din afara domeniului militar, cu atât voi fi mai fericit! ... Câte-odată mă gândesc că trăiesc zece ani în fiecare săptămână, din care nouă ani sunt dedicați problemelor politice și economice ... și acest lucru îmi dă cumplite dureri de cap. Resurse de apă insuficiente, lipsa curentului electric, lipsa de alimente, lipsa carburanților și cadavrele împrăștiate în tot orașul” [12, p. 44].

Samuel Huntington a identificat mai multe tipuri de control civil, care au sau nu au în vedere intervenția statului: *control civil subiectiv*, *control civil prin clasa socială*, *control civil obiectiv* etc. [13, p. 213-335].

Adaptarea trăsăturilor democratice de către controlul civil s-a produs în contextul dezvoltării democrației în țările din Europa Occidentală și SUA. Drept rezultat, a avut loc o evoluție internă a conceptului de *control civil*, care a obținut însemnătatea implicită de cea a controlului democratic, adică formele de organizare a relațiilor civil-militare prin care societatea, prin intermediul organelor puterii de stat, organizațiilor neguvernamentale etc., par-

ticipă în procesul de adoptare a deciziilor în domeniul securității naționale și asigură dezvoltarea armonioasă a acestuia.

Problema dezvoltării relațiilor civil-militare echilibrate a devenit extrem de actuală după destrămarea blocului socialist și a URSS. Din acest motiv, sfârșitul Războiului Rece și a epocii de „confruntare dintre două blocuri” [14, p. 66-67] a pus pe agenda zilei problema privind reforma sistemului de securitate în zona de responsabilitate a OSCE, inclusiv implementarea unei forme democratice a controlului asupra sferei militare. Realizarea reformelor de rigoare este determinată de una dintre condițiile necesare pentru integrarea noilor state democratice din Europa Centrală și de Est în asemenea structuri cum sunt UE și NATO.

În vederea depășirii problemelor ce țin de adaptarea la noile realități de securitate, în perioada septembrie 1992 – noiembrie 1994, în cadrul forumului OSCE pentru colaborare în domeniul securității, țările participante au elaborat *Codul deontologic* al Organizației pentru Securitate și Cooperare Europeană (OSCE) ce cuprinde aspectele securității (în continuare – *Cod deontologic*) [15, p. 12]. Documentul respectiv a devenit baza de identificare a direcției și principiilor de reglementare a activității naționale și internaționale a statelor în domeniul politico-militar în cadrul sistemului securității europene ce este în proces de dezvoltare. *Codul deontologic* a fost aprobat de șefii de state și de guverne din 52 de țări care au participat la Summitul pentru securitate și colaborare în Europa, la Budapesta, în decembrie 1994, iar la 1 ianuarie 1995 a obținut puterea unui document politic [16, p. 89].

O particularitate a documentului respectiv o constituie prevederile referitoare la controlul politic, democratic și principi-

ile de exploatare ale FA, ale formațiunilor militare și ale forțelor interne de securitate și poliție. *Codul deontologic* reglementează aspectele care în trecut intrau în jurisdicția internă a statului. Scopul documentului este de a transmite controlul asupra tuturor forțelor și serviciilor care participă la realizarea monopolului statului în ceea ce privește aplicarea sau pericolul aplicării forței în cadrul statului sau în afara hotarelor acestuia prin institutele independente create în conformitate cu legea. Toate forțele și serviciile care fac parte din cadrul sistemului de asigurare a securității și apărării statului trebuie să subscrie principiilor legale, democratice ale neutralității, să respecte drepturile omului, precum și normele dreptului internațional umanitar. Din acest motiv, în *Codul deontologic* se vorbește despre „controlul politico-democratic” [15, p. 7].

Modificarea termenului *control civil* în *control democratic* sau *control politico-democratic*, cu alte cuvinte, „modernizarea” termenului de bază a avut loc în urma axării cercetărilor problematice relațiilor civil-militare în țările postcomuniste asupra faptului că sarcina principală a democrației la etapa inițială trebuie să fie implementarea controlului asupra structurilor militare de către organele puterii de stat. Conceptele menționate se referă la controlul realizat de structurile de stat ce au fost alese pe o cale democratică, însă era ignorat un asemenea detaliu precum faptul că odată cu schimbările din cadrul societății și principiile de formare a puterii de stat se modifică și armata.

În condițiile modificărilor continue, delegarea funcțiilor de control unei singure instituții de stat nu va avea rezultatele scontate. În afară de aceasta, trebuie luat în considerare faptul că posibilitățile inițiale

ale statelor comuniste, cu un sistem politic birocratic și cvasiteocrat, în mod considerabil diminuau posibilitatea implementării cu succes a relațiilor civil-militare care au fost adoptate de sistemele politice de dictatură postmilitară din statele Americii Latine [17, p. 234]. Nu a fost conștientizată necesitatea implementării controlului asupra fostei nomenclaturi de partid care a rămas la guvernare și demonstra imposibilitatea de a exercita funcțiile de rigoare în noile circumstanțe, limitându-se la adoptarea deciziilor vizând aspecte ce țin de propriile necesități.

Necesitățile de a asigura în egală măsură participarea atât a societății civile, cât și a statului la elaborarea politicii de securitate și apărare, axarea activității organismului militar asupra creării condițiilor corespunzătoare pentru asigurarea unei dezvoltări democratice durabile a statului a devenit rezultatul aplicării termenului „control democrat-civil”.

Cu toate acestea, traducerea termenului englez *civil control* în limba română poate avea două variante: *control civil* (care exprimă sensul „clasic” al termenului englez) și *control social* – o situație similară întâlnim în limba rusă în cazul termenilor гражданский контроль și общественный контроль. Un asemenea dualism în ceea ce privește perceperea termenului inițial a devenit motivul interpretării simpliste a semnificației acestuia, termenii „control civil”, „control civil-democrat” și „control social” au început să fie percepuți drept sinonime. Astfel, în *Concepția reformei militare*, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova în anul 2002, se aplică termenul „control de către societatea civilă” și „control democratic” [18].

Controlul civil constituie mecanismul de autoreglementare în cadrul sisteme-

lor sociale (grupuri, colective, organizații, în societate, în general), fapt realizat prin intermediul reglementărilor normative ale comportamentului oamenilor (moral, de drept, administrativ ș.a.). Controlul civil este elementul institutelor sociale care asigură respectarea normelor sociale, cerințele normative și limitele în ceea ce privește comportamentul. Element al conducerii sociale, controlul civil funcționează după principiul legăturii inverse [19, p. 562]. Crearea condițiilor pentru asigurarea stabilității sociale și a schimbărilor pozitive în cadrul sistemului social este una dintre funcțiile principale ale unui asemenea control.

Controlul civil asupra sferei militare, în mod special în domeniul juridic, este foarte bine reflectat în cazul SUA. În această țară, acțiunile militare sunt minuțios verificate de legislație. Astfel, niciun soldat nu este obligat să execute ordinele militare care contravin legislației naționale sau internaționale recunoscute de SUA [20, p. 26].

Un element important al democrației pe care îl poate asigura societatea civilă este implicarea ei în relația cu statul, ca generator al transformărilor. O societate civilă consolidată creează premisele unei „democrații calitative”. Societatea civilă constituie un mecanism de supraveghere și control asupra statului și o pârgie prin care acesta este presat să adopte reforme în ritmuri accelerate. O societate civilă precară implică o „democrație superficială”, cu o participare slabă a populației [21, p. 74].

Calificativul *civil* semnifică, mai întâi, „tipic cetățeanului conștient”, „direcționat în favoarea societății”, și, în ultimul rând „civil, nemilitar”. Altfel spus, controlul democratic este o pârgie pentru cetățean, un element activ și indispensabil al societății civile. O particularitate a celei din urmă este prezența cetățenilor capabili să-și decidă soarta.

Cu alte cuvinte, „societatea civilă” este un domeniu în care cetățenii soluționează anumite probleme, își asumă responsabilitatea pentru bunăstarea comună. Anume subiecții societății civile (totalitatea cetățenilor, a uniunilor și asociațiilor libere ale acestora, care sunt în afara institutelor de stat), constituie pârgiile ce asigură echilibrul dintre interesele omului, ale societății și ale statului, stabilesc mecanismele de asigurare a propriilor interese prin intermediul sistemului puterii de stat și al statului creat de sine însuși. Societatea nu mai are nevoie să-și asigure evoluția continuă, iar statul și autoritățile centrale și locale sunt elementele ce îndeplinesc această sarcină.

Fundamentarea termenului „control civil” dezvăluie esența termenului „control civil democratic” care a intrat în uz în Republica Moldova, inclusiv în bazele normativ-juridice, sub influența savanților occidentali (D. H. Born, K. Donelli ș.a.).

Apariția sintagmei „domeniu militar” a fost determinată de evoluarea teoriei militare privind relațiile civil-militare, unde controlul „democrat” sau „civil” viza doar forțele armate. În literatura de specialitate, în mare parte se acordă atenție necesității de a asigura controlul eficient al FA (S. Huntington, M. Janowitz, D. Burk, K. Danopoulos, D. Ziker ș.a.). Nevoia de a modifica abordările din teoriile existente se bazează pe faptul că în multe state (Italia, Franța, Turcia), inclusiv în țările postcomuniste (Rusia, Belarus, Serbia, Ucraina), în afară de armată există și alte structuri militarizate (mai puțin numeroase decât armata), pentru înarmarea cărora la fel sunt alocate resurse financiare etc. [22, p. 3]. Asemenea formațiuni joacă un rol activ în viața sociopolitică, spre deosebire de armata clasică, mai ales în țările în curs de tranziție.

O abordare similară a elementelor controlului civil democrat se reflectă în

Codul deontologic, unde prin forțe armate se face referință nu doar la structurile direct subordonate ministrului apărării, ci și la forțele de ordine interne, serviciile secrete și poliție [15, p. 8].

Să trecem la analiza esenței controlului civil asupra domeniului militar. În linii generale, este o metodă de reglementare socială, în care scopul final este identificarea fenomenelor negative din cadrul domeniului militar, facilitarea soluționării problemelor și contradicțiilor emergente, dar și a colectării informațiilor cu transmiterea ulterioară către structurile competente. Din acest punct de vedere, controlul civil asupra domeniului militar este un sistem de institute de stat și sociale și al măsurilor implementate de acestea, care asigură legalitatea și raționalitatea politicii militare a statului, transparența maximă a domeniului militar, caracterul democratic al relațiilor civil-militare în stat [23, p. 60].

Controlul democratic civil este o metodă de conducere politică a domeniului militar, teoria și practica de reglementare a relațiilor civil-militare, unde principiile de bază de funcționare a organismului militar sunt determinate de societatea civilă (astfel asigurându-se supremația domeniului politic asupra celui de securitate) [24, p. 96]. Această formă de organizare de asemenea reprezintă o sistematizare a măsurilor și resurselor realizate de către organele puterii de stat și ale societății civile în scopul împiedicării procesului de militarizare a societății, garantării securității statului și a cetățeanului, provocării progresului structurilor militare (prevenirii degradării acestora), asigurării respectului față de serviciul militar din partea societății.

Savantul rus A. Vladimirov, de exemplu, consideră că un asemenea control nu poate exista. În opinia savantului, drept categorie „de control al stării și al executării” poate fi (și este) doar un element al sistemului de

conducere și al procesului de guvernare în stat. Controlul poate fi eficace numai în cazul în care celelalte elemente ce includ conceptul de „conducere” (realizat sau în proces de implementare) este unificat printr-o singură idee și un singur scop [25, p. 209].

Definiția conceptului de „control”, propusă de A. Vladimirov, nu este contradictorie cu „spiritul” controlului civil democratic în cazul în care activitatea autorității publice centrale are un caracter transparent, iar tot ceea ce este „unificat printr-un scop unic” este direcționat întru asigurarea securității societății și a cetățeanului. Un asemenea model al conducerii politice a domeniului militar poate îndeplini funcții cu caracter de consiliere, care presupun un mecanism de consultare și schimb de informație.

Însă trebuie să recunoaștem că problemele legate de implementarea controlului civil democratic nu-și vor pierde actualitatea, ele fiind nu numai complicate, dar și contradictorii. Aceasta rezidă în caracterul specific al domeniului de securitate, în general, și al armatei, în special, element ce condiționează aspectul multilateral al paradigmei relațiilor civil-militare. Armata este creată și există pentru a asigura securitatea militară a societății și, într-o anumită măsură, reflectă puterea reală a societății. Însăși armata în anumite circumstanțe poate deveni o sursă de pericol pentru societate, evident, în cazul în care se distanțează vizibil de interesele acesteia.

Astfel, pentru prevenirea tentativelor de manipulare a armatei și a exploatării ei neconstituționale, dar și în scopul obținerii unei abordări unice în ceea ce privește menținerea și dezvoltarea domeniului militar, este necesară asigurarea transparenței activității acestuia. Societatea are nevoie de un mecanism de monitorizare care include institutele de stat, normele legale, proceduri corespunzătoare, care, în final, creează conexiunea relațiilor civil-militare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Т. Гоббс, *Материя, форма и власть государства церковного и гражданского*. În: Гоббс Т., *Сочинения*, В 2-х т. Москва, Мысль, 1991, Т. 2, р. 95.
2. О. Гончаренко, Р. Джангужин, Е. Лисицин, *Гражданский контроль и система национальной безопасности Украины*, în *Зеркало недели*, № 35 (410), 2002, с. 12.
3. *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului procuraturii militare nr. 1633-XII din 02.11.1993*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 12/384 din 30.12.1993.
4. *Управление*, în *Военный энциклопедический словарь*. Москва, Эксмо, 2007, с. 934-935
5. *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*, London: *Lexicon Publications*, Inc. Sherman Turnpile Danbury, 1993, p. 68.
6. *Словарь иноязычных слов: 23 000 слов и терминологических соединений* / Уклад. Л. Пустовит и др., Киев, Доверие, 2000, с. 562.с. 972.
7. Alexandru Roșca, Laurențiu Turbatu, *Considerații privind tradițiile anglo-saxone și continentale ale conceptului „stat de drept”*, în *Revista de filozofie, sociologie și științe politice*, nr. 1 (155). Chișinău, 2011, p. 102-103.
8. John Locke, *Second treatise of government*, NY, Barnes & Noble Publishing, 2004, p. 147.
9. Ducey V. Albert, *Introduction to the Study of the Constitution*, Elibron.com., 2000, p. 189.
10. Anthony W. Bradley, Keith D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*. London, Longman, 1997, p. 105.
11. David F. Trask, *Democracy and Defense: Civilian Control of the Military in the United States*. Washington D. C., U.S. Information Agency, 1993, p. 11.
12. Ciprian Popescu, *Cooperarea civili-militari, o responsabilitate atât civilă, cât și militară*. În: *Forțele Terestre. Buletin de teorie militară*, București, nr. 1 (9), 2011, p. 44.
13. Samuel Huntington, *Securitatea națională și relațiile civil-militare*, în *Armata și societatea*. Cu- legere de texte de sociologie militară. Coord.: Sava Nicu Ionel. București, 1998, p. 213-335.
14. Vezi: Victor Juc, *Dificultăți teoretico-metodologice în pronosticarea încheierii Războiului Rece*. În: *Revista de filozofie, sociologie și științe politice* (Chișinău), nr. 1, 2009, p. 66-76.
15. *Кодекс поведения, касающийся военно-политических аспектов безопасности*. Принят на Форуме СБСЕ по сотрудничеству в области безопасности, в Будапеште 3 декабря 1994 года (документ СБСЕ DOC.FSC/1/95). Отдельное издание СБСЕ. Серия «Программа немедленных действий», № 7, 1994, с. 12.
16. А.Бірюченко, *В открытый обществу институт*. În: *Политика и время*, № 8, 2003, с. 89.
17. О. Бодрук, *Общество и армия*. În: *Демократический контроль над системой национальной безопасности и вооруженными силами: распространение ценностей НАТО в евроатлантическом пространстве. Материалы международного семинара*. Симферополь, Судьба, 2003, с. 234.
18. *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției reformei militare nr.1315-XV din 26.07.2002*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.117-119/975, 15.08.2002.

19. А. Новиков, *Контроль общественный*, în *Политическая энциклопедия*. В 2-х т. / Науч.-ред. совет: пред. совета Г. Семигин. Москва, Мысль, 2000, Т. 1, с. 562.
20. *Гражданский контроль за военно-силовыми структурами государства*. Москва, Гражданский мир, 1996, с. 26
21. Pantelimon Varzari, Ion Tăbârță, *Societatea civilă – factor al democratizării*. În: *Revista de filozofie, sociologie și științe politice* (Chișinău), nr. 1 (152), 2010, p. 74.
22. *Kretschmer, More Progress Needed on Civilian Control of Military*. În: *The New Anatolian*, № 270, 2005, p. 3.
23. А. Бірюченко, *К хаки пасует галстук*. În: *Вече*, № 5 (146), 2004, с. 60.
24. N. Narlı, *Civil-Military Relations in Turkey / Kiniklioglu S. (ed.) Insight Turkey*, Ankara. Ankara Centre for Turkish Policy Studies, Pelin Ofset, Vol. 3, nr. 1. 2001, p. 96.
25. А. Владимиров, *Контроль над силовой сферой государства*. În: *Гражданский контроль над вооруженными силами: иностранный опыт и специфика России / Материалы Тасис-Проекта 1997–1998 гг.* Под общей редакцией Г. Хагены и А. Савинкина. Москва, Русский путь, 1999, с. 209

METODOLOGIA PREDĂRII ȘTIINȚEI ADMINISTRATIVE ÎN INSTITUȚIILE CU PROFIL MILITAR

(Cazul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”)

Natalia DRUȚĂ¹

This study aims to provide arguments for studying the administrative disciplines. It also analyzes and proposes specific strategies and methods in learning and assessing the administrative knowledge, in order to form a teaching attitude that is proper to our society.

Acest studiu își propune să ofere argumente pentru motivarea în vederea studierii disciplinelor administrative, analizează și propune strategii și metode specifice în deprinderea și evaluarea cunoștințelor administrative, să formeze o atitudine didactică adecvată societății în care trăim.

Pentru început este oportun să se menționeze faptul că introducerea disciplinei *știința administrației* în calitate de obiect de studiu în Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” este o componentă a procesului de formare a personalității umane, care, de fapt, cuprinde mai multe viziuni asupra aspectelor de instruire a studenților, după cum urmează: transmiterea cunoștințelor referitoare la principalele categorii de organizare instituțional-administrativă atât la nivel central cât și la nivel local, contextul istoric al administrației publice, serviciul public ca instituție socială și nu în ultimul rând drepturi, libertăți, îndatoriri și responsabilități ale omului în contextul organizării administrative a unui stat.

De regulă, experiența ne arată că, în viață, cei mai mulți dintre noi avem nevoie mai rar de competențe de ordin conceptual, te-

oretic, în comparație cu cele de comunicare sau de relaționare, și totuși putem afirma cu fermitate că această idee nu se poate aplica în totalitate și pentru domeniul administrației publice, unde competențele teoretice sunt în aceeași măsură necesare și utile. În vederea susținerii și înțelegerii acestei opinii venim cu următorul exemplu: necunoașterea exactă a conținutului unui articol atrage după sine construcția defectuoasă a unor raporturi de muncă, de coordonare sau subordonare administrativă.

Dacă vrem să ținem seama de aceste observații și de faptul că puțini studenți excelează în ceea ce privește competențele conceptual-teoretice, fiind însă foarte receptivi și capabili de progres atunci când abordările didactice se diversifică, suntem datori să încercăm să introducem în instituțiile de învățământ universitar cu caracter militar și acele elemente care au dus de-a lungul timpului la dezvoltarea unei eficiențe sociale, economice și politice deosebite în societățile vestice.

În consonanță cu cele expuse mai sus este ideea formulată de scriitorul și criticul literar francez *Anatole France*, care recomandă profesorilor: „*nu vă mândriți cu*

¹ *Natalia DRUȚĂ – lect. univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

predarea unui mare număr de cunoștințe. Stârniți numai curiozitatea. Mulțumiți-vă să deschideți mințile, nu le supraîncărcați. Puneți în ele scânteia". Cu alte cuvinte, un bun profesor nu este acela care încarcă materia și sufocă cu un volum prea mare de cunoștințe, ci acela care simplifică la linii majore materia și trezește interesul pentru studiu individual. Din acest punct de vedere respectarea curriculumului universitar este obligatorie, dar nu într-o manieră greoaie, supraîncărcată sau într-o formă neadaptată nivelului de înțelegere al studenților.

Profesorul trebuie să țină cont de faptul că studenții, la general, își amintesc aproximativ 10% din ceea ce aud, 20% din ceea ce văd, 40% din ceea ce discută și 90% din ceea ce fac [1, p. 193]. Ne asumăm riscul să afirmăm că totuși studenții militari au un statut și regim specific al zilei, ceea ce condiționează anumite modificări ale procesului de predare/învățare, cu specificarea disciplinei științei administrației. Având în vedere că disciplina știința administrației necesită o informare continuă indispensabil de accesul continuu la informații cu caracter electronic, legislativ, și de analiză interpretativă a actelor normative este oportun ca orele de pregătire individuală să aibă o organizare temeinică în sensul stabilirii accesului studentului la surse de acest gen.

Utilizarea prin practicarea directă în cadrul ședințelor a principiului aplicării cunoștințelor va duce în mod sigur la aplicarea și structurarea eficientă a informațiilor, asigurarea legăturii dintre teorie și practică, însușirea temeinică, conștientă și activă a cunoștințelor. Este de menționat faptul că în cadrul științei administrației acest principiu își poate găsi manifestarea prin intermediul spețelor (cazuisticii), spe-

ciminelor de acte administrative, contracte administrative sau chiar prin participarea directă în ședințe ale organelor administrației publice centrale ori locale de nivelul întâi sau doi.

Obiectul de studiu universitar știința administrației are drept obiectiv principal crearea competențelor specifice și formarea culturii profesional-funcționale pentru diferite specializări, în principal pentru formarea unui militar profesionist dezvoltat multilateral, fie în scopul unei integrări cu succes pe piața muncii, fie pentru continuarea studiilor în învățământul post-universitar [2].

În cele ce urmează vom încerca să schițăm principalele caracteristici ale procesului instructiv-educativ universitar, cu reliefașarea aspectelor specifice domeniului științei administrației în contextul unei instituții militare, cu exemplificări de metode care pot fi aplicate.

Pe de altă parte, profesorul trebuie să fie conștient că disciplina universitară știința administrației nu se confundă cu știința respectivă. De aceea profesorii nu trebuie să încarce studenții cu toate progresele sau schimbările paradigmatică din cadrul științei care face conținutul obiectului de învățământ respectiv. Explicația didactică trebuie să se rezume la un cadru formal, coerent, care să releve punctele de vedere comune, teoriile larg îmbrățișate, adaptate la nivelul de înțelegere al studenților prin procedee specifice. În acest sens, un concept larg utilizat este cel de *transpunere* sau *transpoziție* didactică.

Metoda expunerii didactice. *Scopul metodei* este prezentarea de către profesor de cunoștințe noi, modele noi, tehnici sau metode, pe cale verbală sau grafică, organizate și structurate logic, într-o unitate de timp determinată.

Etapale metodei:

– profesorul prezintă studenților subiectul lecției și încearcă să-i sensibilizeze pentru captarea atenției, stârnirea curiozității și a interesului, incontestabil cu stabilirea raportului dintre subiectul propus spre studiere și importanța acestui subiect în domeniul activității militare;

– profesorul reactualizează cunoștințele predate anterior, considerate importante pentru înțelegerea noului conținut;

– profesorul prezintă noul conținut, folosind toate strategiile discursive amintite mai sus (descriere, explicație, argumentație, demonstrație și exemplificare prin intermediul cazuisticii militare), recurgând și la suporturi didactice adecvate;

– profesorul recurge la fixarea cunoștințelor printr-o recapitulare sistematică sau la fixare prin rezolvare de spețe;

– profesorul fixează tema pentru acasă și încurajează continuarea învățării prin studiu individual;

– în cadrul seminarelor profesorul verifică tema și conținutul predat, nivelul achizițiilor studenților, cu clarificarea tuturor situațiilor care o necesită.

Resurse utilizate: în funcție de aria tematică, profesorul poate recurge la „probe” cum ar fi cazuri practice, scheme, analiza situației actuale la nivel organizațional în domeniul administrației publice și impactul acesteia asupra procesului decizional militar, alte resurse materiale, pentru a face expunerea cât mai atractivă și a se asigura de participarea studenților.

Orice proces instructiv-educativ se finalizează prin *evaluare*, ca o cunoaștere și recunoaștere a rezultatelor procesului de achiziționare de cunoștințe. Evaluarea reprezintă un feedback permanent între agenții procesului educativ, menit să confirme acumularea de către elevi a cunoștințelor sau abilităților. Ea este un proces de cunoaștere a studenților sub diferite aspecte: cunoștințe acumulate, deprinderi căpătate, comportamente și atitudini, capacități dezvoltate etc. [3].

În ceea ce privește *rolul* disciplinelor administrative în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, acesta se referă la crearea competențelor specifice și formarea culturii profesionale funcționale pentru diferitele specializări, în principal pentru formarea unui militar profesionist dezvoltat multilateral, fie în scopul unei integrări cu succes pe piața muncii, fie pentru continuarea studiilor în învățământul postuniversitar.

Este recomandabil ca disciplina *știința administrației* să fie plasată în anul doi de învățământ, după o suită de alte discipline cu caracter general pedagogic, deoarece obiectul de studiu în cauză înglobează în sine studii, aspecte și viziuni care pot fi înțelese de către student doar ca urmare a formării unei concepții asupra aspectelor generale ale procesului etatic-juridic în general și de administrare publică în special, printr-un conținut adaptat la specificul predării militare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Mireille Rădoi, *Evaluarea politicilor publice*, Tritonic, București, 2004.
2. Palihovici S., *Mecanisme europenizării administrației publice din Republica Moldova*, Moldoscoopie (revista științifică trimestrială), 2006, nr. 4 (XXXVI).
3. *Sistemul de învățământ național*, Ministerul Educației și Tineretului al RM, Chișinău, 2008.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL CU PROFIL MILITAR

Nicolae GHERBOVEI ¹

The distance learning is less expensive and more flexible, which makes it also more affordable for students compared to the traditional education. For this reason distance learning is welcome and necessary to implement by the military higher educational institutions, as well as non-military institutions to encourage dynamic learning with implications on specialized and general training.

Sistemul educațional național și cel internațional se află într-o permanentă căutare de noi metode și procedee care ar îmbunătăți și optimiza procesul didactic la nivel structural. Cercetările în acest domeniu au stimulat numeroase inovații conceptuale și metodologice ce cadrează cu necesitatea permanentă de optimizare a procesului de învățământ. Orice modificare în sistemul învățământului și propunerea de noi variante de funcționare constituie o permanentă acumulare de experiență în vederea îmbunătățirii acestuia.

E necesar de menționat faptul că orice problemă a procesului de instruire în general este, totodată, și o problemă a învățământului militar, care se află într-o continuă racordare la necesitățile și dinamica timpului. Reorganizarea și modernizarea învățământului militar este necesar de conceput în corelație cu tradițiile școlii militare naționale, cu programul de reforme existent la nivel național și, desigur, în consens cu opțiunea Republicii Moldova la nivel de valori și principii. În acest scop, este necesar a desfășura un amplu proces de evaluare a stărilor trecute și a celor prezente ale învățământului militar, căutând ca acesta să se conformeze și adapteze proceselor

de instruire ale statelor dezvoltate. Pe lângă formele de predare tradiționale, în mai multe state din lume (SUA, Franța, Germania, Marea Britanie ș.a.), este popular și funcțional *învățământul la distanță*, un proces educațional caracterizat prin programe de pregătire ale căror componente sunt: utilizarea de resurse specifice învățământului informatizat, sisteme de comunicare la distanță, sistem tutorial, precum și autoinstruirea și autoevaluarea.

Învățământul la distanță își are începutul prin ani '90 ai sec. XX, devenind funcțional la nivel internațional, în contextul progresului tehnico-științific spectaculos pe domeniul tehnologiilor informaționale. Această formă de instruire vine să completeze învățământul clasic cu exprimări noi de conținut, având multe dintre caracteristicile învățării individuale, particulare, în afara structurilor unui grup de studiu tradiționale, din cadrul instituției universitare.

Învățământul tradițional are prioritățile, condițiile și imperativele sale față de **actori** – **oferanții** programelor de instruire și **beneficiarii**, care utilizează programele, și anume **oferanții** având necesitatea de grupe de studii completate conform ce-

¹ Nicolae GHERBOVEI – doctorand, colonel, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM.

rințelor legislative naționale, cadre didactice pregătite, timp pentru pregătirea de ședințe și elaborarea planurilor didactice, logistică didactică, auditorii specializate, finanțare adecvată etc., iar **beneficiarii** au necesitatea de timp și resurse pentru a se deplasa de la sediul lor spre instituția care organizează programe de instruire tradiționale, timp condiționat de asistență la ședință, loc de trai etc., și alți factori care influențează procesul de instruire. Acești factori necesari fac învățământul tradițional complex sub aspectul particularităților pe care le comportă.

Învățământul la distanță, ca formă de instruire instituționalizată, include, în primul rând, elemente de flexibilitate care îl fac mult mai accesibil pentru studenți, comparativ cu sistemul tradițional, bazat pe comunicarea directă între cadrul didactic și student. Flexibilitatea se refera la formele de asistență oferite **beneficiarilor** care, din diferite motive (handicapuri fizice, distante geografice, interese personale etc.), se găsesc în situația de a urma cursuri de învățământ la distanță.

Persoanele aflate la distanță față de un centru de instruire, unde anumite programe de învățământ nu pot fi accesibile sau frecventarea cursurilor într-un mod tradițional ar fi prea dificilă, sunt printre frecvenții solicitanți. De asemenea, printre aceștia pot fi și persoanele care solicită informații într-un context internațional. Programele de învățământ la distanță pot fi utilizate și în cazul angajaților care nu au timpul și resursele necesare pentru a călători de la sediul lor la centrele care organizează programe de instruire.

Persoanele pentru care participarea la cursuri în mod regulat ar fi imposibilă, fie că este vorba de adulți care lucrează și care, din cauza programului de muncă,

nu pot să se încadreze într-un orar de studiu obișnuit, fie că datorită unor dificultăți temporare sau permanente nu pot participa într-un program de studiu tradițional. În această categorie se încadrează și persoanele cu anumite deficiențe, care nu pot participa la cursuri în același ritm de rând cu ceilalți membri ai unei clase de studiu. Așadar, această formă de instruire este potrivită pentru fiecare.

În afară de avantajele menționate mai sus, programele de instruire la distanță pot fi utile tuturor studenților, care deși urmează cursuri tradiționale, se pot înscrie și în programe de învățământ la distanță, pentru a beneficia de materiale suplimentare de studiu. Studenții pot urma aceste cursuri într-un trimestru, sau la o sesiune de instruire tradițională, ori și-l pot însuși în cât timp doresc. Astfel, ei au posibilitatea de a parcurge materialul de câte ori doresc și oricând doresc.

Totodată, este necesar să ținem cont de faptul că schimbările sociale și demografice direcționează educația direct către grupurile de persoane angajate deja în câmpul muncii. Organizațiile și furnizorii de training trebuie să evalueze persoanele țintă și modul de procedură. Grupul care înregistrează cea mai dinamică creștere și care dă dovadă de cel mai mare interes pentru acest tip de învățământ este grupul de studenți cu interes de a studia part-time, cu vârsta de peste 25 de ani. Acest grup specific de „studenți adulți” sunt dornici de informație, în principal, datorită șanselor sporite de a avansa în carieră, precum și datorită posibilității unei majorări de salariu [1]. Astfel, învățământul la distanță poate fi folosit pentru **complementarea învățământului la zi** și atinge ușor și fără mari eforturi finalitățile **învățământului continuu**. Acest fapt se poate realiza prin

organizarea cursurilor de complementare, de perfecționare, de carieră, studii ciclul doi masterat și studii de doctorat.

Întreprinderea, instituția angajatoare este interesată în organizarea și desfășurarea învățământului la distanță, pentru a nu intra în conflict cu angajații săi, la solicitarea de către aceștia a timpului pentru participare la diferite forme de instruire. Interesul angajatorului este de a exclude conflictele dintre angajați, iscate pe motivul necesității îndeplinirii sarcinilor și îndatoririle persoanei aflate la studii. Totodată, organizația trebuie să creeze condiții de motivare a personalului pentru a urma cursurile organizate la distanță, prin elaborarea strategiilor care să reflecte explicit necesitatea unui curs sau altul. Angajatul-solicitant al cursului în străinătate trebuie să cunoască limba folosită la curs, de asemenea, înainte de a urma un curs de instruire în formă tradițională, angajatul va fi obligat să studieze independent un volum de material necesar pentru acest curs.

În contextul sistemului de instruire militar, această metodă de învățare la distanță poate fi folosită cel mai potrivit, având în vedere sarcinile și rolul structurii militare, în participarea acestora la diferite misiuni internaționale, în cadrul cărora, pentru a participa, militarii trebuie să cunoască diferite reguli și principii de acțiune.

O altă oportunitate oferită domeniului militar de către învățământul la distanță este crearea de programe de instruire la distanță, înlocuind cursurile tradiționale de scurtă durată pentru diferite genuri de arme, în organizarea și desfășurarea căror armata națională întâmpină dificultăți. În această ordine de idei, poate servi drept exemplu organizarea unui curs de instruire tradițională în domeniul logisticii, care presupune din partea structurii logistice un

șir de acțiuni: elaborarea programei de instruire, stabilirea personalului care va ține orele de curs, cadre alese dintre specialiștii structurii, determinarea încăperii și locului, constituirea bazei materiale de instrucție, stabilirea necesarului de transportare a personalului de la locul de serviciu la locul de instruire, crearea condițiilor pentru cazarea și alimentarea cursanților etc. Prin urmare, organizarea și desfășurarea unui curs de instruire tradițională necesită timp, forțe, mijloace și, nu în ultimul rând, cheltuieli financiare substanțiale. Însă toate pot fi diminuate prin elaborarea unei programe analitice de instruire la distanță, instalată pe platforma software („ILIAS”) și cu integrarea ulterioară în WEB site-ul instituției.

Luând în considerare provocările globalizării, lichidarea barierelor comunicative dintre state, stabilirea de standarde unice în domeniul educațional (procesul de la Bologna), dezvoltarea într-un ritm uimitor a tehnologiilor informaționale, învățământul la distanță devine un imperativ al timpului.

Comunicarea tradițională dintre profesori și studenți este treptat înlocuită de modalități de comunicare la distanță extrem de dinamice: poșta electronică, internet, radio, televiziune ș.a.

Introducerea instruirii la distanță în sistemul de învățământ civil și cel militar național presupune, de fapt, folosirea tehnologiilor informaționale, care, la rândul lor, constituie suportul aferent și complementar noilor tehnologii de învățare. Drept reper pot servi rezultatele obținute de către România, unde instruirea la distanță și-a luat startul în cadrul sistemului de învățământ național, și, într-o perioadă foarte scurtă, a creat nu numai centre, departamente de instruire la distanță, ci și instituții care oferă planuri și programe de învățământ în acest domeniu [2].

Considerăm că pentru Republica Moldova, întâi de toate, este necesar de a legitima la nivel guvernamental și departamental această formă de instruire, astfel condiționând credibilitatea învățământului distribuit la distanță pentru prezumtivii solicitanți. În scopul sporirii credibilității, în procesul de instruire distribuit la distanță, urmează de a oficializa, promova și populariza această formă de instruire modernă.

Concluzionând, putem afirma faptul că învățământul la distanță este mai puțin

costisitor sub aspectul cheltuielilor și include elemente de flexibilitate care îl fac mult mai accesibil pentru studenți, în comparație cu sistemul educațional tradițional. Din acest motiv, învățământul la distanță este bine-venit și necesar a fi implementat atât în instituțiile de învățământ militar superior, cât și în cadrul instituțiilor nemilitare, pentru a stimula dinamizarea procesului de învățare cu implicații în pregătirea educațională specializată și generală.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. [http://www.clubafaceri.ro/info_articole/39_training/90/Avantajele+invatamantului+la+distanța+\(e-learning\).html](http://www.clubafaceri.ro/info_articole/39_training/90/Avantajele+invatamantului+la+distanța+(e-learning).html)
2. http://econ.ubbcluj.ro/n3.php?id_s=97&id_c=63&id_m=3 (verificat 3.XI.2012).
3. http://econ.ubbcluj.ro/n3.php?id_s=97&id_c=63&id_m=3 (verificat 3.XI.2012).

BAZELE PSIHOLÓGICO-PEDAGOGICE ALE AUTOEDUCĂRII, AUTODEZVOLTĂRII ȘI AUTOPERFEȚIONĂRII STUDENȚILOR

Valeriu EFREMOV¹

The author has set for release to brief the following issues: views on the issues, factors and methods that contribute to self-development, auto-education and self-improvement Military Academy students. The schemes presented the factors contributing to self-education show, methods, components, process structure auto-education the students. These processes are of great importance in the formation of personality that would meet the requirements of the new challenges of the new millennium.

În articolul dat vom expune pe scurt unele puncte de vedere în ceea ce privește problemele, factorii și metodele ce contribuie la autoddezvoltarea, autoeducarea și autoperfecționarea studenților Academiei Militare.

Sarcina cea mai importantă a educației este de a încuraja studenții să lucreze în mod activ asupra propriei dezvoltări și autoperfecționări.

Vom menționa următorul fapt important în procesul educației: nici acumularea cunoștințelor, nici dezvoltarea propriei personalități nu există dacă studentul nu tinde spre a studia, dacă nu manifestă nu este mánat de dorința de a cunoaște, dacă nu depune efort pentru a-și ridica nivelul de cultură și de pregătire fizică. Principiul că studentul este nu numai obiectul, ci și subiectul educației constituie fundamentul pe care se bazează atât instruirea, cât și dezvoltarea calităților personale ale studenților. Din cele menționate rezultă că sarcina prioritară a procesului de instruire și educație a studentului este dezvoltarea și susținerea unei înalte activități cognitive, de mun-

că și moral-estetică pe care o desfășoară chiar studentul. Profesorul trebuie să contribuie în procesul de instruire-educație a studentului la dezvoltarea capacităților lui de autoinstruire și autoeducare. În final, trebuie să educăm o personalitate competitivă capabilă să-și organizeze propria viață, să se autodetermine în societate.

Autoeducarea, precum și întregul proces al formării personalității militarului trebuie să slujească unor necesități sociale. Studentul militar trebuie să tindă spre a-și căli devotamentul față de patrie, de valorile și idealurile progresive, să slujească intereselor statului, poporului său, să lupte cu fenomenele ce lezează drepturile oamenilor, demnitatea și onoarea personalității.

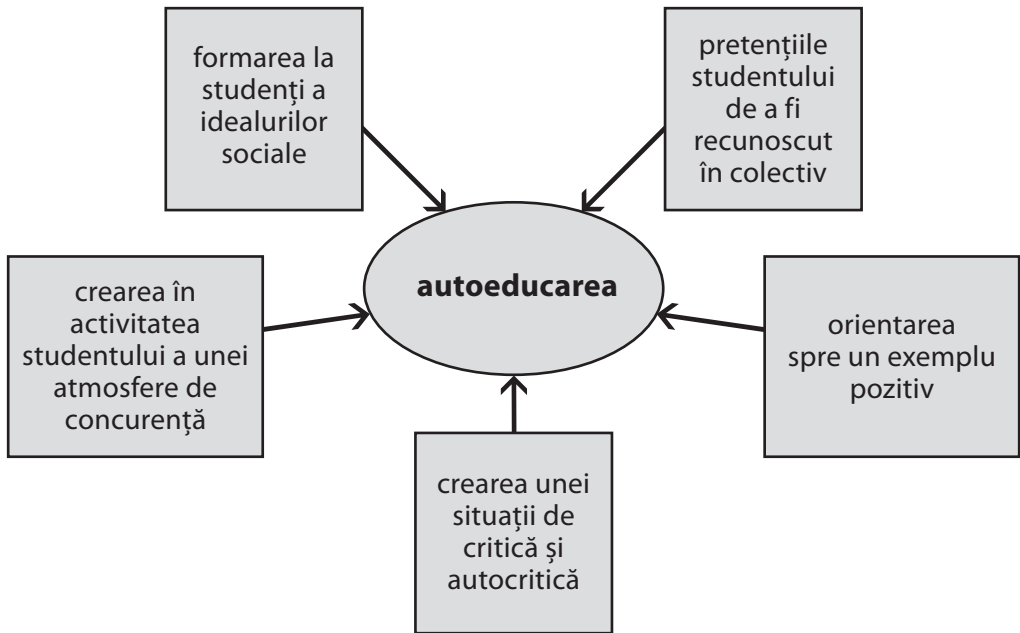
Vom menționa unii factori care contribuie la autoeducarea studentului. Pentru a amplifica interesul față de autoeducare trebuie să continuăm formarea unor idealuri sociale, a calităților civice și morale la studenți. Este binevenit ca în procesul de instruire-educație studentul să se orienteze la niște exemple și modele, să-și formeze un ideal spre care ar tinde. Din

¹ Valeriu EFREMOV – dr. în filosofie, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

aceste considerente, pedagogul urmează ca la predarea disciplinelor sale să familiarizeze studenții militari cu viața persoanelor

notorii: conducători militari, savanți, politicieni, scriitori, cu faptele eroice ale militarilor etc.

Factorii care contribuie la autoeducare

Trebuie să luăm în considerare faptul că o importanță deosebită în stimularea autoeducării au pretențiile personalității de a ocupa un loc destoinic în colectivul în care se află. Aceste pretenții, noi, pedagogii, trebuie să le susținem și să contribuim la dezvoltarea lor, ca fiecare student să obțină respect și autoritate printre colegii săi. În același timp, pedagogul trebuie să fie foarte tacticos atunci când trebuie să atraga atenția studentului asupra unor laturi și aspecte în caracterul și comportamentul lui care îl dezavantajează și pe care trebuie să le depășească pentru a atinge obiectivul și nivelul dorit. Celor aroganți în comportament le vom recomanda să fie mai modești, celor iuți din fire și răștiți la vorbă – să-și cântă-

rească vorbele și să aleagă mai atent cuvintele, altora – să manifeste mai mult respect față de colegi etc.

Un rol important în procesul de autoeducație îl are exemplul personal al pedagogului, al profesorilor militari, al comandanților, al șefilor de catedre. Este foarte important ca aceste persoane situate mai sus în ierarhia din instituțiile de învățământ militar să nu înjosească prin faptele, vorbele sau exemplul lor demnitatea viitorilor comandanți. Acest aspect al procesului de instruire-educație a studenților militari are un impact extrem de puternic asupra formării viitorilor apărători ai patriei.

Un alt aspect legat de asta, dar în același timp distinct este unitatea dintre vorbă și

faptă. Pentru militari onoarea cuvântului dat dintotdeauna a fost un test de onestitate și onorabilitate. Dacă una vom declara și vom cere de la studenți, iar alta vom face în practică, atunci în mod sigur nu vom atinge rezultatul scontat în educația lor. De datorită administrației instituțiilor de învățământ este să lupte cu aceste fenomene negative. În acest domeniu este necesară o conlucrare mai productivă între pedagogii militari și cei civili.

Este necesar de asemenea să propagăm exemplul celor mai buni studenți. Un stimul important ar fi dicuțiile sincere în plutoane privind morala, comportamentul neadecvat, încălcările disciplinare, atitudinea față de studii etc.

Acești factori au un impact mare asupra stimulării, motivării autoeducării studentului, pentru că ei declanșează anumite mecanisme psihologice care generează la rândul lor niște emoții contradictorii de ordin intern la cel vizat – pe de o parte, el vede care este nivelul atins, iar pe de altă parte, el compară starea reală cu nivelul la care dorește să ajungă. Și atunci, în consecință, toți acești factori trezesc interesul de a se perfecționa.

Pentru a atinge scopurile propuse este necesar ca fiecare student să-și elaboreze un program de depășire a neajunsurilor sale privind caracterul și comportamentul.

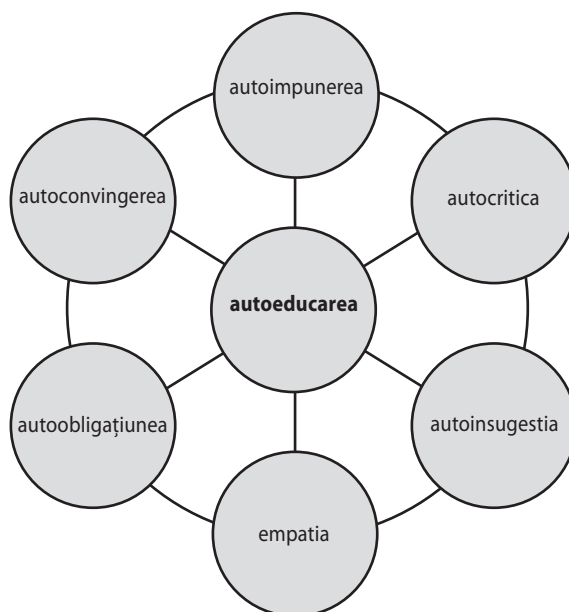
Metodele autoeducației. Cele mai importante ar fi:

- autoconvingerea;
- autosugestia;
- autoobligațiunea;
- autocritica;
- autoemoția, empatia;
- autoconstrângerea etc.

Vom da o scurtă caracteristică acestor metode.

1. **Metoda autoconvingerii.** Studentul, identificând neajunsurile sale, dorește să le lichideze. Practica arată că această metodă este eficientă în cazul când studentul va conștientiza și îl va repeta, pentru sine, cu voce neajunsul pe care dorește să-l lichideze.
2. **Metoda autosugestiei.** În acest caz omul tinde singur să acționeze asupra propriei psihici și propriilor emoții, singur, de regulă, în glas își insuflă cum se va comporta sau care acțiuni nu le va întreprinde. Influența autosugestiei este condiționată de faptul că, întărindu-se în conștiința și emoțiile studentului, va determina comportamentul lui.
3. **Metoda autoobligațiunii.** În acest caz studentul, punându-și scopul să depășească anumite neajunsuri sau să-și formeze anumite deprinderi de comportament, își asumă o anumită obligațiune. Pentru a o consolida definitiv în conștiință este necesar de a o articula în glas de câteva ori. Numai în acest caz obligațiunea va motiva studentul să-și atingă scopul pus și va contribui la formarea deprinderilor respective.
4. **Metoda autocriticii.** Studentul care și-a identificat neajunsurile și și-a pus scopul să le lichideze se supune autocriticii, dorind să-și mobilizeze eforturile și voința pentru a le depăși cât mai repede.
5. **Metoda autoemoției, empatiei** sau transpunerea simpatetică în situația altui om.
6. **Metoda autoconstrângerii.** Se aplică în cazurile când studentul a determinat unele reguli, norme de conduită, dar nu manifestă voința necesară pentru a urma aceste norme de comportament. Această metodă se folosește pentru a educa în sine calități volitive.
7. **Metoda autopedepsei.** Se aplică în cazurile când studentul și-a dat seama că a deviat de la normele stabilite de comportament. În acest caz față de sine aplică anumite măsuri de pedeapsă.

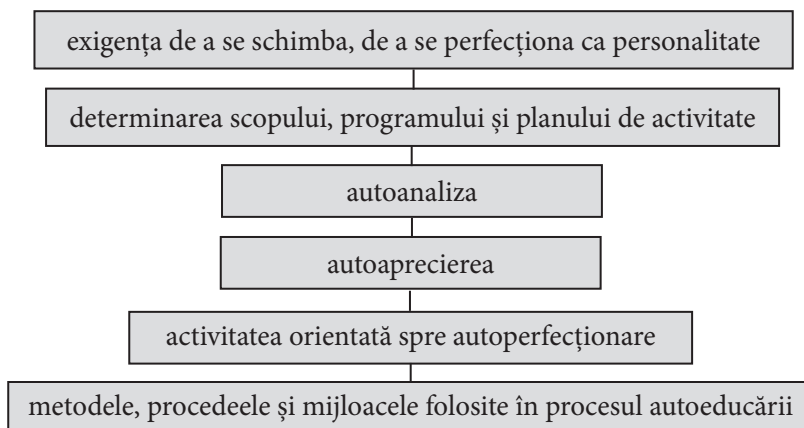
Metodele autoeducării

Integral procesul de autoeducație are următoarea structură:

- analiza critică, aprecierea neajunsurilor sale și determinarea scopurilor autoeducației;
- elaborarea unui program de autoeducație;
- determinarea metodelor autoeducației;
- autotreinul (lucrul nemijlocit al persoanei asupra sa);
- autocontrolul.

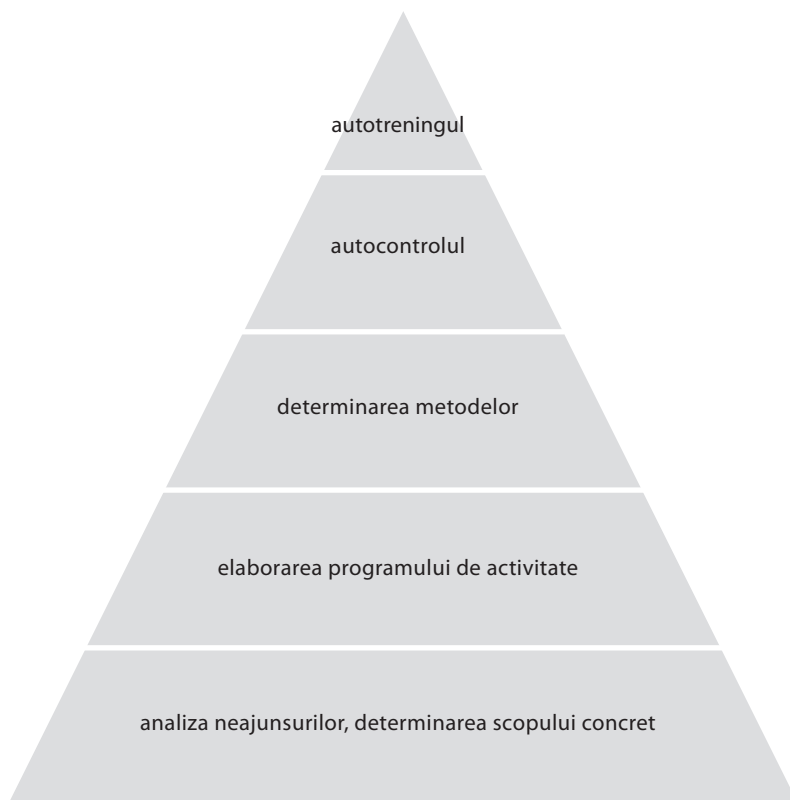
Structura procesului de autoeducație

Vom menționa că un rol hotărâtor în procesul autoeducării și autodezvoltării studentului îl joacă pedagogul. Conținutul metodelor și formelor pedagogului pot fi destul de diferite. Alegerea lor depinde în

mare măsură de competența pedagogului în această materie, în ce măsură el este familiarizat cu experiența înaintată în acest domeniu și cât de responsabil își îndeplinește obligațiunile.

Componentele procesului autoeducării

În general putem evidenția trei direcții principale privind conducerea pedagogică a procesului de autoeducație:

- formarea la colectivul studențesc a unei motivații cu privire la necesitatea și folosul autoeducării;

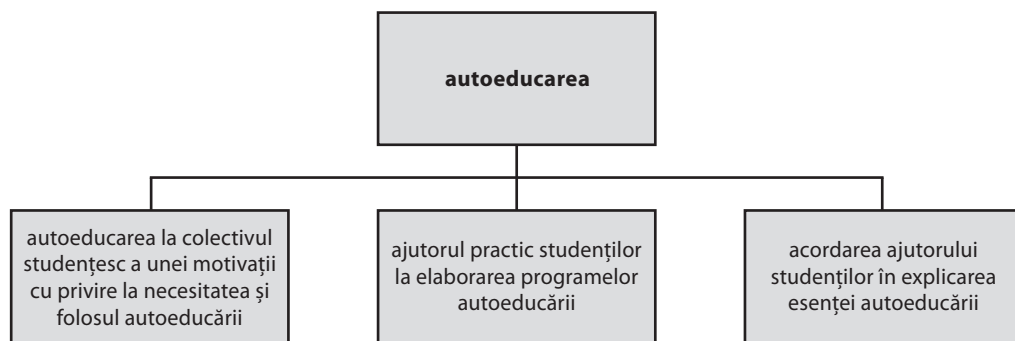
- acordarea ajutorului studenților cu privire la înțelegerea esenței autoeducării, metodelor și căilor de realizare;
- acordarea ajutorului practic studenților la elaborarea programelor de autoeducație și la realizarea lor.

Direcțiile autoeducării

Realizarea în practică a acestor direcții va permite studenților să înțeleagă esența

lucrului autoeducării, să-i motiveze de a persevera în sensul dat. Trebuie să ținem

cont de faptul că unii studenți nu cunosc prea bine ce înseamnă autoeducarea, unii poate că practică autoeducarea, dar se sfîesc să spună despre acest lucru, unii poate că nici nu au auzit despre așa ceva. Din aceste considerente, în practica mea pedagogică, din propriul exemplu, din exemplul altor pedagogi, chiar al personalități notorii în domeniu, afirm cu toată tăria cât de important este lucrul permanent, pe întreg parcursul vieții, asupra autoperfecționării.

În procesul studiilor trebuie să organizăm cu studenții discuții pe diferite aspecte ale procesului autoeducării, autodezvoltării, autoperfecționării. Și trebuie s-o facem din primul an de studii, pentru ca studentul, elaborându-și un program propriu, să poată compara nivelul cu care a venit în Academie și cel pe care l-a atins muncind în această privință. Discuțiile pot fi axate pe diferite teme, precum: „*Ce este autoeducarea*”, „*Cum să depășim neajunsurile proprii*”, „*Care sunt metodele autoeducării, autodezvoltării și autoperfecționării*”. Ar fi de dorit ca în fața studenților să vorbească diferite personalități, exemplul cărora este demn de urmat.

O importanță deosebită în procesul autoeducării are lucrul de formare la studenți a unor idealuri morale înalte. Comisiile

metodice pe obiecte urmează să țină cont în aprobarea curriculumurilor la științele umanitare, la obiectele de specializare a viitorilor comandanți ai armatei naționale. Exponenți ai acestor înalte idealuri morale sunt oameni concreți. Numai în cazurile când studenții în procesul de învățământ se vor familiariza cu fapte concrete de eroism, devotament neclintit față de patrie și popor, numai atunci putem să contribuim la formarea înaltelor idealuri morale, să îi motivăm să lucreze asupra lor.

Însă acest lucru nu trebuie să rămână la nivelul unor meditații teoretice. Vom obține rezultate eficiente numai în cazul când pedagogul va ajuta studentul să se ocupe cu autoeducarea și autoperfecționarea. Trebuie să discutăm cu studenții cum trebuie puse scopurile autoeducării, autoperfecționării cu privire la depășirea unor neajunsuri de caracter sau comportament, cum trebuie folosite în practică metodele în lucrul de autoperfecționare.

În concluzie vom menționa că autoeducarea poate deveni un mijloc eficient de dezvoltare și formare a personalității studentului numai în cazul când pedagogul va acorda atenția respectivă organizării acestui proces, va fi în stare să-l conducă cu pricepere și în cunoștință de cauză.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Блонский П. П., *Избр. пед и психол. соч.:* В 2 т. М., 1979.
2. Волынкин В. И., *Педагогика в схемах и таблицах*, Ростов н/Д.: Феникс, 2007.
3. Вульфов Б.З., Иванов В. Д., *Основы педагогики: Уч. Пособие*, М.: Изд-во УРАО., 1999.
4. Кочетов А. И., *Актуальные проблемы педагогики*, Рязань, 1971.
5. Кукушкин В. С., *Теория и методика обучения*, Ростов н/Д.: Феникс, 2005.
6. Натанзон Э. Ш., *Психологический анализ поступков и способы педагогического воздействия на личность*, М., 1996.
7. Столяренко А. М., *Психология и педагогика*, М.: Юнити-Дана, 2001. [citat 18 decembrie 2011]. – Disponibil pe internet <http://www.alleng.ru/d/psy/psy047.htm>
8. Сухомлинский В. А., *О воспитании*, М., 1990.
9. Ушинский К. Д., *Собр. соч.* Т.11, М., 1990.
10. Шрейдер Г. А., *Руководить сообразно ситуации*, М., 1994.
11. Шевандрин Н. И., *Психодиагностика, коррекция и развитие личности*, М., 1998.

INOVAȚIILE TEHNOLOGICE IMPLEMENTATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT

Elena PAXIMADI¹

Transmission, amplification, distribution and reproduction of the support designed for learning, had a great impact on the teaching process.

Gradually the teaching-learning process becomes dependent on the technological innovations that succeeded in time.

The use of the informational technologies in the teaching-learning process makes the individual more attentive to what is taught, the responsiveness and interactivity increases.

În viitorul apropiat se va sfârși era computerelor. Vor veni în loc alte dispozitive, ieftine, ușoare și compacte. Această idee o susțin mulți specialiști din sfera IT-tehnologii.

Diferite companii introduc inovații în dispozitivele create de ei, care schimbă substanțial unele funcții ale lor. De exemplu, Compania *Apple* dorește să introducă în computerele portative tastaturi cu o nouă construcție, care vor funcționa fără mouse. Pentru aceasta inginerii au introdus în tastatură 4 camere de luat vederi, pe perimetru, care vizualizează schimbarea mișcării mâinii. Dispozitivul poate recunoaște gesturile utilizatorului și în felul acesta va îndeplini comenzile.

Fizicianul Michio Kaku din SUA în discursul său din Petersburg, în anul 2009, menționa:

– Ce înseamnă computer? E un cip, astăzi cipul e introdus în computer. Până în anul 2020 cipurile vor fi pretutindeni. Ce se va întâmpla cu computerul de azi? El va dispărea, dar în același timp, totul în jurul nostru va fi un computer mare. Unde avem noi astăzi electricitate? Peste tot – în perete,

în pod, dar nu este vizibilă. Aceași soartă vor avea și computerele.

Tehnologiile foarte rapid se dezvoltă. De exemplu companiile *Netflix* și *Apple* promovează activ Web TV, Kindle și iPad care contribuie la creșterea interesului față de cărțile electronice.

După părerea experților pieței de computere, anii ce vin vor fi de trecere la utilizarea tabletelor electronice. Ei susțin că cererea mare a tabletelor electronice va fi determinată de următorii factori:

- noi tablete electronice pe piață;
- concurența dintre producători și căderea prețurilor;
- noi versiuni ale sistemelor operaționale special elaborate pentru tabletele electronice.

Expertul pieței de computere Fuad Abazovici susține că trecerea în masă la aceste tablete se va produce și la nivel de utilizare în condiții de casă, și la nivel de birou. De asemenea, el susține că prin unirea smartphoneului și tabletei electronice va fi eliminat de pe piață și laptopul. Aceste tablete electronice pot înlocui setul de manuale la toate disciplinele.

¹ Elena PAXIMADI – lector superior, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

Cel mai mare succes al acestei tehnologii este crearea display-ului flexibil ce utilizează tehnologia „foii electronice”.

Cu ajutorul tabletelor electronice se poate de introdus text, de desenat pe ecran în orice aplicație, se poate de marcat textul în diferite culori, în timp ce citim, iar atunci când dorim să închidem documentul aceste selectări se vor salva ca notițe. Tabletele vor avea HD-video, modul GSM, 3G modem, cameră de luat vederi și altele.

Diferite tablete electronice funcționează cu diferite sisteme operaționale. Cea mai populară este, conform statisticii, *Apple iOS*, apoi *Android* de la *Google*. De asemenea există și tablete conduse și de *Microsoft Windows*. Fiecare sistem operațional are și ajunsuri și neajunsuri, care influențează răspândirea pe piață a dispozitivului.

Cel mai mare plus al sistemului operațional de la *Apple* este mulțimea de aplicații, cu ajutorul cărora pot fi rezolvate problemele apărute. Această companie în permanență lucrează la performarea software-ului.

Un neajuns mare îl are sistemul operațional *Android 3.0* în comparație cu *iOS*, fiabilitatea.

Planșetele electronice pot să conțină și proiectoare, cu care putem transla pe orice suprafață dreaptă filme, fotografii, prezentări, documente.

Un alt dispozitiv pentru citire este cartea electronică, în care pot fi încărcate fișiere textuale, audio și poate fi ascultat FM radio. Unele dispozitive au și o mică tastatură, comodă mai ales pentru operația de căutare sau pentru introducerea unor texte scurte, cum ar fi o adresă Web. Iar cu modul Wi-Fi pot fi citite fișierele cu extensia EPUB și PDF.

Compania *SMART Technologies Inc* a creat tabla inteligentă pentru implementarea în sfera învățământului.

Tabla inteligentă conține computer, proiector multimedia fără cablu, marcatore de bord. Această tablă este aceeași tablă cu cretă din școală, dar cu utilizarea inovațiilor tehnologice. La atingerea ecranului cu degetul profesorul sau studentul poate conecta orice program în care să efectueze diferite operații.

Tabla inteligentă a combinat lucrul computerului și a proiectorului în spațiu și în timp real, ceea ce permite profesorului să organizeze lecții interactive vizuale. Profesorul poate efectua la această tablă cele mai diferite operații: poate introduce corectări, poate selecta informația necesară, poate salva corectările ca mai apoi să revină la ele. De asemenea, poate fi conectată camera de luat vederi, microscopul, aparatul digital de fotografiat.

Cu ajutorul acestei table inteligente profesorul poate să prezinte orice proces static în dinamică, modificând caracteristicile în orice secundă. Are posibilitatea de a utiliza audio și video materiale, animație, grafice și diagrame, pagini Web.

Un teren foarte vast de utilizare va avea tabla inteligentă în învățământul la distanță, în organizarea trainingurilor, seminarelor, conferințelor.

În armată tabla inteligentă poate fi folosită în timpul aplicațiilor. Ea poate da o imagine de ansamblu completă și va permite conducătorilor să coordoneze etapele desfășurării operațiunii, să introducă diferite corectări, să vizualizeze pe ecran harta electronică a terenului și de pe sputnic, să obțină informațiile necesare și să dirijeze mult mai eficient exercițiile militare.

Tabla inteligentă va fi pe larg utilizată în organizații municipale și în structurile de conducere, unde deseori e necesar de a prezenta grafic (salaiduri, diagrame) orice informație, raport, planuri de construcție, demonstrarea

completării corecte a documentelor de natură fiscală sau juridică, planuri urbanistice de dezvoltare a unor zone etc.

Pentru profesor tabla inteligentă va fi un mare spor în muncă, creându-i mai multe oportunități:

- să fie într-un dialog permanent cu clasa, deoarece acum o mare parte din lecție stă cu spatele la studenți, scriind pe tablă sau arătând pe hartă și scheme;
- să-și modeleze din timp algoritmul lecției, utilizând șabloanele din tabla inteligentă;

- să facă lecția mai dinamică datorită vizionării materialelor video, animației.

Utilizarea tablei interactive la eficientizarea mesajului pe care profesorul îl transmite studenților și la economisirea timpului în predarea lecției.

Lecțiile desfășurate cu ajutorul tablei interactive sporesc interesul studentului față de obiectul predat și coeficientul de însușire a materialului predat, iar în definitiv contribuie esențial la eficientizarea procesului de instruire-educație.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

1. *Что дает применение интерактивной доски пользователям* // <http://www.subscribe.ru> (verificat 28.II.2012).
2. *Прощай, персональный компьютер?* // <http://www.subscribe.ru> (verificat 23.II.2012).
3. *Планишет HTC Flyer: летун стратегический* // <http://www.subscribe.ru> (verificat 27.II.2012).

INVAZIA TĂTARILOR ÎN VARA ANULUI 1518 ȘI LUPTA DE LA ȘTEFĂNEȘTI. RECONSTITUIRE

Mihai ADAUGE¹

In August 1518, during the reign of Ștefăniță vodă (1517-1527), the Tartar army invaded Moldavia. This historical event lacks a profound scientific research; besides, it is described very differently in Romanian historiography. This study, based on a thorough examination of vintage historical sources, outlines an overview of historical-military aspect of the war: it marks the geographical area where the war unfolded, assesses the military commitment of both armies, restores the main chronological events, identifies the location of the decisive battle, restores the battle plan. This research places the battle of Ștefănești among the most brilliant battles of the Moldovan army, which must take its justly deserved place in the annals, history and military art books.

Poporul român nu a fost și nu este un popor războinic, însă istoria i-a hărăzit un destin atât de dramatic, încât l-a provocat să fie în permanență gata de a-și apăra țara și libertatea cu arma în mâini. S-a pomenit în calea unor popoare adesea cu interese exagerat de mari în spațiul românesc. De aceea, și strategiile militare ale Țărilor Române în general erau de apărare, dar asta nu înseamnă că ele aveau un caracter pasiv. Dimpotrivă, erau pline de elemente active și energice, fiind determinate de câțiva factori decisivi, printre care: unu – țările dușmănoase care invadeau, de exemplu, Țara Moldovei, puteau să pună sub arme oști mult mai numeroase decât cea moldovenească, doi – oastea moldovenească era, de regulă, mai slab dotată cu echipament și armament decât invadatorii.

Strategia militară a moldovenilor avea și specificul ei, trebuia să rezulte din situația geopolitică a țării, care presupunea trei tipuri de inamici în jur cu trei tipuri de stra-

tegi: de la nord-vest venea pericolul armatelor Poloniei și Ungariei, de la sud năvălea oastea Imperiului Otoman, iar dinspre est invadeau țara bulucurile tătărăști. Chiar dacă aceste puteri militare erau în mare măsură produsul aceleiași epoci, fiecare dintre ele venea cu specificul său: tradiție și experiență de război, strategie și școală militară, nivel de dotare și pregătire de luptă, situația politică la timpul istoric concret etc. În asemenea condiții și strategia militară a Țării Moldovei trebuia să prevadă toate aceste particularități.

Componenta militară a istoriei românilor este una bogat studiată și elucidată. Sunt restabilite scheme detaliate ale unor războaie, campanii și bătălii răsunătoare, cum ar fi, de exemplu, zdrobirea armatei lui Matei Corvinul la Baia (1467), bătălia de la Vaslui (1475), lupta din Codrii Cosminului (1497) și multe altele. În același timp, constatăm că au rămas în afara unor cercetări speciale istorii armate cu abordări

¹ Mihai ADAUGE – cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

strategice și tactice la fel de ingenioase. De exemplu, pentru nicio confruntare cu tătarii, multe dintre care au strălucit la capitolul artă militară, nu vom găsi în istoriografia românească o analiză, cât de cât complexă, sub aspect istorico-militar. De aceea, ne-am propus să ne oprim la una dintre aceste file de istorie militară glorioasă – lupta și victoria oastei moldovenești sub domnia lui Ștefăniță vodă (1517–1527) asupra tătarilor din vara anului 1518. Vom încerca în ceea ce urmează să conturăm o imagine de ansamblu, abordând cele mai importante aspecte ale problemei: când au năvălit tătarii, direcția pe unde au năvălit și care a fost teatrul de război, când și cum a reacționat oastea moldovenească, unde și când s-a dat bătălia decisivă între cele două oști.

Disputa istoriografică și „confruntarea” izvoarelor scrise. Evenimentul din august 1518 nu s-a bucurat deocamdată de cercetări științifice pe potriva importanței lui, dar în schimb are parte de opinii și tălmăciri dintre cele mai diferite. Adevărul este că atât realizările istoriografice cu privire la episodul respectiv, așa modeste cum sunt, cât și erorile despre el încăpute în tratate și manuale, își au rădăcinile în sursele istorice ce îl consemnează. Acestea sunt, pe de o parte, mai puține decât și-ar dori un istoric, iar pe de altă parte, foarte diferite ca origine, grad de veridicitate și obiectivitate, încât lesne oricine poate răătăci în labirinturi întortocheate și pe piste greșite de cercetare. De aceea, vom încerca să aducem cel puțin câteva noi raze de lumină peste această filă de istorie tot cu puterea surselor scrise, abordându-le cu multă atenție, cu maximum scrupulozitate și în toată complexitatea lor.

Cea mai timpurie sursă istorică scrisă, ajunsă până la noi, care a notat acest eveni-

ment este *Letopisețul de la Putna*, consemnând următoarele: „În anul 7026 (1518), luna lui August în 9, bătu Ștefan voievod pe Tătari la Prut și-i goni peste câmp până în Ciuhru, omorându-i și prinzându-le căpeteniile lor” [1]. Scrierea prezintă șirul de episoade mai importante din istoria Țării Moldovei, începând cu anul 1359 și oprindu-se la 1526, adică trece de războiul din august 1518 cu doar câțiva ani. Această nuanță denotă faptul că autorul ei putea să fie contemporan evenimentului pe care îl abordăm, ceea ce imprimă informațiilor furnizate de *Letopisețul de la Putna* un grad sporit de veridicitate.

O altă sursă istorică importantă care relatează despre acest război este *Cronica lui Macarie*, pe care episcopul începe s-o scrie la îndemnul și în domnia lui Petru Rareș (1527–1538, 1541–1546), dar care consemnează și câteva evenimentele din domniile precedente. Despre invazia tătarilor din 1518 cronica prezintă informații interesante, chiar mai detaliate decât *Letopisețul de la Putna*, pe care autorul le-a preluat din scrieri mai vechi, întocmite aproape concomitent cu desfășurarea evenimentului relatat. Acest lucru îl confirmă episcopul Macarie chiar de la început: „Cele de până aci [1527] le-au adunatu și cu meșteșugu le-au întocmitu și ni le-au lăsatu nouă, copiilor lor, spre scumpă moștenire scriitorii dinainte de noi, nu scimu cine anume, se vede însă că omeni iubitori de Dumnezeu” [2].

Letopisețul Țării Moldovei de Grigore Ureche este sursa considerată de mai mulți cercetători ca cea mai cuprinzătoare și exactă referitoare la acest episod [3]. Textul marelui vornic a fost apoi preluat integral de alți doi cronicari – Nicolae Costin [4] și Axinte Uricariul [5].

Este lucru știut faptul că marele vornic al Țării de Jos Grigore Ureche a scris

această cronică mai târziu, în prima jumătate a secolului XVII, dar în același timp cunoaștem că el a folosit mai multe cronici moldovenești vechi. Printre acestea se numără *Cronica și analele putnene*, întocmite în unele cazuri, după cum am arătat, chiar de contemporanii evenimentului. Nicolae Iorga scria despre aspectul dat: „Acest corp de cronici moldovenești (*Analele de la Putna și continuarea lui Macarie*) nu ne-a fost transmis de nici un manuscris, dar Ureche l-a avut la îndemână și, cum vom vedea, l-a întrebuințat” [6].

Un argument în plus în favoarea credibilității datelor furnizate la acest subiect de către *Letopisețul Țării Moldovei* este chiar personalitatea lui Grigore Ureche, care a avut la dispoziție și surse de altă natură. Cronicarul a trăit în anii 1590–1647, de unde putem deduce că diferența de timp de la evenimentul istoric respectiv și până la descrierea lui în *Letopiseț* este de ceva mai mult de un secol. Pentru memoria istorică colectivă acesta nu este un termen prea mare. Dacă judecăm în termeni mai simpli, constatăm că bunicii cronicarului, și anume, Maxim Ureche – pe linie paternă și Ionașcu Jora – pe linie maternă, practic au fost contemporanii acestui război de la 1518. Dintr-un document al lui Ieremia Movilă de la 8 aprilie 1600, putem deduce că tatăl cronicarului, Nistor Ureche, s-a născut înainte de 1546, sfârșitul domniei lui Petru Rareș (1527–1538, 1541–1546), pentru că marele domn al Țării Moldovei îi întărește ca proprietate o parte din satul Hotinești. Documentul lui Ieremia Movilă de la 1600 spune expres că a treia parte din acest sat era „dreapta lui ocină și dedină... din privilegiul de întărire, pe care la avut el de la Petru voievod cel Bătrân [adică de la Petru Rareș – M.A.]” [7]. De aici putem deduce că bunicul pe linie paternă al cro-

nicarului, Maxim Ureche, s-ar fi născut pe la sfârșitul secolului XV, ceea ce înseamnă că a fost contemporan războiului cu tătarii din vara lui 1518, la care poate chiar și a participat.

Referitor la cronică lui Grigore Ureche este necesar să facem din start o precizare valabilă și pentru subiectul cercetat de noi: putem constata în unele lucrări că, invocându-se aceeași scriere a vornicului Ureche, informațiile sunt diferite și se contrazic. Această nedumerire la prima vedere are o explicație logică: textele diferitelor ediții ale cronicii lui Ureche, de la 1852, când a fost editată pentru prima oară de către Mihail Kogălniceanu cu titlul „*Domnii Țării Moldovei și viața lor*”, și până în prezent [8], pe alocuri au mici necoincidențe, pentru că la bază au și diferite interpretări ale arhiografilor, istoricilor și altor cercetători care le îngrijesc.

O sursă istorică de reală valoare este *Cronica moldo-polonă* scrisă de Nicolae Brzeski la 1566. Brzeski era solul și secretarul regelui polon trimis cu misiune diplomatică la sultanul turc să se plângă pe domnul moldovean că atacă teritoriul Crăiei. Trecând pe la Iași, unde Alexandru Lăpușneanu mutase capitala țării, este reținut pentru mai mult timp. „Aici în Iași a copiat Brzeski o cronică turcească a lui Mihail Constantinovici din Ostrovița și a tradus din limba slavonă în cea polonă cronică Țării Moldovei după o versiune ce i-a căzut în mâni cine știe de la ce boier sau de la ce călugăr” [9].

Și în cazul *Cronicii moldo-polone* am putea nimeri în capcana unor necoincidențe de date. Explicația este aproximativ aceeași ca și pentru scrierea lui Grigore Ureche: în istoriografie s-a operat cu textele diferitor versiuni. În anul 1867 Bogdan Petriceicu Hasdeu publică textul *Cronicii* în *Arhiva*

Istorică, după o copie de pe original făcută în secolul XVIII pentru istoricul polon Adam Naruszewicz și editată pentru prima oară de Wójcinski la 1844, iar în 1891 istoricul și documentalistul român Ioan Bogdan include această scriere în volumul *Vechile cronicе moldovenesci până la Utechea*, însoțită de un studiu, de varianta tradusă și de note [10]. Însă la sfârșitul secolului XIX, același Ioan Bogdan a descoperit la biblioteca imperială din St. Petersburg originalul *Cronicii*, pe care s-a păstrat și autograful autorului, iar în 1895 publică această scriere în volumul *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor* [11]. Astfel, în uzul științific s-au adunat trei ediții, adică trei versiuni ale textului, fiecare cu micile ei nuanțe de tălmăcire a evenimentului din august 1518, la care se mai adaugă diversele interpretări, explicații și note ale editorului. În consecință, aceste diferențe au și generat în istoriografia românească ipoteze și opinii diferite despre războiul cu tătarii.

Invazia tătarilor și teatrul de război.

Un aspect principal al problemei examinate îl constituie traseul invaziei tătărești și spațiul geografic în limitele căruia s-au desfășurat ostilitățile militare. Este cunoscut faptul că tătarii aveau în această perioadă mai multe direcții pe unde atacau și pârjoleau teritoriul Țării Moldovei. De multe ori ei organizau atacuri simultane pe câteva direcții. În ceea ce privește războiul cu tătarii din timpul domniei lui Ștefăniță vodă în istoriografie s-au conturat două opinii foarte diferite.

1. *Letopisețul de la Putna* menționează două puncte geografice cu referire la luptele din august 1518, râul Prut și afluentul lui din stânga Ciuhur: „... bătu Ștefan voievod pe Tătari la Prut și-i goni peste câmp până în Ciuhru, omorându-i și prinzându-le căpeteniile lor” [12].

Despre același spațiu geografic în cadrul căruia s-au desfășurat ostilitățile militare din august 1518 vorbește și *Cronica lui Macarie*: „... se porni Albu, sultanu tătărescu din Perecop, cu o grămadă de Tătari spurcați și trecură fără veste apa Nistrului și ajunseră până la Prutu și începură a jefui, după obiceiul lor, țera de juru împrejur... Ștefan voievodu, se sculă... și-i înfrânse în tote părțile, făcând mare omoru între dânșii. Mulți s-au înecatu în Prutu și în Ciuhru...” [13].

Letopisețul Țării Moldovei de Grigore Ureche vizează tot spațiul de la Prut și Ciuhur, lărgindu-l chiar spre nord până la satul Șerbaca: „... ridicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Perecop..., au trecut Nistrul fără veste și au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Șerbanca” [14]. Aici se impune o remarcă, și anume, că în prima ediție, îngrijită de M. Kogălniceanu, fraza „locul ce să chiamă Șerbanca” continua cu sintagma „den sus de Ștefănești” [15], care însă a fost omisă în edițiile ulterioare, rămânând doar în cronicile lui Nicolae Costin și Axinte Uricariul. Concretizăm tot aici că satul Șerbaca se afla la circa 8 km în linie dreaptă de la Ștefănești (azi – județul Botoșani) și aproximativ la aceeași distanță de la gura râului Ciuhur. Astăzi Șerbaca nu mai există, pentru că în anii '70 ai secolului trecut a fost construit barajul Costești-Stânca, iar peste vatra acestui sat s-a extins lacul de acumulare.

Opinia generală că invazia tătarilor și confruntările armate s-au desfășurat în zona Prut-Ciuhur-Ștefănești-Șerbaca, evident cu anumite mici nuanțe, se regăsește în majoritatea tratatelor de istorie care nu ocolesc subiectul și formulează un punct de vedere clar. Dintre acestea am menționa: *Istoria Românilor* de August Treboniu Laurian (Iași, 1853) [16], *Istoria românilor*

din *Dacia Traiană* de A. D. Xenopol (Iași, 1891; puncte de vedere menținute și în edițiile ulterioare) [17], *Enciclopedia Română* de Dr. C. Diaconovich (Sibiu, 1904) [18], *Istoria Românilor* de Constantin C. Giurescu (București, 1943) [19], *Istoria artei militare a românilor* de Generalul Radu Rosetti (București, 1947) [20] etc.

2. O opinie cu totul diferită formulează Nicolae Iorga în tratatul *Istoria armatei românești*, editat la 1910 [21], pe care o menține și în ediția II a lucrării (1929), precum și în cunoscutul studiu *Basarabia noastră*, publicat în 1912 [22]. Marele istoric își construiește opinia luând ca bază *Cronica moldo-polonă*. El susține că tătarii au năvălit pe o altă direcție și au ieșit la Prut mult mai la sud de zona Ciuhurului, și anume la „gura Săratei”, în zona Fălciului, unde se afla și târgul Sărata [23].

Un prim argument invocat de Iorga este faptul că tătarii au mai pârjolit acest târg și mai înainte, până la 1489. Este adevărat, numai că aici ar exista și un contraargument. Se știe că domnul Țării Moldovei Bogdan III, tatăl lui Ștefăniță vodă, apreciind corect pericolul năvălirii tătarilor pe această direcție, a întreprins măsuri de securizare a zonei date. După cum menționa Ion Nistor în *Istoria românilor*, Bogdan III a început să „înjghebeze așezări românești de-a lungul Ialpușului, de la Greceni în sus până la Codrul Tigheciului, care prin însăși natura lui forma o bună linie de apărare, și până la Lăpușna” [24]. A murit domnul Moldovei în primăvara anului 1517 când se afla, scrie Ion Nistor, „în toiul acestor pregătiri de apărare” [25]. Același lucru spune despre pericolul tătăresc și consolidarea sistemului de apărare a țării începută de tatăl lui Ștefăniță vodă și Nicolae Iorga în *Istoria poporului românesc*: „În april 1517 Bogdan muri, încă foarte tânăr, la Huși pe

Prut, unde petrecea poate în acest timp de primăvară, ca să asigure granița răsăriteană” [26]. În *Basarabia noastră* marele istoric remarcă la acest subiect: „Pentru apărarea Moldovei de acești dușmani fuse-se nevoie să se creeze o Vornicie a Țării de Jos...; Vodă însuși, Bogdan, fiul lui Ștefan și tatăl lui Ștefăniță, domnul din 1518, făcuse, din nevoi militare, o nouă reședință domnească la Huși...” [27]. Astfel prezentându-se situația, se impune și o concluzie: dacă domnii Țării Moldovei depusesese eforturi sporite de securizare a acestei zone, atunci în mod evident că și tătarii cunoșteau acest lucru și au căutat alte zone mai vulnerabile în apărarea moldovenilor pentru a trece și a prăda teritoriul de la vest de Prut.

În același timp, în favoarea opiniei Ștefănești–Ciuhur pot fi aduse și mai multe exemple aidoma celui invocat de Nicolae Iorga. Să ne amintim că la sfârșitul lui iunie 1476, când sultanul Mahomed II a pornit război împotriva Țării Moldovei și se apropia de Dunăre, iar Ștefan cel Mare cu oastea se afla în zona Bârladului, încercând să repete cumva scenariul războiului din ianuarie 1475 finalizat cu marea victorie de la Vaslui, tătarii năvălesc și atacă din spate, tocmai în zona Ștefăneștilor [28]. În 1510 și 1513, tătarii pârjolesc din nou țara, năvălind inclusiv dinspre Orhei, pe la Ștefănești spre Botoșani și Dorohoi [29]. La fel se întâmplă și mai târziu, în vara anului 1538, când bulucurile tătărești, care numărau câteva zeci de mii de săbii, încearcă să lovească oastea moldovenească a lui Petru Rareș trecând Prutul tot pe la Ștefănești, fiind zdrobite apoi în lupta de lângă același târg [30].

Argumentul principal prezentat de Nicolae Iorga ține de tălmăcirea cuvântului „Sar bath” din *Cronica moldo-polonă*. Istoricul consideră că „Sar bath” înseamnă „Să-

rata”, iar Ureche „a înțeles rău” această însemnare și a scris „Șerbanca”. În susținerea propriei opinii, Iorga invocă și un document de la Ștefan cel Mare în care este pomenită aceeași „gura Săratei”: „Ureche-l așeza la „Șerbanca, den sus de Ștefănești”, localitate pe care n-o găsim nicăiri. „Sar-bath”, „Sarbat” nu e însă altceva decât târgul fălcian Sărata, pe care tot tătarii îl nimiciseră, înainte de 1489, când Ștefan cel Mare pomeneste „săliștea lui Stanciul, fiul lui Jurj al Husei, pe Prut, unde a fost târgul Săratei, adăugând că se află mai sus de „gura Săratei”” [31]. Mai mult chiar, la referința de subsol Iorga reproduce și pune semnul egal între sintagma din *Cronica moldo-polonă* „**Usczie Sarbath**” și sintagma în limba slavă veche din documentul lui Ștefan cel Mare de la 1489 „**УҫТІЕ СЪРАТН**”, care înseamnă „gura Săratei” [32].

La prima vedere totul pare corect și vrei să dai dreptate lui Iorga. Dar numai la prima vedere, pentru că dacă apelăm direct la sursa în original, ne convingem de efectele capcanei amintite mai sus, iar opinia istoricului izvorăște din confuzia generată de cele două versiuni ale textului în limba poloneză. La mijloc este vorba de o foarte mică abatere, care însă duce la o gravă eroare.

În versiunea Naruszewicz a scrierii, publicată de Hasdeu la 1867, de unde s-a inspirat și Iorga, cu adevărat locul de la Prut unde au ieșit tătarii se numește „**Usczie Sarbath**” [33]. Și la reeditarea aceluiași text în culegerea *Vechile cronice moldovenesci până la Urechia. Texte slave* (1891), istoricul Ioan Bogdan, chiar dacă tălmăcește această denumire ca „**S[z]ar-banka**”, acceptând, se vede, tălmăcirea lui Grigore Ureche, oricum indică între paranteze și sintagma „**Usczie Sarbath**” din

copia Naruszewicz a scrierii [34]. Iată deja în versiunea originală a *Cronicii moldo-polone*, scrisă la 1566 și publicată de Ioan Bogdan la 1895 în volumul *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, vedem că sintagma exactă folosită de Nicolae Brzeski nu este „**Usczie Sarbath**”, care ar semăna cu „**УҫТІЕ СЪРАТН**” (gura Săratei), ci „**Viczie Sarbath**” [35]. Diferența nu este mare, o singură literă, „U” în loc de „V”, dar schimbă totalmente sensul. Or, „**Viczie Sarbath**” e cu totul altceva, nici nu adie a „gura Săratei”, ci s-ar tălmăci ca „Sarbath de sus” ori „mai sus de Sarbath”, de unde Grigore Ureche, nu fără temei, a dedus că este vorba de satul Șerbanca [den sus de Ștefănești]. De fapt, mai există în același cuvânt o greșeală, litera „s” în loc de litera „f”, dar nu este la fel de gravă, pentru că în cazul dat acestea se citesc aproximativ la fel.

Dacă ar fi să facem o totalizare pe marginea raționamentelor expuse privind spațiul geografic în care s-au desfășurat ostilitățile militare din august 1518, putem afirma cu toată tăria că practic nu a rămas în picioare niciun argument în favoarea versiunii „gura Săratei”, în timp ce pentru opinia Ștefănești-Ciuhur-Șerbaca argumentele chiar s-au înmulțit.

Cronologizarea războiului. În abordarea subiectului privind războiul cu tătarii din anul 1518 istoriografia românească se confruntă cu două probleme de cronologizare: a) când au năvălit tătarii, b) data luptei decisive.

(a) Vom începe cu cele mai vechi izvoare. *Cronica moldo-polonă* a lui Nicolae Brzeski [36] menționează ziua invaziei – 14 august 1518, iar *Letopisețul Țării Moldovei* de Grigore Ureche [37] spune că tătarii s-au ridicat la 8 august 1518. Referitor la cronică lui Grigore Ureche este necesar să facem o precizare: în prima ediție, apărută sub în-

grijirea lui Mihail Kogălniceanu la 1852, se spune că „au intrat Albu-Sultan cu tătarii de la Perecop” „în al doilea an [de domnie a lui Ștefăniță vodă, la – M.A.] 7026 August 18” [38]. Începând însă cu ediția din 1916, îngrijită de C. Giurescu, precum și în toate edițiile ce au urmat, în loc de 18 august apare data de 8 august.

În același context remarcăm și alte două mențiuni din letopisețele lui Nicolae Costin și Axinte Uricariul, care repetă în cea mai mare parte textul scrierii lui Ureche. În prima ediție a cronicii lui Nicolae Costin, după cum a sesizat și Mihail Kogălniceanu într-o notă la subsol, figurează o cu totul altă dată, 2 aprilie ca început al invaziei [39]. În edițiile ulterioare, ca și în cazul scrierii lui Ureche, este acceptată versiunea uniformizată de 8 august. Și în *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei* de Axinte Uricariul găsim o dată nouă, numai că aici ziua de 8 august coincide, dar este schimbat anul, nu 7026 (=1518), ci 7027 (=1519), nepotrivire asupra căreia atrage atenția și editorul [40].

Din cauza lipsei unei opinii consolidate, în majoritatea studiilor și tratatelor lipsește o dată concretă a începutului invaziei tătărești, iar Nicolae Iorga numește chiar două cifre, „14 sau 18 august” când „Alb-Sultan intră în țară” [41], una fiind preluată din *Cronica moldo-polonă* și a doua din *Letopisețul* lui Ureche în prima lui ediție.

(b) Cât privește data bătăliei decisive avem o singură opinie, 9 august, despre care vorbește *Letopisețul de la Putna*: „În anul 7026 (1518), luna lui August în 9, bătu Ștefan voievod pe Tătari la Prut” [42]. Însă acest punct de vedere nu este preluat decât în foarte puține lucrări, printre acestea fiind, de exemplu, și tratatul de *Istoria Românilor* de Constantin C. Giurescu [43].

- Având această multitudine de date

contradictorii referitoare la evenimentul în cauză, sarcina noastră este să le identificăm pe cele corecte. Ar fi aproape imposibil să restabilim adevărul, dar sursele istorice ne mai oferă o informație, la prima vedere secundară, însă foarte importantă în contextul acestei mici investigații. Și anume, și *Cronica moldo-polonă*, și *Letopisețul* lui Grigore Ureche concretizează că bătălia cea mare a avut loc „luni dimineața” / „w poniedzialek rano” [44]. Informația respectivă trebuie acceptată ca veridică, pentru că cronicile și scrierile vechi de regulă nu operau cu asemenea date, iar dacă și le includeau, atunci doar în cazurile când informațiile se cunoșteau cu exactitate. Această concluzie o desprindem și din studiul special *Elemente de cronologie*, semnat de Ion Ionașcu și Francisc Pall, din volumul introductiv al seriei „Documente privind istoria României”. Vorbind despre valoarea informației cu referire la ziua săptămânii într-un domeniu asemănător cu cel care ne interesează aici, în datarea documentelor, cercetătorii afirmă în acest sens: „Ziua săptămânii din datare dă posibilitate arheografului să controleze exactitatea elementelor cronologice principale... Se întâmplă uneori ca data lunară să nu se verifice prin ziua săptămânii respective; în atare caz, presupunându-se că mai ușor a putut diacul să greșească cifra lunară decât ziua de săptămână” (subl. noastră – M.A.) [45].

În consecință, nouă nu ne-a rămas decât să calculăm care dintre aceste date de august 1518 a coincis cu ziua de luni [46] și am constatat că bătălia decisivă în războiul cu tătarii a avut loc *luni, 9 august*.

Rezultă că datele de 14 și 18 august ca început de invazie deced de la sine. Nu este nimic ieșit din comun, pentru că scrierile de epocă conțin de mai multe mici erori sau necoincidențe. Cât privește data de

8 august, invocată de *Letopisețul Țării Moldovei*, de asemenea pare greșită. Era practic cu neputință ca de la invadarea țării la 8 august, în decurs de o zi, câteva zeci de mii de tătari să străbată teritoriul de la Nistru până la Prut, să ajungă în zona râului Ciuhur și chiar să reușească, după cum admit toate părțile implicate în disputa istoriografică, să prade și aici o parte de țară. De aceea, pare foarte probabil că invazia tătarilor pe teritoriul Țării Moldovei a început mai devreme cu câteva zile. Data de 8 august ar putea să însemne prima tentativă a tătarilor de a trece Prutul pe la gura Ciuhurului spre Ștefănești, despre care vom vorbi mai jos.

Formularea corectă care trebuie folosită în tratatele de specialitate și în manuale ar fi: *invazia tătarilor asupra Țării Moldovei a pornit la începutul lunii august, iar la 9 august a fost dată bătălia decisivă.*

Locul bătăliei decisive. O chestiune la fel de principială și diferit abordată în istoriografia românească este locul bătăliei decisive din cadrul acestui război. Reamintim că în calcul trebuie luate doar opiniile privind năvălirea tătarilor în zona Ștefănești-Prut-Ciuhur-Șerbaca, dar constatăm că și cadrul lor avem practic două puncte de vedere distincte, deja referitoare la locul bătăliei. Sunt lucrări în care este susținută ideea, dedusă din cronică lui Ureche, că lupta a avut loc pe partea dreaptă a Prutului. Unele tratate chiar concretizează că aceasta s-a desfășurat lângă Ștefănești [47]. Dar avem și un alt punct de vedere, împărțit, de exemplu, de Constantin C. Giurescu, care afirmă că „oastea lui Ștefăniță, comandată de vornicul Petrea Cărăbăț, le ieși [tătarilor – n.n.] înainte, peste Prut”, ceea ce înseamnă că moldovenii s-au confruntat cu tătarii pe teritoriul de la est de râu [48].

Există însă și în această dispută istoriografică un element care se regăsește în majoritatea surselor și care ne dă posibilitatea să restabilim adevărul despre locul unde în dimineața zilei de 9 august 1518 s-a dat o mare bătălie între oastea moldovenească și cea tătarească. Și *Letopisețul de la Putna (Cronica și analele putnene)*, și *Cronica lui Macarie*, și *Letopisețul* lui Grigore Ureche împărtășesc aceeași informație, cu care, de altfel, este de acord și Constantin C. Giurescu și o citează întocmai: „[...] mulți din tătari au pierit, mulți în Prut s-au înecat și s-au fost înglodând în Ciuhru”, „iar câți au rămas, i-au gonit preste câmpi, tăindu-i și săgetându-i, până la Nistru” [49].

Așadar, dacă lucrurile se prezintă în felul acesta, la o examinare mai atentă constatăm o contradicție fundamentală în opinia lui Giurescu și a adepților ei. Și anume. În cazul dacă bătălia s-ar fi dat la est de Prut, după care tătarii au fugit tot spre est, spre Nistru, atunci nu era cu putință ca mulți dintre ei să se fi înecat în Prut, care se află în direcția opusă, la vest. Și mai deplasat în spațiul geografic este fixat locul bătăliei, chiar la est și de râul Ciuhur, în două atlase prestigioase cu hărți istorice: *Atlasul pentru istoria României* (1983) [50] și *România. Atlas istorico-geografic* (2007) [51].

O desfășurare a evenimentelor în ordinea acceptată de ambele opinii (și anume: tătarii bătuți la Prut – morți în bătălia decisivă – înecați în Prut – înglodați în Ciuhur – fugăriți spre Nistru) este posibilă numai în cazul dacă, și asta s-a întâmplat în realitate, la 9 august 1518 *lupta hotărâtoare dintre oștenii moldoveni și tătari s-a dat pe malul drept al Prutului, acolo unde în apropiere se află târgul Ștefănești*. Aceasta este formularea corectă la care am ajuns și care trebuie acceptată în scrieri și manuale de istorie.

Nu închidem însă subiectul, pentru că este momentul să zăbovim la încă un aspect, poate nu atât de important în contextul disputei istoriografice de aici, dar de principiu în general. Cele două atlase invocate mai sus poziționează bătălia pe malul stâng al Prutului, iar alături toponimul denumit „Gura Ciuhurului”, care seamănă a localitate. Acest toponim apare și în hărți ce se referă la alte teme și la alte perioade. De aceea, ținem să descifrăm și această confuzie: în locul menționat de hartă nu a existat niciodată vreo așezare umană „Gura Ciuhurului”. A existat și mai există încă râulețul Ciuhur, care în locul fixat pe aceste hărți el se varsă în Prut, iar satul de aici, apărut încă în prima jumătate a secolului XV, s-a numit dintotdeauna Costești. În majoritatea documentelor din secolele XV–XVII această localitate este numită pe cât se poate de clar: „satul Costești la gura Ciuhurului”, „sat Costești, ce sunt la gura Ciuhurului, unde cade Ciuhurul în Prut”, „satul Costești, care este peste Prut, unde cade Ciuhurul în Prut” etc. [52].

Efectivele de luptă. Am reușit până aici să marcăm spațiul geografic unde s-au desfășurat evenimentele de război, să identificăm și să argumentăm data și locul desfășurării luptei decisive. Pentru a creiona o imagine de ansamblu asupra războiului cu tătarii din august 1518, trebuie să încercăm și o evaluare, cel puțin în linii mari, a efectivelor de luptă implicate în această confruntare.

- Sursele istorice invocate mai sus nu menționează nicio cifră concretă. *Cronica lui Macarie* spune că „o grămadă de tătari spurcați” au năvălit [53], *Letopisețul lui Grigore Ureche* vorbește de „multă oaste tătarască... au trecut Nistrul” [54], și aproape toate scrierile vechi menționează că dintre invadatori „mulți au pierut”, „mulți s-au înecat”, mulți s-au înglodat”.

August Treboniu Laurian scrie în tratatul său *Istoria Românilor* că „hanul tătărescu întră în Moldavia cu 50.000 de armați” [55]; Nicolae Iorga, făcând referință la o cronică polonă a lui Wapowski, arată că tătarii erau 15.000 [56]; iar un raport din Ragusa vorbește de 25.000 de tătari care au suferit un mare măcel [57]. Alte mărturii despre numărul oastei tătărești nu există, însă putem compara aceste date cu informațiile similare privind invaziile tătărești din aceeași perioadă. La 1475, de exemplu, 10.000 de tătari năvălesc în câmpiile Cetății Albe [58]. În domnia lui Bogdan III, după aceeași cronică a lui Wapowski, 60.000 sau chiar 74.000 de tătari pustiesc țara (cifre considerate de N. Iorga și C. Giurescu ca fiind exagerate) [59]. O oaste tătărească și mai mare atacă Țara Moldovei în august 1538. Cronicile turcești semnate de Nasuh Matrakci („*Fetihname-i Kara-Bogdan*” / *Cronica cuceririi Moldovei*) [60], Rustem-Pașa („*Tarih-i al-i Osman*” / *Istoria dinastiei Osmane*) [61] și Kara-Celebi-Zade Abdul-Aziz Efendi („*Suleimanname*” / *Epopoea lui Suleiman Magnificul*) [62] susțin că hanul Sahib-Ghirai a năvălit atunci cu 100.000 de oșteni și chiar mai mulți. Scrierea lui Mustafa Gelalzade („*Tabakat al-memalik ve daradjat al-mesalik*” / *Păturile sociale și slujbele în Imperiul otoman*) [63] vorbește în general de 200.000 de tătari, alte izvoare turcești dau cifra de 70.000 de săbii [64], iar unele surse europene amintesc de 50.000 de tătari [65].

Așadar, am putea presupune că în războiul din 1518 oastea hanului număra, așa cum arătau și unele surse, *circa 20.000–25.000 de tătari*.

- Despre componența numerică a oastei moldovenești nu avem nici atâta informație. Putem analiza situația doar prin analogie. Generalul Radu Rosetti totalizează în baza unor surse că în anii 1509–1514–1536 oastea moldovenească număra *circa 30.000 de*

oșteni [66]. O cifră comparabilă cu aceasta ne prezintă și Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*: „[...] tot povestesc hronografiile moldovenești, precum că până în vremile Movileștilor nu s-au ținut oameni de oaste mai puțin decât patruzeci de mii” [67].

Comitele sașilor Marc Pemfflinger și nobilul maghiar Balthazar Bánffy, care au mers cu solie la Petru Rareș în 1536, fiind trimiși de Ferdinand de Habsburg, scriau că domnul moldovean, în cazul unei campanii comune împotriva turcilor, promite să ridice la luptă „45.000 de oameni aleși” [68]. Nicolaus Olahus (1493–1568) afirma în lucrarea sa *Hungaria* (Capitolul XIII „Despre Moldova”), scrisă în anii 1536–1537, că moldovenii „ar putea să strângă cam patruzeci de mii și mai bine de oameni înarmați” [69]. Pentru perioada Campaniei lui Soleiman Magnificul în Moldova, anul 1538, Fabio Mignanelli, nunțiu apostolic în Germania, arăta că Moldova singură poate ridica 30.000 de ostași [70]. Astfel, mai multe surse arătau că „puterea de luptă a Moldovei în vremea lui Petru Rareș [era – n.n.] o oștire de aproximativ 40.000 luptători” [71]. Desigur, că în situații extreme, cum a fost Campania din 1538, țara a mobilizat 70.000 de oșteni, și viceversa – luat prin surprindere și în termen de timp limitat domnul putea aduna circa 20.000–25.000 de oameni înarmați.

De aceea, putem presupune că și Ștefăniță vodă, având lângă el, după cum arată cronicarul, doar o parte din oaste, într-un termen restrâns a adunat până la urmă *aproximativ 20.000 de oșteni*.

• Cronică lui Wapowski mai prezintă o informație privind efectivele de luptă din războiul de la 1518, și anume că moldovenii au fost „ajutați de 3000 de călăreți poloni” [72]. Unii istorici au preluat în scrierile lor această afirmație [73], pe când Nicolae Iorga spune că ea „nu dovedește nimic, decât lauda din acea cronică” [74]. Cu adevărat,

această afirmație seamănă a laudă curată, deoarece *Cronica moldo-polonă* a lui Nicolae Brzeski, care descrie acest eveniment relativ detaliat, cel puțin mai complet decât multe altele, nu pomeneste nimic despre vreun ajutor polonez [75].

Descrierea rezumativă a războiului și a luptei decisive. După ce am dezbătut toate aspectele importante ale problemei și am reușit să marcăm spațiul geografic în care s-au desfășurat ostilitățile acestui război, să conturăm cu o anumită aproximație efectivele aruncate în luptă de către moldoveni și de către tătari, să înlăturăm erorile, reconfirmând data bătăliei decisive și identificând locul desfășurării ei, se impune, practic, un rezumat în stil enciclopedic asupra evenimentului istoric care s-a produs în domnia lui Ștefăniță vodă și se numește lupta împotriva invaziei tătarești din luna august 1518.

Așadar. La 22 aprilie 1517 moare domnitorul Bogdan III, fiul lui Ștefan cel Mare. Pe tronul țării urcă fiul acestuia, Ștefăniță, care avea atunci 10–11 ani. De aceea, în realitate Moldova este condusă de sfatul domnesc în frunte cu Luca Arbore, portarul Sucevei. La un an de la urcarea pe tron, la 9 martie 1518, la Cracovia, Ștefăniță vodă încheie tratat de alianță cu Sigismund I, craiul Poloniei. Documentul semnat avea și o componentă antiotomană pronunțată: a) polonii se angajau: „pre Ștefan vodă și pe Petru, fratele lui, cu Țara Moldovei îi vom apăra de chesariul turcilor și îl vom ajuta în contra lui”; b) în caz de război „asupra împăratului turcilor și a țării lui”, polonii puteau să traverseze Țara Moldovei pe unde li „se va vedea a fi mai bine și mai de folos”; c) în cazul unui război dintre Polonia și Imperiul otoman, „Ștefan vodă, singur în persoana sa și cu toată țara sa cea moldovenească” se obliga „să meargă împotriva numitului împăratului turcilor” [76].

Acest fapt, în mod evident, a supărat Poarta Otomană și în înțelegere cu hanul din Crimeea a decis să-l pedepsească pe noul domnitor de la Suceava. Drept consecință, la începutul lui august 1518 hoardele tătărăști au trecut Nistrul și s-au năpustit asupra țării. Au înaintat, cum scrie cronicarul, „fără veste”, pe semne prin Valea Culei, așa cum au mai făcut-o și altădată, și „au tras cătră Prut”, aproximativ la gura Ciuhurului, pentru a ieși la Ștefănești, de asemenea pe unde au mai mers. Despre invazia tătarilor, în mod evident, imediat s-a dat șfară-n țară și s-a aflat la curtea domnească. *Letopisețul* lui Grigore Ureche menționează un detaliu important în acest context: „Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă, s-au prilejitu cu oaste *gata* (subl. noastră – M.A.) în gura Coroviei”. Asta înseamnă că elitele politice și militare de atunci, și în primul rând Luca Arbore, se așteptau la o asemenea evoluție. Întru confirmarea acestei ipoteze vin și documentele semnate de Ștefăniță vodă de până la invazia tătarilor. Este adeverat că puține au ajuns până la noi, dar cele de care dispune azi școala românească de istorie ne arată că Ștefan cel Tânăr în această perioadă a semnat acte domnești din reședința sa de la Hârlău, care este la circa 30 km de Ștefănești și apa Prutului. Cu alte cuvinte, putem presupune că oastea moldovenească aștepta năvălirea tătarilor pe la Ștefănești. Această situație se înscrie și în concepția strategică de atunci de apărare a țării, care prevedea ca un principiu important al său tocmai acoperirea dușmanului la intrările pe teritoriul moldovenesc, la vaturi și trecători.

Dacă judecăm lucrurile în felul acesta, atunci și tabloul general capătă contururi mai clare și logice. Domnul țării, cu oastea pe care o avea deja adunată cu el la Hârlău, se deplasează la gura Coroviei, lângă trecătoarea de la Ștefănești. În același timp,

după cum consemnează și cronică, Vodă „au dat veste și țării, de sârgu să să strângă” [77]. În situația când oastea domnitorului era în apropiere, hanul și căpeteniile sale nu au riscat să înainteze prin trecătoarea de la Ștefănești, pentru că în asemenea circumstanțe moldovenii aveau o poziție strategică foarte avantajoasă și mult peste cea a oastei tătărăști. Rămânea o singură soluție acceptabilă: de a trece Prutul în altă parte. Oastea tătărăască era deja în mișcare (spre deosebire de cea a domnitorului moldovean care staționa în tabăra de la gura Coroviei) și acest fapt îi asigura un avantaj de timp pentru a merge nestingherită pe la o altă trecătoare. În mod evident că s-a căutat o trecătoare mai sus de Ștefănești, pentru că mai la sud era periculos, deoarece și oastea lui Vodă era ceva mai la vale de Ștefănești, dar, mai cu seamă, dinspre sud veneau noi întăriri, veneau „josenii”, cum i-a numit cronicarul.

Această altă trecătoare s-a dovedit a fi lângă satul Șerbaca, și nu întâmplător. Șerbaca era un punct geografic foarte cunoscut din timpuri mai vechi. Nicolae Iorga greșea când afirma despre acest sat (în anul 1910): „localitate pe care n-o mai avem astăzi”, iar în 1929 insista: „localitate pe care n-o găsim nicăieri” [78]. Încă în secolele XIV–XV satul Șerbaca și trecătoarea de aici făceau parte dintr-un vechi și cunoscut drum, despre care vorbește și istoricul Alexandru I. Gonța, menționând că de la „Vorniceni, unde a fost mai întâi conducător cneaz Stan și apoi curtea lui Oană vornic, [...] sub Dumbrava Înaltă, prin Săveni (casa lui Sava husarul de la Bașeu) se mergea, prin Ripceni, peste Prut, la Șerbaca, sau Șerbanca, de lângă Horodiștea sau Gorodiștea de pe Ciuhur, unde era altă curte organizată și administrată, în 1429, de fiii lui Oană vornicul de Suceava” [79]. Iar Constantin C. Giurescu include locali-

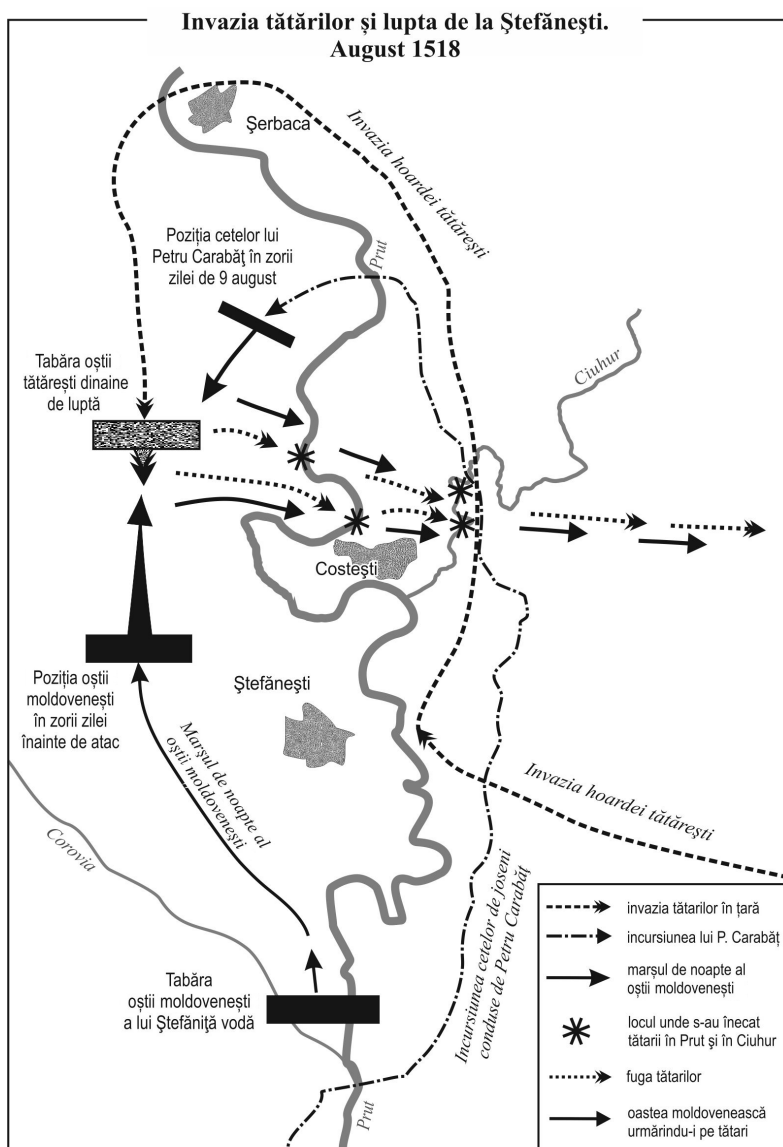

tatea Șerbaca în volumul *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, afirmând: „Nu știm când a ajuns Șerbanca „orașel”; s-ar putea ca faptul să se fi întâmplat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare...” [80].

Trecând Prutul pe la Șerbaca, tătarii se întorc, deja pe malul drept al râului, în întâmpinarea oastei moldovenești. Așa cum iscoadele au găsit tabăra domnitorului la

sud de Ștefănești, tătarii au întins tabăra de noapte la nord de acest târg, pregătindu-se pentru o eventuală luptă a doua zi. Era zi de duminică, 8 august 1518.

Între timp, boierii și țăranii din Țara de Jos, chemați la oaste de voievod, pornesc spre nord, spre Ștefănești, unde era tabăra și oastea moldovenească. Văzând că joseunii urcă de-a lungul Prutului, comandantul oastei, acesta fiind portarul Sucevei Luca

Arbore, evident cu acordul lui Ștefăniță vodă, care era și el în tabără, mai mult în „rolul de simplu spectator, adus pe câmpul de luptă pentru a deprinde arta militară” [81], pune la cale o mare stratagemă. Îl trimite pe vornicul Țării de Jos Petru Carabăț să preia conducerea acestor cete, să treacă cu ele Prutul, să înainteze în taină pe malul stâng al râului, să-l treacă îndărăt pe malul drept mai sus de tabăra tătarilor și să le iasă în spate.

Anume pentru acest scenariu, cu luptă la Ștefănești „sus pe Prut”, și nu pentru versiunea „gura Galbenei” de pe cursul inferior, de jos, al râului, se potrivesc consemnările *Letopisețului Țării Moldovei* de Grigore Ureche: „Și dacă s-au bulucitu, *suindu pre Prut în sus* (subl. noastră – M.A.), au trimis Ștefan vodă pre Petrea Cărbățu vornicul și cu toți giosenii să treacă Prutul” [82]. Și *Cronica moldo-polonă* vorbește despre un asemenea marș, numai că îl atribuie oastei domnești: „Ștefanu voievodu și-au adunatu oatea sa și au plecatu elu însuți asupra lui [Albu Soltanu] *pe Prutu în susu...* (subl. noastră – M.A.)” [83].

Cetele vornicului s-au deplasat noaptea, ca să nu fie văzute de pe malul drept al Prutului, și, presupunem, au traversat râul nu pe la Șerbaca, ci pe la un vad mai aproape de gura Ciuhurului, ieșind la circa 2–3 km în spatele tătarilor. Cu adevărat, la hotarul de nord al moșiei satului Costești de la gura Ciuhurului, acolo unde Prutul făcea cot, a fost dintotdeauna vad, numai că acesta era mai dosit și mai puțin folosit.

Tot noaptea, oastea moldovenească a efectuat marșul de la gura Coroviei până aproape de tabăra tătarilor, care se afla la nord de Ștefănești, aproximativ în drept cu satul Costești. A doua zi, luni, 9 august, cum scrie cronica, „în răvărsatul zorilor, i-au lovită fără veste, cându ei nicio grijă nu avea” [84]. Hoarda tătarească, atacată prin

surprindere din două părți, a fost prinsă ca în clește. Oastea hanului a intrat în panică, a început să bată în retragere spre apa Prutului, apoi chiar să fugă peste râu pe lângă Costești. Unii dintre ei au prins vadul, alții s-au aruncat în râu pe unde au nimerit. Grigore Ureche mărturisește că „mulți din tătari au pieritu, mulți în Prut s-au înecat”. Iar dintre cei care au scăpat, „s-au fostu înglotindu în Ciuhru” [85]. Sau cum comentează un alt cronicar, Nicolae Costin, „mulți în Prut s-au înecat și în Ciuhru s-au năroit și-i scotea vii den năroiu” [86]. Două căpetenii tătarești mari au fost prinse la Ciuhur, și anume, menționează cronica, „Tamizu și Bicazu”. Pe restul tătarilor, „câți au rămas, i-au gonitu priste câmpii, tăindu-i și săgetându-i, până la Nistru. Acolo fiindu obosiți caii de fugă multă, întrându în Nistru s-au înecat, numai sultanul cu puțini au scăpat, însă și el rănit rău la cap, de s-au întors cu multă pagubă și pierire și rușine. Încă și aceia câți au scăpat, fără arme și fără cai au scăpat” [87].

În cinstea biruinței, domnul țării a poruncit „tuturor boierilor să se strângă la Hârlău, la ziua sfântului mucenic Dimitrie”, adică la 26 octombrie. Acolo, povestește Grigore Ureche, „ospete și bucurie mare au fostu, și pre toți vitejii cei buni i-au dăruit Ștefan vodă” [88].

Concluzii și reflecții de artă militară în războiul cu tătarii. Reușind să aducem un plus de lumină peste o filă uitată, dar în același timp glorioasă, din istoria noastră, să descifrăm mai multe taine și confuzii legate de acest eveniment, constatăm că războiul cu tătarii din august 1518 și bătălia lui decisivă au pus în valoare și multe principii ale unei geniale strategii de apărare a Țării Moldovei.

- Putem constata că a funcționat sistemul de observatori, așezați pe înălțimi, care înștiințau despre năvălirea dușmanilor

prin buciume sau prin ardere de focuri, de vreme ce Ștefăniță vodă, cum mărturisește cronica, „s-au prilejitu cu oaste gata în gura Coroviei”.

- A fost aplicat principiul acoperirii dușmanului la trecătoare, încât acesta a fost nevoit să caute alte soluții. Strategia militară elaborată și dezvoltată de Ștefan cel Mare presupunea ca inamicul să fie derutat și silit să renunțe la planurile și elaborările lui tactice, să fie obosit și pus în situația când superioritatea lui numerică sau organică este anulată. Asta s-a reușit prin forțarea tătarilor să găsească o altă cale de înaintare, mai puțin cunoscută și mai obositoare, iar în cele din urmă partea moldovenească alegea și terenul pentru bătălie [89].

- Îndată ce inamicul a fost fixat, strategia moldovenească prevedea că trebuie să urmeze un atac sau contraatac brutal, cel mai indicat era să fie prin surprindere, care își propunea drept scop distrugerea dușmanului [90]. Astfel, atacul oastei moldovenești a cumulat mai multe elemente și manevre de mare iscusință și artă militară: *Unu* – a fost realizată o învăluire foarte extinsă în spațiu, minuțios gândită și bine organizată, ieșind dușmanului în spate; *Doi* – a fost realizat un marș iute și foarte organizat al oastei din tabăra de la gura Coroviei până la nord de târgul Ștefănești; *Trei* – a fost folosit factorul nopții, și aici ne amintim de atacul de noapte al oastei lui Ștefan cel Mare de la Baia din 15 decembrie 1467; *Patru* – a fost aplicat atacul prin surprindere, la revărsatul zorilor, când tătarii se așteptau cel mai puțin; *Cinci* – odată aruncate în panică bulucurile tătarești, apoi puse pe fugă, oastea moldovenească a urmărit fără răgaz dușmanul până la înfrângerea lui definitivă.

Trebuie de asemenea să menționăm că la această mare victorie a contribuit în mare măsură și faptul că în fruntea oastei

s-a aflat portarul de Suceava Luca Arbore. Anume lui îi aparține în primul rând meritul acestei strălucite victorii, or, în multe lucrări laurii acesteia sunt atribuiți doar vornicului Petre Carabăț care a condus operația de învăluire. Bătălia de la Ștefănești a fost gândită și organizată în stilul unui genial strateg cum a fost Ștefan cel Mare, și această faptă putea s-o repete unul ca Luca Arbore, cu care se înrudea [91] și care acumulasă o mare experiență de luptă în domnia lui, când concepția de apărare a țării și arta războiului atinsese apogeul dezvoltării. Să nu uităm că la momentul acestui război, Luca Arbore deținea dregătoria de portar al Sucevei, care era și cea mai înaltă funcție armată, de 32 de ani, și, cum menționează cronica, „toată țara ocârmuia” [92]. A deprins arta războiului încă de tânăr, când îl însoțea în lupte pe tatăl său, care a strălucit în anul 1476 apărând eroic Cetatea Neamțului în fața armatei lui Mahomed II de circa 100.000 de oșteni. În anul 1497, deja el, Luca Arbore fiul, repetă aceeași faptă, apărând vitejește Cetatea Sucevei în fața armatei polone a regelui Ioan Albert [93]. În confruntările cu oastea hanului din Crimeea îl vedem pe Luca Arbore nu doar ca mare dregător cu funcții armate, iscusit om politic și neînfricat patriot al țării sale, ci și ca un remarcabil strateg militar al glorioasei epoci ștefaniene.

Aici încheiem reflecțiile noastre în problema abordată și putem afirma cu tărie și cu toată convingerea că în războiul din august 1518 Țara Moldovei a oprit invazia tătarească, zdrobind complet armatele hanului, iar la Ștefănești a fost reputată o mare victorie istorică, care trebuie să-și ocupe locul meritat pe bună dreptate în rândul celor mai strălucitoare bătălii ale oastei moldovenești și în manualele de istorie și artă militară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Letopisețul de la Putna*. În: I. Vlădescu, *Isvoarele istoriei românilor. Volumul 1. Letopisețul de la Bistrița și Letopisețul de la Putna*. București, [1925], p. 132.
2. *Cronica lui Macarie*. În: *Vechile cronicе moldovenesci până la Urechia. Texte slave cu studiu, traduceri și note de Ioan Bogdan*. București, 1891, p. 198.
3. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș-vodă până la Aron-vodă*. În: *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău, 2006, p. 71.
4. Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. În: Nicolae Costin, *Scrieri. Volumul I*. Chișinău, 1990, p. 187.
5. Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București, 1993, p. 141.
6. *Citat după*: I. Vlădescu, *Isvoarele istoriei românilor. Volumul 1. Letopisețul de la Bistrița și Letopisețul de la Putna*. București, [1925], p. 46.
7. *Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova. Volumul IV (1591-1600)*. București, 1952, p. 286-287, doc. nr. 349.
8. *Vezi*: Grigore Ureche, *Domnii Țării Moldovei și viața lor*. În: *Letopisețele Țării Moldovei. Publicate pentru întâia dată de M. Kogălniceanu. Tom I*. Iași, 1852, p. 153, și Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș-vodă până la Aron-vodă*. În: *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău, 2006, p. 71.
9. *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor. Adunate și publicate cu traduceri și adnotațiuni de Ioan Bogdan*. București, 1895, p. 114-115.
10. *Vezi*: *Vechile cronicе moldovenesci până la Urechia. Texte slave cu studiu, traduceri și note de Ioan Bogdan*. București, 1891, p. 42-61, 173-184, 223-234, 284-290,
11. *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 105-106.
12. *Letopisețul de la Putna*, p. 132.
13. *Cronica lui Macarie*, p. 200.
14. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71.
15. *Letopisețele Țării Moldovei. Publicate pentru întâia dată de M. Kogălniceanu. Tom I*. Iași, 1852, p. 153.
16. *Vezi*: August Treboniu Laurian, *Istoria Româniloru. Partea III. De la căderea Constantinopolii până în zilele noastre*. Iași, 1853, p. 38-39.
17. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană. Volumul IV. Epoca lui Ștefan cel Mare. 1457-1546*. București, [1927], p. 219.
18. *Enciclopedia Română. De dr. C. Diaconovich. Volumul III*. Sibiu, 1904, p. 1014.
19. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor. Volumul II. Partea I*. București, 1943, p. 140.
20. Generalul Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor (până la mijlocul veacului al XVIII-lea)*. București, 1947, p. 123, 318, 332.
21. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești. Volumul I (Până la 1599)*. București, 1910, p. 219-220.
22. Nicolae Iorga, *Basarabia noastră*. București, 1912, p. 28-29.
23. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 219-220.
24. Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 73-74.

25. *Ibidem*.
26. N. Iorga, *Istoria poporului românesc. Volumul II*. București, 1922, p. 155.
27. Nicolae Iorga, *Basarabia noastră*, p. 28-29.
28. *Vezi*: Generalul Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, p. 243.
29. *Vezi*: Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 69; Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 212-214; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 136-139.
30. Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*. Chișinău, 1991, p. 88; Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 84.
31. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 219-220.
32. *Ibidem*.
33. *Vechile cronic moldovenesci până la Urechia*, p. 42, 179.
34. *Ibidem*, p. 179, 229.
35. *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 105-106.
36. Nicolae Brzeski, *Cronica moldo-polonă*. În: *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 128-129.
37. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71.
38. Grigore Ureche, *Domnii Țării Moldovei și viața lor*, p. 153.
39. *Vezi*: *Letopisețele Țării Moldovei. Publicate pentru întâia dată de M. Kogălniceanu. Tom 1*. Iași, 1852, p. 153.
40. Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București, 1993, p. 141.
41. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 219-220.
42. *Letopisețul de la Putna*, p. 132. *Vezi*, de asemenea, *Cronica și analele putnene*. În: *Vechile cronic moldovenesci până la Urechia*, p. 148.
43. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 140.
44. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71; Nicolae Brzeski, *Cronica moldo-polonă*. În: *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 128-129.
45. Ion Ionașcu, Francisc Pall, *Elemente de cronologie*. În: *Documente privind istoria României*”. *Introducere. Vol. I*. București, 1956, p. 442.
46. *Vezi*: *Documente privind istoria României*”. *Introducere. Vol. I, Anexa VIII*, p. 574-575.
47. *Vezi*: A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, p. 219.
48. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 140.
49. *Ibidem*, p. 141.
50. *Atlas pentru istoria României*. București, 1983, p. 38.
5. *România. Atlas istorico-geografic*. Harta 15: *Țările Române (secolele XIV-XVI)*. București, 2007, p. 103.
52. *Vezi*: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova (În continuare - DRH). Volumul III (1487-1504)*. București, 1980, doc. nr. 234, p. 416-418; *Documente privind istoria României. A. Moldova (În continuare - DIR). Veacul XVI. Volumul I (1501-1550)*. București, 1953, nr. 143, p. 158-159; *Ibidem*, nr. 214, p. 242-243; *DIR. Veacul XVI. Volumul III (1571-1590)*. București, 1953, nr. 83, p. 62-63; *DIR. Veacul XVI. Volumul IV (1591-1600)*. București, 1953, nr. 254, p. 197-198; *Ibidem*, nr. 290, p. 236-237; *Ibidem*, nr. 333, p. 268-269; *DIR. Veacul XVII. Volumul IV (1616-1620)*. București, 1956, nr. 575, p. 444-447; *Catalogul documentelor moldovenești*

- din Arhiva Istorică Centrală a Statului. Volumul II (1621–1652). București, 1959, nr. 91, p. 33; DRH. Volumul XXIV (1637–1638). București, 1998, doc. nr. 52, p. 48–50; *Ibidem*, doc. nr. 354, p. 348–349.
53. *Cronica lui Macarie*, p. 200.
54. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71.
55. August Treboniu Laurian, *Istoria Românilor*, p. 38-39.
56. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 221.
57. *Ibidem*, p. 222.
58. *Ibidem*, p. 152.
59. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 137-138; Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 214.
60. *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Volumul I. Sec. XV – mijlocul sec. XVII.* București, 1966, p. 227.
61. *Ibidem*, p. 254.
62. *Ibidem*, p. 535.
63. *Ibidem*, p. 267-268.
64. *Ibidem*, p. 227, 268.
65. *Ibidem*, p. 227.
66. *Vezi*: Generalul Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, p. 333.
67. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. București, 1909, p. 59.
68. Marc Pemfflinger și Balthazar Bánffy, [*Solia lor în Moldova la Petru Rareș. 31 iulie 1536*]. În: *Călători străini despre Țările Române. Vol. I.* București, 1968, p. 472-473, 478.
69. Nicolaus Olahus, [*Hungaria*]. *Cap. XIII. Despre Moldova.* În: *Călători străini despre Țările Române. Vol. I*, p. 485, 488.
70. Fabio Mignanelli, *Despre Moldova și Țara Românească. 1538 noiembrie 22.* În: *Călători străini despre Țările Române. Vol. I*, p. 464, 465.
71. Constantin Cihodaru, *Politica internă.* În: *Petru Rareș.* Red. coordonator Leon Șimanschi. București, 1978, p. 74.
72. *Vezi*: Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 221; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, p. 219.
73. Ideea prezenței unui „mic detașament polonez” este susținută, de asemenea de Gheorghe Gonța – *vezi*: Gheorghe Gonța, *Ștefăniță (Ștefan cel Tânăr).* În: *Domnii Țării Moldovei. Studii.* Chișinău, 2005, p. 105.
74. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 221.
75. *Vezi*: Nicolae Brzeski, *Cronica moldo-polonă.* În: *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 128–129.
76. *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387–1858. Tratat.* Chișinău, 1992, p. 145.
77. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71.
78. Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, p. 221 (ediția 1910); p. 197 (ediția 1929).
79. Alexandru I. Gonța, *Studii de istorie medievală. De la curțile cneșilor la târgurile medievale moldovenești.* Iași, 1998, p. 171.
80. Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea.* București, 1997, p. 297-298.
81. Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, p. 75.

82. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71. Vezi, de asemenea, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*: „oastea s-a bulucit” = oastea s-a adunat.
83. Nicolae Brzeski, *Cronica moldo-polonă*. În: *Cronice inedite atingătoare de Istoria Românilor*, p. 128.
84. *Ibidem*.
85. *Ibidem*.
86. Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, p. 187.
87. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71
88. *Ibidem*.
89. Vezi: Generalul Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, p. 260.
90. *Ibidem*, p. 181, 184, 188, 189-190, 260.
91. Lucian-Valeriu Lefter, „Boierii noștri credincioși”. *Conexiuni genealogice în sfatul domnesc al lui Ștefan cel Mare*. În: *Analele Putnei*, VI, 2010, Nr. 1, p. 265–268.
92. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 71-72.
93. Ion Nistor, *Istoria românilor. Volumul 1*. București, 2002, p. 365–366.

O ABORDARE A ANTECEDENTELOR PROBLEMEI BASARABENE. ASPECTUL MILITAR

Vlad MISCHEVCA¹

„Două sute de ani sunt de când Rusia înaintează mereu spre miazăzi,
două sute de ani lumea muscălească și cea musulmană se află în luptă necurmată...”

Mihai EMINESCU (1878)

The article presents the military events that preceded the annexation of Bessarabia, in 1812, by the Russian Empire. Those wars have left a tragic mark over the Prut-Dniester area.

Evenimentul tragic din 1812 nu a fost un act singular de agresiune sau unul neașteptat pentru poporul român. El a fost precedat și pregătit de un șir de războaie și proiecte expansioniste.

Ani la rând, pe parcursul a mai bine de două secole, țările române au fost teatru de război între armatele celor trei imperii: Otoman, Habsburgic și țarist. Războaiele ruso-turce și ruso-austro-turce semnifică confruntarea celor trei mari imperii pentru rezolvarea *Problemei orientale* – chestiune internațională, ce însumează un set de probleme ce țin de domeniul geopoliticii din perioada de la sfârșitul sec. XVII – începutul sec. XX, vizând posesiunile europene ale Turciei, controlul asupra strâmtorilor Mării Negre, în contextul intensificării luptei de eliberare națională a popoarelor balcanice. Devenind o problemă a echilibrului european, ea capătă contururi diplomatice bine definite deja în timpul negocierilor Păcii de la Karlowitz (1699), când se atestă reculul Imperiului otoman, când Austria devine o putere balcanică, iar Rusia lui Petru I – putere europeană. De evoluția raporturilor

marilor puteri, angajate timp de mai bine de două secole în rivalitatea politico-militaro-economică în sud-estul Europei, sunt legate nemijlocit rapturile teritoriale și pierderile umane și materiale suferite de țările române (inclusiv geneza *Chestiunii basarabene* la 1812). Impactul acestor războaie asupra destinului românilor a fost pe deplin înțeles și descifrat de către Mihai Eminescu, care a scris în publicistica sa politică, la 1878: „Sunt două sute de ani de când Rusia înaintează mereu spre miază-zi; luptele ei orientale sunt o întreagă istorie și acela care nu cunoaște această istorie, ori care o cunoaște și nu ține seamă de ea, nu este un bărbat politic și nu are dreptul de a lua parte hotărâtoare la viața politică”.[1, p. 243]

În general, privind în retrospectivă raporturile ruso-otomane, putem menționa că, începând de la stabilirea relațiilor diplomatice dintre ruși și turci, la 31 august 1492, pe timpul lui Baiazid II Veli și Ivan III, vreme de sute de ani au fost purtate un șir de războaie și campanii militare ce însumează conform unor calcule 47 de ani (adică aproximativ 11% din tot timpul

¹ Vlad MISCHEVCA – dr.în istorie, conf. cerc., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

relațiilor bilaterale ruso-otomane de 430 de ani – până la 1922, când a fost, pe de o parte, desființat Sultanatul și, pe de altă parte, creată URSS). Conform statisticii militare, doar de la începutul sec. XVIII armata rusă a pierdut 582 mii de oameni. Propriu-zis, șirul războaielor regulate își ia începutul doar de la sfârșitul sec. XVII (1676–1681), iar cronologic cele mai lungi războaie (timp de 17 ani și 4 luni) s-au derulat în sec. XVIII: 1710–1713; 1735–1739; 1768–1774; 1787–1791.

Numărul războaielor ruso-turce (unele fiind și ruso-austro-turce sau de alianță internațională, care s-au derulat în perioada de la sfârșitul sec. XVII – începutul sec. XX) se ridică până la 11 conflagrații bine definite, ce marchează expansiunea Rusiei țariste spre mările Sudului și mai ales către sud-estul Europei.

- Dintre aceste războaie primele două (cel din 1676–1681, încheiat prin *Tratatul de pace de la Bahcisarai* și cel din 1686–1700, încheiat prin *Tratatul de pace de la Constantinopol*) s-au desfășurat în zona Niprului, Crimeii și Azovului, soldându-se cu confirmarea stabilirii Rusiei lui Petru I pe linia Niprului (1681), căpătarea cetății Azov și eliberarea de rușinosul tribut plătit anual hanului Crimeii (1700).
- Primul război ruso-turc, care a vizat nemijlocit spațiul românesc a fost cel din 1710–1713, pierdut de către Petru I într-o singură campanie – cea din Moldova, la 1711.

Învățatul principe Dimitrie Cantemir, subapreciind puterea Porții Otomane și contând pe ajutorul Rusiei (care se scâldea în gloria învingerii Suediei la Poltava, la 1709), a semnat la 13 aprilie 1711 faimoasa „diplomă de la Luțk” (acțiunea sa culminând până *alianța fățișă militară* cu Petru I). Domnitorul moldovean spera să primească dom-

nia ereditară asupra țării, căreia i se garanta integritatea teritorială și deplina autonomie (sub protectorat rusesc).

În luna mai 1711 trupele de avangardă ale cavaleriei lui B. P. Șeremetev au trecut Nistrul, iar la 25 iunie s-au unit la Iași cu grosul armatelor, sub conducerea nemijlocită a lui Petru I. Această oaste număra cca 46 000 oameni (cu 120 de tunuri), la care au aderat 5 000 de oșteni moldoveni. Armata otomană (cca 120 000 de oameni cu 440 de tunuri), la 18 iunie 1711 a forțat Dunărea, la Isaccea, și s-a îndreptat pe malul stâng al Prutului spre nord unde a făcut joncțiune cu trupele călări ale hanului tătar (70 000 de oameni).

La 8 iulie a avut loc lupta de la Stăni-lești, iar în următoarea zi trupele de sub comanda lui Petru I au fost înconjurate și supuse unui crâncen atac. Situația armatei ruse și a aliatului său – detașamentele moldovenești – era foarte critică, fapt ce l-a făcut pe Petru I să înceapă tratative cu turcii. La 12 iulie a fost încheiată pacea, conform căreia trupele ruse puteau pleca din Moldova, fiind însoțite de Dimitrie Cantemir cu oamenii săi.

Starea de război dintre cele două imperii a continuat până la 1713, când s-a semnat *Tratatul de pace de la Adrianopol* (Petru I a reconfirmat cedarea Azovului, a distrus fortificațiile de pe litoral, acceptând neamestecul său în afacerile poloneze).

Astfel, *campania de la Prut (1711)* este semnificativă și prin faptul că a pus începutul unei noi concepții strategice, devenită ulterior definitorie în doctrina militară rusă pe parcursul sec. XVIII – începutul sec. XIX – constând în crearea unui *cap de pod dunărean*. În acest context, anul 1711 marchează acel *rubicon*, când pentru prima dată un țar al Rusiei a trecut Nistrul și a pășit în fruntea armatei rusești pe teritoriul Țării Moldovei, aflate sub suzeranitate

otomană. „Destul numai să pomenim că alianța de la Luțk dintre Petru cel Mare și Dim. Cantemir ne-a costat domnia națională și un veac de înjosire și de mizerie”, menționa M. Eminescu. [1, p. 159-160]

- Războiul austro-turc din 1716–1718 s-a desfășurat în parte pe teritoriul Țărilor Române, încheindu-se cu semnarea în iunie 1718 a *tratatului de pace de la Passarowitz*. Dovadă a expansionismului habsburgic a fost ocuparea Olteniei (1718–1739) și a Banatului (1718–1918).
- În etapa finală *războiul ruso-turc din 1735–1739* s-a desfășurat și pe teritoriul Moldovei, când după numeroase operații militare purtate în Crimeea și pe teritoriul Ucrainei, armata rusă s-a îndreptat în luna mai 1739 spre Hotin. La 17 (28) august, comandantul armatei ruse B. K. Munich, respingând atacul otomanilor, i-a atacat în lagărul lor întărit de la Stăuceni (nu departe de Hotin), cucerindu-l. Peste puțin timp, a capitulat și cetatea Hotinului, iar la 1(12) septembrie armata țaristă a ocupat Iașul.

Trupele rusești în frunte cu general-feldmareșalul B. K. Munnich s-au purtat, la fel ca și otomanii și tătarii, ca niște adevărați ocupanți. În primul rând, acest comandant de origine germană, sub intimidarea arderii Ieșilor, i-a făcut pe boierii moldoveni „cu de-a sila de-au iscălitu” cele 12 „*ponturi*” (articole ale unei „înțelegeri” – N.N.) date Moldovei prin care rușii ocupau, practic, „locul” turcilor, transformând armata de ocupație într-o bază militară *legiferată* – în calitate de *for post* al expansiunii în zona Balcanilor.

Prin tratatul de alianță din 1726, Austria era obligată să expedieze un corp de trupe în sprijinul Rusiei, astfel, în vara anului 1737, habsburgii s-au implicat în conflictul ruso-turc ca parte beligerantă de sine stătătoare.

Imperiul Otoman atacat, pe de o parte de către Rusia, iar pe de altă parte de Austria, a fost nevoit să ceară convocarea unui congres de pace, ce și-a ținut lucrările de la 16 august până la 11 noiembrie 1737 la Nemirov (Ucraina). În timpul negocierilor rușii au înaintat un șir de pretenții teritoriale, printre care și „independența” Principatelor Române sub protectorat țarist. Aceasta a fost prima conferință internațională care a luat în discuție problema *neatârării Principatelor*. Pretențiile diplomației ruse au îngrijorat Casa de Habsburg și de această rivalitate a profitat Poarta, în spatele cărei era Franța. Turcii au reînceput ostilitățile militare și habsburgii, suferind înfrângeri, au fost nevoiți să încheie pace, la 21 august (1 septembrie) 1739. Habsburgii cedau Oltenia (anexată la 1718) și Serbia. La 7(18) septembrie 1739 tratatul de pace separată a fost ratificat și astfel Austria a ieșit din acest război. În aceeași zi, la Belgrad, a fost semnată și pacea ruso-otomană.

- În toamna anului 1768 Poarta, la insistența Franței (ambele fiind îngrijorate de planurile Ecaterinei II în ceea ce privește soarta Poloniei), i-a declarat război Rusiei. În războiul din 1768–1774 Moldova și Țara Românească timp de cinci ani s-au aflat sub ocupație rusească (1769–1774), fiind conduse de o administrație civilă, alcătuită din boieri de rang înalt în frunte cu un general rus.

Succesele Rusiei asupra trupelor otomane, atât pe mare cât și pe uscat (bătălia navală de la Cesma, victoriile de la Larga și Cahul din 1770), determinaseră Poarta să încheie în mai 1772 armistițiul de la Giurgiu, urmat de tratativele de pace de la Focșani și București, care s-au terminat fără niciun rezultat. Obținând și în 1773–1774 un șir de importante victorii asupra turcilor pe frontul Dunărean, Ecaterina II totuși a înțeles că în acea etapă anexarea

Principatelor și apropierea de strămtorile Mării Negre ar fi dus la ruperea echilibrului de forțe de pe continent și ar stârni o reacție vehementă din partea altor mari puteri europene.

Tratatul de pace, care a pus sfârșit acestui război, a fost încheiat la Kuciuk-Kainargi (pe teritoriul Bulgariei), joi la 10 (21) iulie 1774. Apărarea și lărgirea drepturilor popoarelor creștine *supuse* sau *vasale* Porții au fost expuse în articolele: 7, 16, 17, 23, 25. Articolul 16 din tratat prevedea limitarea tributului Principatelor plătit Porții, amnistierea locuitorilor, care au participat la război de partea Rusiei și scutirea lor de impozite pe timp de doi ani, restituirea pământurilor transformate în raiale ș.a.

În această ordine de idei, anul 1774 este considerat drept începutul unor schimbări calitative în raporturile Principatelor Române cu Sublima Poarta, favorizând creșterea rolului acestora pe arena internațională. Totodată, Poarta acceptase dreptul Rusiei de a „vorbi în favoarea lor”, în calitate de *putere protectoare*.

La 1775 s-a produs un rapt teritorial al Moldovei, când Austria, în urma unei înțelegeri cu Poarta (pentru serviciile făcute pe lângă Rusia) a ocupat nordul țării, numită ulterior *Bucovina*. Poarta acceptă, prin *Convenția* de la 7 mai 1775, această anexare, care s-a produs în mod conștient și cu consimțământul Rusiei. Acest rapt teritorial, prezentându-se ca un tipic act de injustiție al marilor puteri la adresa ginților, în urma căruia Principatul Moldovei pierdea 278 de localități din ținuturile Suceava, Cernăuți și raiaua Hotin, cu o suprafață de 10 441 km² și o populație de 70 000 oameni. Moldova „pierde vatra așezării ei, stupul de unde au pornit roiurile care au împoporat Țara de Jos, mormintele domnilor, vechea sa capitală, Mitropolia sa veche. Moldovenii au avut nenorocirea de a vedea înstrăi-

nat pământul lor cel mai scump, și nu prin război – prin vânzare” [1, p. 45].

În primii ani de stăpânire austriacă noul teritoriu anexat nu avea încă o denumire stabilită – fiind numit fie „der ehemalige Theil der Moldau”, fie „moldavisher Distrikt”, „Bukoviner Distrikt”. În anul 1777 generalul guvernator Spleny a propus să i se dea numele de „generalatul Cernăuțan”, însă împărăteasa Maria Tereza, hotărâse „că în privința numirii districtului să nu se facă nicio schimabare”, încât a învins numele legar de pădurile de fagi și așa i-a rămas numele de *Bucovina* [2, p. 157].

Până la 1786 noua provincie s-a aflat sub ocupație militară austriacă, iar apoi încorporată la Galiția. Mihai Eminescu scria în *Curierul de Iași* (30 septembrie 1877): „La anul 1774 au intrat oștirile austriece, cu disprețul oricărui drept al ginților, în pace fiind cu Poarta și cu Moldova, în partea cea mai veche și mai frumoasă a țării noastre; la 1777 această răpire fără de samăn s-a încheiat prin vărsarea sângelui lui Grigore Ghica Voievod. Fărădelege nepomenită, uneltire mișelească, afacere dintre o muiere desfrănată și între pașii din Bizanț, vânzarea Bucovinei va fi o vecinică pată pentru împărăția vecină, de-a pururea o durere pentru noi” [1, p. 88–89].

Conjunctura internațională de la sfârșitul anilor '70 – începutul anilor '80 ai sec. XVIII, fiind favorabilă Rusiei, precum și victoriile obținute în ultimul război cu turcii (1768–1774), au dat naștere, în mediul cercurilor guvernamentale ale imperiului, unor largi planuri expansioniste. Calculele Ecaterinei II privind împărțirea posesiunilor otomane au fost dezvăluite în timpul întrevederilor sale personale cu Iosif (Joseph) al II-lea la începutul anilor '80, fiind formulate și disputate în continuare de către împărăteasa rusă în faimoasa sa corespondență cu împăratul Austriei.

Este vorba de faimosul „Proiect grecesc”, ce prevedea crearea, în urma distrugerii otomanilor și alungării lor din Europa, a unui *Imperiu Grec* („*Oriental*”) în frunte cu nepotul Ecaterinei II – marele duce Constantin Pavlovici și transformarea Moldovei și Țării Românești într-un stat *pseudoindependent* – *Dacia*, al cărui suveran trebuia să fie de religie ortodoxă și cu domnie ereditară (preconizându-se candidatura generalului Grigore Potemkin). Granițele noului stat al *Daciei* urmau să fie marcate de – Nistru, Marea Neagră, Bucovina, Olt și Dunăre, până la vărsare în mare.

Astfel, obținându-se mână liberă din partea habsburgilor, Rusia a rezolvat inițial o parte din planurile urzite. Pentru Ecaterina II mult mai stringentă s-a dovedit a fi la începutul anilor optzeci ai sec. XVIII – „*problema Crimeii*”, care, fiind declarată cu puțin timp înainte (1774) *independentă*, a și fost anexată la 1783 Rusiei.

- Războiul ruso-turc, declanșat în august 1787 nu era decât o încercare a Porții de a vindeca „rana deschisă pe trupul statului” otoman, pricinuită de *pacea de la Kuciuk-Kainargi* (1774) și pierderea Crimeii și Gruziei (1783), de aceea poate fi considerat „o urmare” a celui din 1768-1774. Poarta era hotărâtă, având susținere din partea unor state occidentale (Anglia, Franța, Prusia), să-și recapete teritoriile și influența asupra Caucazului și bazinului nord-pontic. La 9 februarie 1788, Austria a declarat război Imperiului Otoman, intrând în război ca parte beligerantă de sine stătătoare.

Rusia și-a concentrat două armate pentru a lupta în cooperare cu austrieicii împotriva otomanilor: Armata de *Ecaterinoslav*, sub comanda generalului G. A. Potemkin (82 000 oameni) și cea *Ucraineană* a lui P. A. Rumeanțev (37 000 de oameni). La

4(15) septembrie 1788 cetatea Hotin, asediată de trupele ruso-austriece, a capitulat. Aliații, sub comanda lui A.V.Suvorov, i-au înfrânt pe otomani în 1789 la Focșani și Râmnic. În 1790, flota Mării Negre sub comanda lui F. F. Ușakov a raportat un șir de victorii asupra escadrei otomane, iar în decembrie a fost luată cu asalt puternica cetate Izmail. În 1791 armata rusă și-a continuat acțiunile sale, încununată de succes pe frontul Dunărean, în Caucaz și pe mare.

Războiul ruso-austro-turc, dus pe pământ românesc și cu participarea nemijlocită a detașamentelor de mii de voluntari români (*volintiri*, la fel ca și în războiul precedent), s-a terminat cu semnarea tratatelor de pace de la *Șiștov* și *Iași*. Pacea austro-otomană s-a încheiat la Șiștov pe principiul de *status quo ante bellum* la 24 iulie (4 august) 1791. Astfel, a fost pus punct la ultimul din numeroasele războaie *austro-turce* ce s-au prelungit pe parcursul a mai bine de două secole.

Evoluția evenimentelor din Europa, cu deosebire izbucnirea *Revoluției franceze* (1789) și proclamarea *Constituției de la 3 mai 1791* în Polonia, au precipitat terminarea războiului. Marea Britanie și Prusia exercitau presiuni diplomatice asupra Rusiei (Londra amenința chiar cu blocada Petersburgului de către flota engleză), silind-o să încheie o pace cât mai de curând și fără anexiuni teritoriale. La finele anului 1791, în ziua de luni, la 29 decembrie (9 ianuarie 1792 – stil nou), la Iași, a fost semnat tratatul de pace dintre delegațiile Rusiei și Porții Otomane.

Poarta se angaja să nu reclame de la Principate nicio contribuție pentru perioada desfășurării ostilităților, acordând scutirea de impozite pentru doi ani și libertatea pentru locuitorii de a emigra oriunde doreau în timp de 14 luni. Retrocedarea Principatelor către Poarta Otomană și faptul ca

Austria și Rusia n-au efectuat anexiuni din contul lor a determinat ca tratatele de pace de la *Șiștov* și *Iași* să fie calificate drept „*păci albe*” (N. Iorga). Rezultatul principal al *păcii de la Iași* a constat, desigur, în cuceririle teritoriale ale Rusiei – a pământurilor dintre Bugul de Sud și Nistru, situate mai jos de Podolia poloneză, care alcătuiau „Olatul Oceacovului”. Prin urmare, Rusia căpăta întregul țărm nordic al Mării Negre, inclusiv Crimeea (încorporată încă la 1783).

Tratatul de pace de la Iași e semnificativ deci prin faptul că el a încheiat o întreagă etapă în relațiile ruso-turce, ce a vizat în modul cel mai direct situația geopolitică a Principatului Moldovei – stabilindu-se hotarul Imperiului Rusiei pe apele râului Nistru. „Aci însă, la Nistru, ei se opresc. Dar nu se opresc decât spre a se pregăti pentru înaintare” [1, p. 214]. Deoarece, acest hotar natural n-a rezistat mult timp în fața expansiunii țariste și doar peste două decenii, în urma războiului din 1806-1812, a fost strămutat, din nou cu forța, conform altei păci, celei de la *București*, pe o altă apă a altui râu – pe cea a *Prutului* – scindând matca unui popor, ajuns la cheremul celor mari și avari de pământuri străine...

Trecând în revistă cronologic și foarte succint șirul războaielor dintre Rusia, Austria și Poarta Otomană de la sfârșitul sec. XVII – sec. XVIII putem constata că impactul acestora a fost deosebit de grav asupra destinului istoric al românilor. Socoțind anii de pace și cei de război, se observă lesne că lumea românească a trăit în veacul XVIII, până la 1821, sub amenințarea directă a armelor aproape 50 de ani. Conte D’Hauterive, care se stabilise în Principatul Moldova în acea epocă, avea dreptate spunând: „În vreme de pace Moldova este un târg pentru străini, în vreme de război a fost și va fi totdeauna o tabără și un câmp de bătălie...” [3, p. 223].

Astfel, impactul războaielor ruso-austro-turce este multilateral și vast – calvarul conflagrațiilor marilor puteri lăsând, în general, o amprentă tragică:

- Una din consecințele confruntării ruso-otomane (1711) poate fi numită precipitarea a ceea ce numim „încăunarea grecilor fanarioți” în Principatele Române (1711/1716 – 1821) [4].
- Războaiele ruso-austro-turce au cauzat mari suferințe omenești și pierderi umane.
- Pierderile materiale și rapturile teritoriale au fost cu adevărat impresionante. Imperiul Habsburgic a ocupat Transilvania (1687–1918), Banatul (1718–1918), Oltenia (1718–1739) și Bucovina (1775–1918). Poarta Otomană a transformat în 1715 ținutul Hotin în *raia*. Rusia a anexat Basarabia (1812–1917).
- Aprovizionarea forțelor combatante și cheltuielile exorbitante la care au fost supuse Principatele sunt enorme și nici nu pot fi evaluate.
- Urmarea fatală a tuturor războaielor au fost epidemiile de ciumă, tifos exantematic („febra de război”) și epizootii.
- Războaiele au privat societatea românească de o condiție fundamentală a dezvoltării relațiilor burgheze: securitatea producției și a schimbului.
  - Decăderea moravurilor și noile norme și obiceiuri (inclusiv cele vicioase) ale armatelor ocupanților „eliberatori” aduceau prejudicii familiilor băștinașilor.

Totodată, judecând și dialectic aceste războaie, trebuie să observăm că, având o influență predominant negativă asupra societății românești, ele, obiectiv, stimulau creșterea producției cerealelor (cerute pentru necesitățile armatelor beligerante), redeschideau posibilitatea de formare a unităților militare autohtone (de *volintiri*, *panduri*) și chiar modifică substanțial

moda din Principate (ofițerii ruși și familiile lor introducând stilul occidental în vestimentație – preluat de înalta societate din București și din Iași) [5, p. 140–141]. Precum menționa N. Iorga, aceste contacte în cadrul conflagrațiilor aduceau „obiiceiuri nouă, alte datini de cârmuire, alte procedări de administrație, alte mode, alte petreceri și alte vicii. Pe lângă aceasta, idei apusene... năvălesc odată cu oștile străine și vor rămânea și după plecarea lor. Din alt punct de vedere, ocupațiile aduc grele poveri și mari suferințe, care lecuiesc curând de anume iluzii cu privire la nepărtinirea, la dreptatea, la mila și iubirea de oameni a creștinilor”.[6, p.1] „Urmările ocupațiilor rusești în țările românești le sunt tuturora cunoscute; viciele sociale ce românii au contractat de la binevoitorii lor nici până astăzi, – afirma la timpul său M. Eminescu, – nu sunt cu desăvârșire stârpite”[1, p. 215].

Trebuie să conchidem că, judecând în ansamblu, aceste războaie au avut o influ-

ență predominant negativă asupra societății românești, lăsând un impact resimțit peste secole, iar cel din urmă război al rușilor pe teritoriul nostru și contra noastră a avut loc chiar recent, acum 20 de ani – la 1992.

Concluzia generală ce poate fi trasă din experiența conflictelor ce s-au derulat pe teritoriul țărilor noastre este următoarea: nu poate veni *Binele* cu ajutorul său pe umerii *Răului* și nu are sorți de izbândă acel popor care mizează doar pe ajutor din afară. Rămâne deci actual mesajul patriotic și avertismentul lui Alexei Mateevici, lansat în poemul *Basarabenilor*, scris în zile de cumpănă pentru poporul român (Mărășești, 10 iulie 1917), ce nu îngăduie echivocul:

„Să știți: de nu veți ridica
Din sânul vostru un proroc,
În voi viața va săca,
Zădarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea fără de noroc.”

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Eminescu Mihai, *Între Scylla și Caharybda. Opera politică*. Ed. a 2-a. Chișinău, Litera Internațional, 2008, p. 243.
2. Popescu-Spinei M., *Harta Bucovinei din anul 1774...*, p. 157.
3. D' Hautrive, *Memoriu asupra vechei și actualei stări a Moldovei*. București, 1902, p. 223.
4. Un șir de istorici consideră că „epoca fanariotă” este un construct istoriografic modern și că, în general, nu a existat un regim politic specific fanariot din 1711. (Murgescu B., *Țările Române între Imperiul Otoman și Europa creștină*. Iași: Polirom, 2012, p.58-59; Dragnev D., *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române*. Chișinău, 2012, p. 185–186).
5. Violeta-Anca Epure, *Războiul ruso-turc 1806-1812) și societatea românească în viziunea consilierilor și voiajorilor francezi în Principate*. În: *Prin labirintul istoriei*. Coord. D.Vitcu, Iași, 2009, p. 77; Keith Hitchins, *Românii. 1774–1866*. București, 1998, p. 140–141.
6. Iorga N. *Ceva despre ocupațiunea austriacă*. București, 1911, p. 1.

TERMINOLOGIE MILITARĂ

TERMENI MILITARI MEDIEVALI ÎN CADRUL UNOR EXPRESII FRAZEOLOGICE

*Marin BUTUC*¹

Nowadays, it is more than just known that an eloquent language doesn't consist only of its lexical diversity, but it also consists of its idiomatic potential, that represents a definite component of its beauty and of its verbal and written communication. The current Romanian language in its literary form incorporates these qualities displaying with an enormous idiomatic thesaurus. A true endowment in that turn is brought by the military terms of medieval ages that have lost the status of words denominating notions of military origin and their meaning descending from medieval ages, thus turning into lexical units – components of different idiomatic expressions. This situation derives either because of linguistic factors, either because of extralinguistic factors, that is a fact that had given the phenomena of military terms adherence to different idioms, phraseologies and locutions.

În prezent, se știe că o limbă bogată constă nu numai din varietatea ei lexicală, dar și din potențialul frazeologic, ce reprezintă o componentă determinantă a frumuseții și distincției unei comunicări orale sau scrise. De bună seamă, în obținerea acestei calități stilistice, un rol de frunte îi revine frazeologiei – adică, domeniului de locuțiuni și expresii de care dispune o limbă, utilizat pentru a conferi comunicării calități deosebite din punctul de vedere al sugestivității.

Limba română literară actuală întrunește aceste calități, dispunând de un grandios tezaur frazeologic. O contribuție reală în acest sens o au unele elemente lexicale specializate, militare, din epoca medievală, care și-au pierdut statutul de cuvinte ce denumeau noțiuni din domeniul militar și, desigur, semnificația militară medievală, astfel, devenind elemente lexicale – componente ale diverselor expresii frazeologice. Această situație se datorează atât fac-

torilor de ordin lingvistic, cât și a celor de ordin extralingvistic, fapt ce a condiționat fenomenul integrării unor termeni militari în variate expresii și locuțiuni.

Din punct de vedere lingvistic, termenii militari vechi, ce fac parte din anumite expresii frazeologice (*buluc, ceambur, duium, gloată, maidan, palancă, pâlc, proașcă* ș.a.), la momentul funcționării acestora, ca denumiri specializate militare medievale, s-au inclus la nivel de conținut într-un proces de intersecție, analogie, contiguitate de sens cu alte cuvinte și nuanțe semantice diferite, din lexicul general al limbii române din epoca medievală; drept rezultat – acești termeni și-au schimbat realitatea pe care o denumesc: din militară, în una cotidiană, de uz general. În felul acesta, apar, de multe ori, două sensuri distincte: un înțeles actual și unul învechit. Totodată, termenul militar și-a schimbat sensul și prin trecerea de la o sferă de întrebuințare la alta [4, p.155], având în vedere că între limbajul militar

¹ *Marin BUTUC – doctor în filologie, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

medieval și lexicul general nu existau hotare rigide și stricte, fapt ce condiționa o circulație facilă a cuvintelor dintre lexicul general și cel specializat militar. Lexicul specializat militar din epoca medievală, prin rădăcinile lui, este strâns legat de vorbirea orală, de stilul popular, cu care, împreună, făceau parte din vocabularul limbii române literare vechi. Lexicul popular era principala sursă a lexicului specializat militar, dar și a lexicului literar românesc, în general [2, p. 175].

La determinologizarea cuvintelor specializate din domeniul militar din perioada medievală au contribuit, după cum am menționat, și cauze extralingvistice, ce țin de aspirațiile de modernizare a societății românești, de la sfârșitul sec. al XVIII-lea și pe tot parcursul sec. al XIX-lea. Începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, putem observa și conturarea unor tendințe inovatoare, ce se vor dezvolta în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acestea sunt: a) abandonarea treptată a unor termeni învechiți preponderent utilizați mai ales în Evul Mediu timpuriu; b) modernizarea lexicului militar prin adaptarea împrumuturilor latino-romanice occidentale; c) tendința de creare a unei terminologii militare științifice, delimitarea, în linii mari, a terminologiei militare pe genuri și categorii militare.

Firește, că toate acestea sunt, de fapt, o consecință a procesului de "renaștere" culturală și social-politică ce s-a manifestat în toate Principatele Românești, începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, datorită imboldului dat de reprezentanții Școlii Ardelene. Referindu-ne la această perioadă, putem vorbi despre o racordare relativă a terminologiei militare vechi la principiile terminologiilor moderne, când arta militară românească își ia un avânt în

sensul înzestrării și echipării, după principii europene, fapt ce a avut repercusiuni directe asupra limbajului militar specializat. „În această perioadă se face trecerea de la stadiul vechi la stadiul modern al limbii române literare” [5, p.7], ceea ce a determinat schimbări substanțiale în cadrul limbajelor specializate, inclusiv în cadrul terminologiei militare românești. Pentru perioada dată, slavonismele, turcismele ș.a. creau impresia unui vocabular sărac și învechit, necorespunzător nevoilor și exigențelor științei moderne a timpului, fapt ce împiedica devenirea limbii române ca factor cultural esențial [3, p.110].

Așadar, din aceste motive, mulți termeni militari din epoca medievală s-au păstrat doar în expresii și locuțiuni frazeologice, pierzându-și caracterul lor de element apartenent unui sistem de noțiuni (în cazul nostru – noțiunile militare) și însușind particularități pragmatice la nivel de funcționare în cadrul lexicului general [6, p.133], pe care nu le-au avut anterior. Termenii militari medievali determinologizați, care s-au păstrat până în prezent în cadrul expresiilor frazeologice denumeau, în mare parte, în epoca medievală diverse tipuri de unități militare medievale și arme de luptă, caracteristice epocii în cauză: **arc** (înv. armă primitivă folosită la aruncarea săgeții) – *a avea multe coarde la arc* semnifică „a avea multe alte mijloace de face ceva”; **buluc** (înv. unitate militară care avea aproximativ efectivul unei companii, care varia între 100 și 500 de militari) – *dau buluc* (*vin buluc* sau *intră buluc*) „în masă, cu grămadă; iute, repede; înghesuindu-se unul peste altul”; **ceambur** (înv. detașament (în special de tătari) care umblă după pradă) – *a bate* (sau *a umbla*) **ceamburul** „a nu se ține de treabă, a-și trece timpul cu lucruri neserioase”; **duium** (înv. captură, jaf de

război) – *cu duiumul* „foarte mult, peste măsură, cu grămada”; **gloată** (înv. oastea de țară) – *psihologie de gloată* – denumește o concepție potrivit căreia, individul nu este responsabil de faptele lui, fiind ascuns în mulțime; (pop.) *a avea gloată* – denumește membrii unei familii numeroase, copiii dintr-o familie; **maidan** (înv. teren deschis, loc viran situat la marginea sau interiorul unei localități folosit ca loc de luptă) – *a scoate (sau a ieși) la maidan* „a ieși sau a face să iasă la lumină”; *a ajunge la maidan* „a izbuti, a duce la bun sfârșit”; *a bate maidanul (sau maidanele)* „a hoinări, a vagabonda”; **obadă** (înv. instrument de tortură) – *a pune (în) obezi* „a subjuga, a înrobi”; **palancă** (înv. palisadă; (p. ext.) loc întărit de apărare) – *a face (sau a da ceva) palancă (la pământ)* are sensul de „a culca la pământ, a doborî”; căzut **palancă** „lungit, doborât la pământ”; **pavăză** (înv. scut de diverse forme și mărimi) – *a sta pavăză* „a apăra, a feri”; **pâlc** (înv. unitate militară corespunzătoare unui regiment din perioada contemporană) – în **pâlcuri** sau **pâlcuri-pâlcuri** „în grup”; **poghiiaz** (înv. expediție militară, cu scop de pradă pe un teritoriu străin) – *a umbla în podghiazuri* „a umbla fără rost, a hoinări”; **proașcă** (înv. țință în care se ochea cu o arma) – *a face (sau a da) proașcă* (în sau prin) *ceva* „a da iama, a face prăpăd, a distruge”; **pușcă** (înv. armă grea de artilerie) – *gol pușcă* „a) complet dezbrăcat, în pielea goală; b) fără avere”; *a se duce (sau a pleca, a scăpa) ca din pușcă* ori **pușcă** „a pleca foarte repede”; **spangă** (înv. spadă) – *a lua (sau a aduce) pe cineva în(tre) șpangi (ori în șpangă)* „a lua sau a duce pe cineva cu forța; a-l brutaliza, a-l bate”; (pop.) *a lăsa pe cineva în spangă* „a-l sărăci”; **steag** (înv. fanion militar) – *a duce (sau a purta) steagul* „a conduce o acțiune; a comanda”; *a ține sus (sau a înălța, a ridica) steagul* „a

nu renunța la luptă”; *a ridica (sau a scoate) steag alb* „a se preda, a cere pace”; **strajă** (înv. plăieș, străjer (din Moldova și Țara Românească); grănicer) – *de strajă* „de pază”; *a fi (sau a sta, a rămâne, pop. a se pune) de strajă* ori *a ține (sau a face) strajă* „a păzi”, (p. ext) „a pândi”; *a (-și) pune strajă gurii* „a vorbi sau a face pe cineva să vorbească cu măsură, cu prudență”, „a spune sau a face pe cineva să spună numai ce trebuie, ce se cuvine spus”; *a-și pune strajă ochilor* „a-și înfrâna dorința de a privi ceva (ce-i place)”; (reg.) *a-i fi cuiva strajă* „a-i fi cuiva teamă sau greu să facă ceva”; **suliță** (înv. armă de atac, formată dintr-o vergea lungă de lemn, prevăzută cu un vârf ascuțit de fier) – cât ajungi cu **sulița** sau *la o azvârlitură de suliță* „foarte aproape”; *soarele e de o suliță (de două, trei etc.) pe cer* – arată, după socoteala poporului, poziția soarelui pe cer, de la locul unde răsare; **temei** (înv. avangardă) – *de temei* – „de bază”; **tun** (înv. armă grea de artilerie) – (*a scăpat (ieșit) ca din tun* se spune despre cineva care a fugit repede, reușind prin aceasta să evite o situație neplăcută; *poți să dai cu tunul* – această expresie se utilizează cu referință la cineva care doarme adânc și nu se trezește ușor sau despre un loc unde nu se află nicio ființă vie; *a trage (sau a da) un tun* „a fura (o sumă mare de bani, obiecte valoroase etc.)”; *doarme tun* „adânc”; *sănătos tun* „foarte tare” etc.

În concluzie, factorii de ordin lingvistic (cauzele schimbărilor de sens) și cei extralingvistici de la sfârșitul. sec. al XVIII-lea și sec. al XIX-lea, precum ar fi renașterea instituției militare românești cu un conținut modern [1, p. 107], s-a datorat atât anumitor oportunități de natură socială și politică, cât și răscoalelor de eliberare națională, care au impulsionat ideea de creare a unui stat cu instituții naționale, cu limbă națională și, respectiv, cu terminologie

națională. Evenimentele istorice în cauză au coincis cu perioada de formare și desăvârșire a limbii literare, care presupunea și o creare a limbajelor specializate pentru domeniile de activitate ale statului, printre care și arta militară. Acest fapt a determinat apariția Regulamentelor Organice ale

statelor românești, acte normative care au început să reglementeze activitatea tuturor instituțiilor statului, conform principiilor de funcționare ale statelor dezvoltate la acea vreme și, desigur, cu o terminologie militară modernă, diferită de cea a epocii medievale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Coteanu Ion, *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.
2. *Istoria limbii române literare (epoca veche)*, București: Editura Academiei Române, 1997.
3. Munteanu Ștefan, Țăra Vasile D., *Istoria limbii române literare*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
4. Șerban Vasile, Evseev Ivan, *Vocabularul românesc contemporan*. Timișoara, Editura FACLA, 1978.
5. Ursu Nicolae, *Formarea terminologiei științifice românești*. București, Editura științifică, 1962.
6. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В., *Общая терминология*. Москва, Наука, 1989.

SURSE:

1. *Dicționarul Limbii Române Literare Vechi*. București, 1987;
2. *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*. București/Chișinău, Editura Litera Internațional, 2006.

UN FENOMEN AL VIETII CULTURALE MODERNE: UNIFORMOLOGIA MILITARĂ

Constantin MANOLACHE¹

Valentina NEGRU²

The author ascertains an increased interest exhibited by the civil society and the contemporary scientific society as well over diverse cultural phenomena related to army, history and its traditions, the military uniform. In this context, he considers appropriate to systematize the analytic material concerning the military uniform and to study the unexplored aspects of this field: the origin of the military uniform, the symbolistic elements of the military uniform, the ontological ground, the esthetical aspect of the military uniform etc. Moreover, the author aims to carry out a comprehensive approach of the military uniform taken as a cultural phenomenon. In this respect, he makes an analysis of some peculiarities regarding the cultural-phenomenological manifestations of the military uniform.

În prezent se observă o sporire a interesului societății civile și a celei științifice față de diverse fenomene culturale ce vizează armata, istoria și tradițiile acesteia. Uniforma militară, armamentul, ordinele și medaliile, echipamentul și simbolistica militară au devenit obiectul unei atenții deosebite. Dovadă sunt numeroasele materiale publicitare, activismul colecționarilor de armament, uniforme militare, rețeaua de cluburi istorico-militare care se consolidează, numărul publicațiilor ce vizează diverse aspecte ale problematicii în cauză.

În această sferă se simte necesitatea sistematizării materialului analitic care s-a acumulat. Mai ales că o mare parte a lucrărilor privind uniforma militară nu a atins nivelul unei analize teoretice complexe. Studiarea unor elemente separate ale domeniului lasă deocamdată în umbră abordarea sistemică a problemei. Un șir de aspecte importante ce vizează uniformologia militară continuă să rămână nestudiat:

geneza formei militare, componentele simbolistice ale acesteia, conținuturile ontologice, expresiile estetice ale uniformei militare etc.

Pe lângă toate acestea, la ordinea zilei este și problema interpretării filosofice și a elaborării conceptelor metodologice privind cercetarea uniformologiei militare, domeniu în proces activ de dezvoltare, care este perceput în calitate de fenomen cultural. Trebuie subliniat faptul că studierea și reproducerea fenomenelor culturale sunt posibile doar prin intermediul științei, care reprezintă „un sistem dinamic ce se dezvoltă cu pași rapizi. În condițiile actuale tempoul de dezvoltare a acesteia depășește tempoul de creștere a oricărui alt sistem” [1, p. 32]. Printre reperele științifico-metodologice ale analizei filosofice a diverselor fenomene pot fi considerate metodele filosofiei sociale, căreia, la fel ca și altor domenii științifice, îi sunt caracteristice dinamismul dezvoltării interne, îmbinarea complexă a proceselor de

¹ Constantin MANOLACHE – colonel (r), doctor în științe politice, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

² Valentina NEGRU – Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

integrare și diferențiere a componentelor celor mai diferite fenomene social-culturale.

Această împrejurare determină necesitatea și asigură posibilitatea de efectuare a analizei celor mai diverse fenomene ale vieții culturale.

În contextul dat, și anume în calitate de fenomen cultural, pot fi examinate constituirea, dezvoltarea și cele mai diverse manifestări ale uniformologiei ca un domeniu social-militar în devenire ce vizează uniforma militară și tot ce ține de sfera respectivă. Complexitatea și dinamismul domeniului în cauză confirmă faptul că uniformologia militară determină apariția unui șir de ramuri noi. Astfel, de la finele secolului al XX-lea iau naștere și se dezvoltă activ asemenea subdiviziuni conexe cu uniformologia cum sunt emblematica heraldică, vexilologia (domeniu ce se ocupă de studierea steagurilor, drapelurilor, stindardelor și flamurilor), faleristica (domeniu ce se ocupă de studierea semnelor distinctive aplicate în calitate de elemente importante ale formei militare) ș.a. [2, p. 6].

Formele diverse de manifestare a uniformologiei militare devin din ce în ce mai actuale în viața social-culturală a societății. În prezent putem vorbi deja despre o „renaștere a uniformologiei”. În Rusia, spre exemplu, se creează tot mai multe cluburi istorico-militare, sunt din ce în ce mai des vizitate sălile de muzeu, expozițiile în care este expusă uniforma militară. Au devenit din ce în ce mai active organizațiile obștești care propagă tradițiile slăvite ale armatei, uniforma militară națională și tot ce ține de aceasta. Comunitatea științifică și păturile sociale largi sunt tot mai mult interesate de uniforma militară, decorații, simbolică militară, muniții și armament. Devin mai activi anticarii și colecționarii

care asigură circulația uniformelor militare, a distincțiilor și armamentului vechi.

Putem spune că uniformologia a devenit o „modă” a contemporaneității, în acest sens fiind relevantă afirmația lui V.S. Soloviov despre „năpasta” ideilor la modă: „Nefericirea unei asemenea tendințe este totuși o reflectare în exterior a celui fapt care a avut loc în interior: o idee bine cunoscută a devenit ceva în conștiința socială, căci, înainte de a deveni un obiect al ofertei pieței, aceasta a oferit un răspuns la o anumită cerere a oamenilor cugetători” [3, p. 610]. Aceste circumstanțe precum și multe altele determină în cele din urmă necesitatea unei abordări filosofice a problemelor ce vizează uniforma militară și uniformologia militară care este un fenomen al vieții culturale.

Actualitatea problemelor menționate ține de un șir de circumstanțe. În primul rând formarea de noi domenii, iar în unele cazuri reanimarea domeniilor vechi din sfera socială care trec printr-o perioadă de dezvoltare furtunoasă, impune o reconsiderare filosofică a acestora. Printre aceste domenii este și uniformologia militară care tot mai pronunțat și mai consecvent se manifestă în viața culturală contemporană. Cercetarea acestui fenomen din punct de vedere filosofic ni se pare un lucru modern și actual, întrucât această ramură relativ nouă a culturii militare la ziua de azi este insuficient de cercetată atât din punctul de vedere al științei militare, cât și din cel social-filosofic.

În al doilea rând, sfera militar-culturală ce este în strânsă legătură cu uniforma militară a atins nivelul în care apare necesitatea obiectivă de a trece de la etapa de acumulare a materialului empiric, la cea de interpretare aprofundată și sintetizare a lui. Din acest motiv, domeniul în cauză necesită cercetări sub aspect social-filosofic, ceea

ce nu se poate realiza fără o analiză filosofică a fenomenului dat.

În al treilea rând, necesitatea unei analize social-filosofice a fenomenului cultural al uniformologiei militare este în mare parte determinată de interesul manifestat de către societate și specialiștii din domeniu față de cultura autohtonă per ansamblu, dar și față de cultura militară și uniforma militară în particular. În acest racursiu, presupunem că rezultatele unei asemenea analize vor fi solicitate de către cele mai diverse cercuri sociale ale societății contemporane, de toți acei care în virtutea preocupărilor lor sunt legați de studiul culturii militare, al uniformei militare și componentelor acesteia. Mai mult decât atât, actualitatea cercetării fenomenului cultural al uniformologiei militare este determinată de interesul ce a crescut brusc, și nu pe un teren viran, față de mediul cultural ce se formează în relație cu uniforma militară.

În al patrulea rând, în comunitatea științifică și cea militar-științifică încă nu s-a constituit o înțelegere clară a faptului că procesele complexe și contradictorii ce sunt în plină desfășurare în toate sferile societății contemporane reclamă insistent lansarea unor idei clare și pozitive care ar sta la baza dezvoltării spirituale a societății moderne. În acest context, uniformologia militară are menirea de a deveni mediul pe fundalul căruia s-ar altoi dragostea față de patrie, mândria pentru istoria, cultura și tradițiile acesteia.

În al cincilea rând, în cadrul procesului de realizare a reformei învățământului militar în fața savanților militari stă sarcina de creare a unui complex de discipline sociale specifice, a căror includere în procesul de învățământ va contribui la soluționarea practică a uneia dintre cele mai complexe probleme – educarea apărătorilor devotați patriei, a unor patrioți adevărați. Unifor-

mologia militară care posedă un potențial educativ pozitiv enorm ar putea ocupa un palier demn în cadrul acestor discipline. Într-un cuvânt, actualitatea cercetării fenomenului uniformologiei militare este în afara oricăror dubii.

Trecerea în revistă a literaturii de specialitate demonstrează că (după cum am menționat anterior) o mare parte a lucrărilor în cauză poartă un caracter descriptiv și nu se ridică la nivel de sinteză teoretică. Dar chiar și acest bagaj atât de amplu de lucrări și surse nu este lipsit de anumite carențe. Astfel, dacă uniforma militară națională a armatei este descrisă destul de amplu [4, 5, 6], atunci uniforma militară a flotei marine sau uniforma militară purtată de femei necesită un studiu mai aprofundat, existând puține lucrări ce tratează tema respectivă [7].

Rezultatele cercetării anumitor aspecte ce țin de uniformologie sunt prezentate în lucrările științifice și istorico-publicistice ale unor asemenea autori cum sunt V.G. Burkov, A. V. Viskovatov, V. M. Glinka, V.D. Doțenko, V. V. Zveghințov, R. T. Zubov, I. F. Konovalov, I. B. Moșanskii, E. K. Mollo, S. D. Ohleabinin, L. L. Rakov ș.a.

Este de menționat faptul că autorii în cauză abordează elemente separate din cadrul vieții militar-culturale ce țin de uniforma militară. Majoritatea acestor lucrări poartă un caracter îngust specializat, respectiv axându-se pe cercetarea detaliată a uniformei militare, a gamei ei de culori, a croielii, stofei, dar și a obiectelor ce au legătură cu această uniformă: armament, semne distinctive, embleme, cocarde, nasturi de firmă și alte atribute, cu precădere exterioare, ale uniformei. Fără a diminua valoarea acestor lucrări, este necesar să remarcăm că nu există încă o cercetare amplă și bine orientată a fenomenului uniformologic militar, de aceea putem discuta doar

despre existența unei baze de surse pentru studierea fenomenului respectiv, subliniind totodată anumite carențe de ordin teoretic și sintetic în bibliografia existentă.

Perceperea conținuturilor acestei literaturi în domeniu permite formularea anumitor teze-ipoteze referitor la fenomenul în cauză. În primul rând, uniformologia militară reprezintă o sferă ce se află în proces de formare și dezvoltare activă, ce are tangențe cu uniforma militară, examinată ca sursă și obiect de cercetare științifică. Materialul descriptiv și empiric acumulat în cadrul științei militare permite abordarea fenomenului cultural în cauză dintr-o prismă științifico-teoretică calitativ nouă.

În al doilea rând, cercetarea uniformologiei militare în calitate de fenomen al vieții culturale permite realizarea unei analize social-filosofice depline a acestuia. Anumite aspecte ale fenomenului cercetat au menirea de a oferi o caracteristică multilaterală a uniformologiei militare în viața culturală a societății moderne.

În al treilea rând, analiza elementelor esențiale, a legăturilor și a diverselor manifestări culturale în sfera care s-a creat în legătură cu uniforma militară ține de formarea unui aparat conceptual-categorial aparte al uniformologiei militare, dar și de clasificarea cunoștințelor din domeniu. Determinarea conținutului și conceptelor de bază ale uniformologiei permite ierarhizarea categoriilor esențiale în baza conceptelor raționale și logice ale cercetării fenomenului cultural uniformologia militară.

În al patrulea rând, uniformologia militară, născută drept disciplină auxiliară a științei istorico-militare, tot mai mult capătă azi trăsăturile „supraștiințifice” ale unui fenomen cultural în proces de formare ca domeniu independent social-cultural. Bazele teoretice ale uniformologiei militare se reflectă și capătă o tot mai largă utili-

zare în diverse domenii ale culturii de azi. Aspectul praxiologic al teoriei uniforme militare își găsește deplină exprimare în studiile despre arte, muzeologie, în munca de creare a noi modele de uniformă militară, dar și în procesul de învățare și educare a diferitor categorii sociale privind altoirea calităților de patriot, dragostea față de patrie, armata ei și istoria acesteia.

Aspectul filosofic al abordării uniforme militare în calitate de fenomen al vieții culturale impune elaborarea metodologiei analizei social-filosofice. Punctul de pornire la acest capitol ține de formarea unei sfere subiect-obiect, a componentului științific-țintă și stabilirea unui șir de sarcini științifice, a căror îndeplinire contribuie la cercetarea sub aspect social-filosofic a uniformologiei militare ca fenomen cultural. Astfel, în calitate de obiect al analizei filosofice a fenomenului uniformologiei militare este cercetată uniformologia generală, care, de la sfârșitul secolului al XX-lea, funcționează ca domeniu ce vizează cultura diverselor forme de îmbrăcăminte. Prin subiectul de cercetare a uniformologiei militare ca fenomen cultural, trebuie să înțelegem diferitele manifestări ale uniformologiei militare ca fenomen social-cultural care se află în legătură cu uniforma militară.

Uniforma militară reprezintă nu doar un ansamblu de articole vestimentare ale militarului. În opinia lui G. E. Vvedenski, ea este un produs istorico-cultural complicat, „nu este doar îmbrăcăminte, ci un fenomen social-economic și cultural complex”. Costumul militar ocupă un loc important în cadrul istoriei culturii materiale. Fiind influențat absolut de toate formele de manifestare a organismului social multilateral, „acesta este chintesența societății, exprimată prin limbajul simbolurilor accesibile înțelegerii contemporanilor” [8, p. 4].

Uniforma militară, în calitate de sursă principală și categorie de bază a uniformologiei militare posedă un șir de particularități ce condiționează multitudinea de manifestări cultural-fenomenologice ale acesteia.

Să analizăm câteva dintre aceste particularități. Uniforma militarilor și calitatea acesteia depind de un șir de factori. Printre aceștia trebuie să menționăm: specificul serviciului militar, nivelul de dezvoltare economică a țării, ideologia societății, apariția unor modele noi de armament și muniții, dezvoltarea metodelor de luptă, influența tendințelor vestimentare civile, factorul uman și alte circumstanțe.

O particularitate importantă a uniformei militare este faptul că aceasta are un caracter simbolic pronunțat [vezi detalii, 9]. Mai mult decât atât, ea servește drept sursă complexă de simboluri și semne specifice. Aceasta înseamnă că uniforma militară include în sine un mare număr de elemente de diferite tipuri, care, pe de o parte, sunt independente, iar pe de altă parte, tind spre unitate, ceea ce asigură finalitatea funcțională, logică și simbolică a uniformei militare.

Fiind o formațiune structurală sistemică, uniforma militară imprimă, la rândul său, caracterul respectiv fenomenului cultural-militar. Trebuie să luăm în considerare faptul că uniforma militarilor, examinată ca un ansamblu de elemente vestimentare ale uniformei militare, armamentul și semnele distinctive strict reglementate sunt o sursă istorică relativ tânără, apariția acesteia fiind determinată de crearea armatelor permanente. Uniforma militară a apărut la o etapă de dezvoltare avansată a statului, și ea nu rămâne neschimbată, se dezvoltă concentrând în sine toate manifestările vieții societății – de la politica păturii conducătoare până la starea de dezvoltare economică a statului în întregime.

O trăsătură distinctivă a uniformei militare este policromia. Această particularitate de un caracter istoric tradițional reflectă varietatea gamei coloristice indicând nu doar înaltele calități estetice, dar și profundul simbolism de un colorit divers al elementelor uniformei militare. Diversitatea chimică a materialelor folosite la fabricarea uniformei militare determină și diferența de păstrare a elementelor ei, respectiv și nivelul lor diferit de utilitate pentru cercetare. Mai puțin durabile în acest sens sunt stofele naturale. Materialele de bază din care se fabricau mai înainte semnele distinctive ale militarilor erau fabricate din metale și aliaje de metal, și anume din: aur, argint, bronz, alamă, cupru ș.a. De aceea aceste elemente ale uniformei militare sunt mostrele care s-au păstrat cel mai bine și sunt de o importanță majoră pentru cercetarea diverselor manifestări ale simbolisticii sferei uniformologiei militare în cultura societății.

Uniforma militară prin diversitatea de elemente separate pe care le include face parte din produsele în masă. Volumul de producție crește odată cu sporirea numărului forțelor armate ale statului, dar și în perioadele în care se desfășoară acțiuni militare de amploare sau locale. Prin analogie cu monedele care de regulă sunt monumente atât materiale, cât și scrise, unele elemente ale uniformei militare de asemenea pot fi atribuite categoriei de monument al culturii materiale informaționale.

Afirmația în cauză se referă în primul rând la elementele formei militare pe care sunt ilustrate anumite simboluri sau există unele inscripții. Pe uniformele militare din diverse perioade istorice sunt înscrise numele conducătorilor de stat, nume de orașe, diverse date, lozinci, numele propriu-zise ale militarilor. În afară de aceasta uniforma militară abundă în marcheri de informație

nonverbală. Printre elementele ce alcătuiesc aspectul simbolic sunt epoleții, cocardele, galoanele de mânecă, cataramele de curea, insignele, emblemele ș.a.m.d.

Cu alte cuvinte, forma militară reprezintă o sursă cultural-informațională bogată. Informația care se conține în uniforma militarului poate comunica multe chiar unei persoane neinițiate în domeniu. Astfel, aproape orice bărbat adult poate identifica în baza uniformei militare trupele militare, gradul militar, ordinele și apartenența la o structură militară anume a purtătorului de uniformă. Un specialist în domeniu ce posedă cunoștințe mai ample poate identifica în uniforma militară un alt șir de informații incifrate, ascunse de privirea unui simplu consumator de semne.

Astfel, afirmăm că uniforma militară poate fi considerată și unul din mijloacele de comunicare interculturală, interpersonală, o bogată sursă de informație, o posibilitate de exprimare a acesteia, prezentându-se drept un fenomen social-cultural specific. Informația incifrată în sistemul de semne ale uniformologiei, fiind decodificată, poate scoate la iveală un șir de aspecte esențiale. În viața de toate zilele această informație poartă un caracter de informație obișnuită ce îi permite omului să se orienteze repede în diverse situații de viață, pe când pentru un cercetător informația dată, supusă unei proceduri speciale de decodificare, capătă o altă încărcătură.

Dacă în viața cotidiană uniforma militară este percepută mai întâi de toate ca un tot întreg, un sistem semantic anumit, apoi pentru un cercetător științific prezintă interes ca sursă de informație chiar și elementele ei unice care sunt componente ale unui sistem sociocultural.

În concluzie vom expune considerațiile privind legitimitatea aplicării terme-

nului de *uniformologie*. Printre specialiști preocupați de studierea uniformei militare există câteva abordări în determinarea denumirii ramurii studiate ce face parte din domeniul social-militar și cultural. Această ramură este denumită, printre altele, introducere în știința uniformei și uniformologie.

În opinia noastră, denumirea oricărui domeniu științific trebuie să reflecte cât mai deplin și mai exact posibil caracterul și specificul obiectului de studiu. Din acest punct de vedere, termenul de „uniformologie” este unul potrivit.

În cazul dat cuvântul *форма* are un echivalent foarte cuprinzător și exact în limba franceză, și anume termenul *uniforme*. Fără prefixul „uni” cuvântul „форма” pierde sensul său unificator și generalizator. Cuvântul „uniforme” se referă anume la componentul identic și uniform al formei militare. După noi, anume termenul în cauză reflectă mai pregnant caracterul unic al unui anumit tip de haină, în cazul de față uniforma militară. De aceea, din punctul de vedere al comodității utilizării sonore este rezonabilă adoptarea conceptului de „uniformă”, chiar luând în calcul opiniile unor specialiști ce consideră utilizarea acestui termen în cadrul registrului modern al limbii depășită.

Anume lexemul *uniforma* (din lat. *uniformis*, *unus* – una, unică și *forma*) îmbinat cu elementul din limba greacă „logie (logos)” care în mod tradițional este componentă a cuvintelor complexe și este folosită cu sensul de „cuvânt”, „cugetare”, „învățătură”, creează noul concept de „uniformologie”. În opinia noastră, termenul dat într-o mai mare măsură corespunde caracterului domeniului de cunoaștere, care este concret în conținut și compact în forma lui.

Este de menționat faptul că termenul „uniformologie” este utilizat în primul rând pentru a desemna întregul ansamblu de cunoștințe despre uniformă. De aceea denumirea de uniformologie specializată (ramurală) ce se ocupă de cercetarea formei militare va reprezenta un termen complex format din două lexeme: „militar” și „uniformologie”, respectiv „uniformologia militară”. În acest caz, în afara ghilimelelor sunt scoase toate tipurile de forme nemilitare de îmbrăcăminte – costumul de uniformă civilă (departamental sau ramural), în care intră uniforma feroviarilor, a piloților aviației civile, a marinarilor din flota de transport și cea industrială, a funcționarilor serviciului vamal, a elevilor și a altor categorii sociale.

În acest sens, considerăm că în cultura modernă și în viață social-militară se formează și se manifestă tot mai activ fenomenul uniformologic, care necesită o atenție din ce în ce mai sporită. În cadrul efectuării analizei social-filosofice a uniformologiei

militare ca fenomen al vieții culturale, se impun un șir de sarcini de cercetare științifică, dintre care cele mai principale țin de:

- abordarea uniforme militare în calitate de reper principal ce determină fenomenul cultural al uniformologiei militare;
- identificarea caracteristicilor de bază și a multiplelor manifestări ale fenomenului militar-uniformologic ca element social-cultural specific;
- identificarea bazelor de clasificare și sistematizare a particularităților fenomenului militar-uniformologic;
- analiza particularităților funcționării sociale și a manifestărilor uniformologiei militare în sfera socială și culturală a armatei moderne;
- stabilirea rolului uniformologiei militare în viața culturală a societății rusești;
- identificarea tendințelor de dezvoltare a fenomenului respectiv prin determinarea locului acestuia în teorie și practică în etapa actuală de dezvoltare a societății și a Forțelor Armate.

SURSE BIBLIOGRAFICE:

1. *Введение в философию: Учебник для вузов: в 2 ч./ И.Т. Фролов, Э.А. Араб-Оглы, Г.С. Арефьева и др. М.: Политиздат, 1989.*
2. Бурков В. Г. *Фалеристика. Учебное пособие / Бурков В. Г. Л.: Лен. ун-т, 1985.*
3. Соловьев В.С. *Сочинения. В 2-х т. Т. 2/ Владимир Соловьев. М.: Мысль, 1989.*
4. Бегунова А.И. *От кольчуги до мундира/ А.И. Бегунова. М.: Просвещение, 1993.*
5. Звегинцов В.В. *Форма русской армии. Описания, схемы, рисунки. Париж, 1959.*
6. Зубов Р.Т. *Военная одежда русской армии/ Р.Т. Зубов, И.Ф. Коновалов и др. / Под общ. ред. Р.Т. Зубова. Изд. 2-е перераб. и доп. М.: Диалект, 1994.*
7. Доценко В.Д. *Русский морской мундир. 1696–1917/ В.Д. Доценко. Л.: Нев. стиль, 1994.*
8. Введенский Г.Э. *Пять веков русского мундира / Г.Э. Введенский. 2-е изд. М.: Атлант, 2006.*
9. Мощанский И.Б. *Гносеологическая и аксиологическая функции воинской символики: Автореф. дис. канд. филос.наук. М.: Воен. ун-т, 2000.*
10. Молло Е.К. *Формоведение / Е.К. Молло // Военная быль. Л.: Слово, 1962.*

OPINII ALE PARTICIPANȚILOR LA OPERAȚII MILITARE

ВООРУЖЕННЫЙ КОНФЛИКТ НА ДНЕСТРЕ (1991–1992 гг.) В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ

Андрей КОВРИГ¹

Conflictul militar de pe Nistru din anii 1991–1992 este analizat prin prisma dreptului umanitar. Autorul se plasează în ipostază dublă: în cea de participant la evenimentul militar și de analist militar al subiectului în cauză. Propriile observații de pe teren sunt completate cu analiza literaturii de specialitate și a surselor juridice.

В 1992 году два раза находился в зоне вооруженного конфликта. В мае-июне, будучи в должности заместителя командира Зенитно-Ракетной Бригады «Дмитрий Кантемир», принимал участие во вводе на боевые позиции зенитно-ракетного дивизиона С-125. Из рук первого президента Республики Молдова Мирчи Снегура одним из первых в Национальной Армии получил государственную награду – медаль «Meritul Militar» («За Боевые Заслуги»). Зенитчики прикрывали молдавские подразделения и открывали огонь по воздушным целям. Более сложные задачи предстояло решать в июле-августе, когда, до ввода миротворцев, пришлось исполнять обязанности начальника десяти молдо-российских постов в Бендерах. Впрочем, понятие «российских» весьма далеко от действительности. Это были те же сепаратисты – приднестровские гвардейцы, которых убрали с плацдармов, а потом, как «российских» миротворцев, в срочном порядке перевели на наши посты. То, что это является грубым нарушением международного гуманитарного права, как

и участие в вооруженном конфликте 14-ой армии РФ на стороне Тирасполя, мы не задумывались. Предложенный материал отражает субъективную точку зрения, это попытка с точки зрения международного гуманитарного права осветить некоторые, далеко не все моменты, связанные с вооруженным конфликтом на Днестре 1991–1992 гг.

Международное гуманитарное право (МГП) является частью международного права, которое регулирует отношения между государствами. МГП призвано ограничить последствия вооруженных конфликтов [1, р. 340]. Его целью является защита лиц, не принимающих или больше не принимающих участия в военных действиях, больных и раненых, пленных и гражданских лиц, а также установление прав и обязанностей сторон конфликта при ведении военных действий. Сердцевиной МГП являются четыре Женевские конвенции 1949 года и Дополнительные протоколы к ним 1977 и 2005 годов [2]. Они включают в себя четкие правовые обязанности и закрепляют основополагающие гуманитарные принципы:

¹ Андрей КОВРИГ – полковник (рез.), председатель Ассоциации гуманитарного права Республики Молдова.

- Воюющие, которые сложили оружие или перестали принимать участие в военных действиях, имеют право на уважение их жизни и на духовную и физическую неприкосновенность. Запрещается убивать или ранить их.
- Раненые и больные должны быть подобраны и воюющая сторона, во власти которой они находятся, должна оказать им помощь. Защите также подлежит медицинский персонал, медицинские формирования, транспорт и оборудование. Эмблема Красного Креста является знаком такой защиты и ее следует уважать.
- Взятые в плен имеют право на уважение их жизни, достоинства, прав личности и убеждений. Их необходимо защитить от любых актов насилия и репрессалий. Им должно быть предоставлено право переписки с семьями и получения гуманитарной помощи.
- Гражданские лица, находящиеся во власти воюющей стороны или оккупационной державы, гражданами которой они не являются, имеют право на уважение их жизни, достоинства, прав личности и убеждений.
- Каждый имеет право пользоваться основными судебными гарантиями. Никто не может быть осужден без предварительного судебного решения, вынесенного надлежащим образом учрежденным судом. Никто не может быть признан ответственным за действие, которое он не совершал. Никого нельзя подвергать физическим или моральным пыткам, телесным наказаниям или жестокому и унижающему обращению.
- Стороны конфликта и лица из состава их вооруженных сил не могут пользоваться любыми методами и

средствами ведения войны. Запрещается применять оружие или методы, ведущие к излишним потерям или причиняющие чрезмерные страдания.

- Стороны конфликта должны всегда проводить различие между гражданским населением и комбатантами с тем, чтобы щадить гражданское население и имущество. Для этого, прежде чем начать атаку, необходимо принять соответствующие меры предосторожности.

Наша страна, по мнению многих экспертов, создала законодательную базу, которая в целом соответствует духу и букве международных документов. Молдова, в силу понятных обстоятельств, только в апреле 1993 году присоединилась к большинству нормативно-правовых актов, касающихся международного гуманитарного права, в том числе и к четырем Женевским конвенциям 1949 г. и Дополнительным протоколам к ним 1977 г. Однако это не означает, что в ходе вооруженного конфликта нормы гуманитарного права игнорировались. «Я всегда старался, – пишет в своих воспоминаниях Павел Крянгэ, бывший молдавский министр обороны, – чтобы, как с одной, так и с другой стороны, не лилась кровь. Ведь война была особой, не той, к которой нас готовили в академиях и училищах. Перед нами был не враг, а граждане одной страны, которые по воле политиков временно оказались по разные стороны баррикад. И действовать в этих условиях было крайне трудно» [3, р. 128]. Мысль понятна, однако фразу насчет «граждан одной страны» ставлю под сомнение.

Хотя Республика Молдова не являлась участником Женевских конвенций, нормы обычного международного

права не игнорировались. Известно, что они, а речь идет именно о нормах обычного МГП, не требуют официального оформления [4, р. XVIII]. Министр Крянгэ приводит пример применения артиллерии молдавской стороной 21 мая 1992 года после появления у сепаратистов танков. Он отмечает, что «у молдавских военных имелось более мощное оружие – к бою была готова батарея реактивной артиллерии «Ураган», но ею не воспользовались, так как помнили о разрушительной силе этого оружия». [3, р. 128]

Нормы МГП полностью не игнорировались. Вывод сделан на основе собственного опыта, общения с бывшими комбатантами и изучения доступных печатных, фото- и видеоматериалов. Доказательства этому: меньшее количество погибших и лиц, пропавших без вести по сравнению с другими региональными конфликтами на просторах бывшего СССР; примеры приостановки боевых действий для оказания помощи раненым и выноса с поля боя погибших; обмен военнопленными; возможность оказания помощи раненым. В медучреждениях Тирасполя, Кишинева и Анений Ной оказывалась помощь и лечились бойцы противных сторон, хотя не обходилось без случаев унижения и давления на них со стороны «своих» врачей и раненых, что, впрочем, психологически объяснимо.

Война – это жестокость сама по себе, она не студенческий конкурс красоты, хотя и там есть жесткая конкуренция и нередки «удары в спину». В Советской Армии нормы МГП не изучались, не существовало и таковой традиции. Этим можно, в какой-то мере, объяснить происхождение многих преступлений в вооруженном конфликте на Днестре. СССР, к примеру, в свое время не при-

соединился к Конвенции 1929 года по военнопленным. В годы Второй мировой войны в немецких лагерях гибли сотни тысяч советских военнопленных из-за отсутствия маломальской медицинской помощи и голода. Вместе с тем, отношение немцев к британским, французским и американским военнопленным, то есть стран, которые присоединились к этой конвенции, было более «мягким», велся их учет, родственники были оповещены об их судьбе, их навещали сотрудники МККК, а также они могли получать посылки по линии Красного Креста.

Откуда было появиться этому «гуманитарному сознанию» в зонах, бывшего СССР, на которых полыхали вооруженные конфликты? Только в 1991 году о введении в действие Женевских конвенций было объявлено приказом Министра Обороны СССР. Более того, в Молдове имели место факты бойкота военных комиссариатов, в части зачастую призывались люди, не имеющие нормальной военной подготовки, в том числе и из строительных частей, отсутствовали офицеры, в том числе из резерва, имевшие подготовку сухопутчиков. Павел Крянгэ признает наличие серьезных проблем с дисциплиной, «особенно, среди резервистов. Случалось, они самовольно уходили с оружием, даже с боевых позиций. Сказывалось отсутствие кадровых офицеров. Некоторые офицеры-резервисты допускали панибратство, оказалось, что многие из них не способны поддерживать дисциплину и порядок на должном уровне» [3, р. 131]. Бывший министр говорит о создании службы военной полиции численностью в 25–30 человек на каждом направлении, но эта мера в сочетании с началом действия органов

военной прокуратуры не приводила к нужным результатам.

Ситуация у сепаратистов была хуже. Нередки были случаи, когда казаки без суда казнили своих, ибо подвыпившие казаки занимались грабежами, расстрелом мирных жителей и изнасилованиями. «Усердствовали» особенно гвардейцы батальона «кровавого комбата» Юрия Костенко. Они отличались особой жестокостью не только в «родных» Бендерах, но и далеко за его окрестностями. Пример давал сам «кровавый комбат», на его счету многочисленные преступления, но главная – атака на Бендерский городской отдел полиции. Это действие привело к трагедиям и неоправданному кровопролитию в городе. Костенко впоследствии указывал, что приказ на атаку он получил от С. Кичака, командующего приднестровских гвардейцев. Имелись нарушения и преступления и многие можно квалифицировать как военные. Об этом свидетельствует наличие с обеих сторон лиц пропавших без вести, это давало возможность, быть может, на время скрыть следы насилия, жестокости и пыток.

С целью быть более объективным я использовал некоторые материалы из доклада московской правозащитной организации «Мемориал» [5]. Речь идет о движении, основной задачей которого изначально было сохранение памяти о политических репрессиях в недавнем прошлом. Сейчас это содружество десятков организаций в России, Казахстане, Латвии, Грузии и в Украине, ведущих исследовательскую, правозащитную и просветительскую работу. Эксперты «Мемориала» работали в Молдове после кровавых бендерских событий, а

11 сентября 1992 года они представили широкой общественности доклад «Масовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры, июнь-июль 1992» [6].

По отношению к вооруженному конфликту на Днестре применимы большинство норм, касающиеся классификации в МГП: беженцы и перемещенные лица, военнопленные, наемники, раненые и больные, военная необходимость, военные и гражданские объекты, военные преступления, дети-комбатанты², защита медперсонала и журналистов, заложники, пропавшие без вести, казни без суда, незаконные аресты, идентификация, ответственность командира, пытки, сексуальное насилие, статус комбатанта, терроризм и т.п. Остановимся вкратце на некоторых аспектах.

Классификация конфликта. По мнению московских экспертов «Мемориала», приднестровский конфликт «в целом не носит этнического характера, хотя и имеет национальные аспекты».[6]

2 марта 1992 года принято считать датой начала вооруженного конфликта. В этот день противостояние сторон перешло в активные боевые действия, боями и мелкими стычками были охвачены плацдармы в районе сел Кочиерь и Кошница, перестрелки велись в правобережных Кицканах, 19 июня противостояние приняло наиболее жестокий и кровавый характер в городе Бендеры (Тигина). Но эта дата, 2 марта, достаточно условна. Кровь лилась и до этого. Так, в ноябре 1990 года имели место столкновения между приднестровскими сепаратистами и молдавской полицией [7].

² Автору этих строк на стыке сел Гыска и Фырлэденъ вблизи города Бендеры пришлось встретиться с подростками и детьми, вооруженными АКМ и ружьями для охоты. Многим из них было 15 и меньше лет.

13 декабря 1991 года, после блокирования сепаратистами Дубоссарского районного отдела полиции на посту ГАИ (развилка дорог на Дубоссары-Рыбниц-Григориополь), в результате перестрелки были убиты молдавские полицейские Геннадий Яблочкин, Михаил Арнаут и Валентин Меренюк. Полицейский Георге Кашу скончался от ран в больнице.

После 2 марта 1992 г. происходили многочисленные перестрелки между сотрудниками полиции и гвардейцами, каждая из сторон обвиняла другую сторону в нападении, с обеих сторон имелись убитые и раненые. Обе стороны фиксировали случаи насилия и преднамеренного убийства мирных жителей. Со стороны Молдовы активное участие в боевых действиях начали принимать отряды волонтеров (добровольные вооруженные формирования). Большая часть оружия к обеим сторонам поступала из арсеналов 14-й армии, расквартированной на территории Молдовы. Формированиям Республики Молдова оружие было передано официально в порядке раздела военного имущества бывшей Советской Армии. В Тирасполе жители получали оружие путем пикетирования и блокирования воинских частей и последующего «захвата» вооружения.

Международное гуманитарное право различает два вида вооруженных конфликтов: международного и немеждународного характера.

Вооруженный конфликт международного характера – столкновение между вооруженными силами государств; национально-освободительного движения и метрополии; восставшей стороны

(или воюющей стороны), признанной в этом качестве, и вооруженными силами какого-либо государства. Характеризуется ограниченным театром военных действий и относительно небольшой протяженностью во времени.

Вооруженный конфликт немеждународного характера – конфликт, происходящий на территории какого-либо государства между его вооруженными силами и антиправительственными вооруженными силами или другими организованными вооруженными группами, которые, находясь под ответственным командованием, осуществляют определенный контроль над частью территории государства³.

Отдельно, об оценках характера вооруженного конфликта на берегах Днестра.

Российская Федерация. Кремль считает его внутренним вооруженным конфликтом, а российское военное присутствие оценивается как миротворчество, сдерживающее силу для исключения возможного вооруженного противостояния и кровопролития. Российская Федерация определяет свой статус как посредника и гаранта в приднестровском урегулировании, «обеспечивающего условия для решения сложной проблемы и укрепления отношений с народом Республики Молдова, обеспечение региональной и общеевропейской стабильности»[8]. «В условиях неспособности центральной власти из Кишинева консолидировать общество приведшей к войне, – пишет в «Российской газете» Григорий Карасин (статс-секретарь – заместитель министра иностранных дел Российской Федерации), – Российская Федерация оказалась тем довери-

³ Это определение зафиксировано в Дополнительном протоколе II 1977 г. к Женевским конвенциям о защите жертв войны 1949 г.

тельным партнером, который смог убедительно заявить и делом доказать приверженность интересам консолидации ее стабильности, поддержку стремлений строить демократическое, правовое государство, готовность умножать традиции вековой дружбы», а «взвешенная посредническая дипломатия России, выражением которой стали дух и буква Соглашения о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова, оказалась эффективной для того, чтобы давать сторонам возможность выяснять намерения и продолжать политический диалог» [8].

Тирасполь. Сепаратистский режим оценивает прошедшее вооруженное противостояние как агрессию со стороны вооруженных формирований Республики Молдова, а боевые действия в июне 1992 года в Бендерах как «геноцид приднестровского народа».

Официальный Кишинев. На протяжении двадцати лет после вооруженного конфликта оценки кишиневских чиновников менялась. В начале 90-х годов прошлого столетия, когда у власти находилась Аграрно-Демократическая Партия Молдовы, преобладал тезис о том, что это «наш молдавский» внутренний вооруженный конфликт, а российские военные выступают в качестве миротворцев. Эта позиция была доминирующей и после прихода к власти в 2001 году ПКРМ (Партии Коммунистов Республики Молдова). Появились, однако, некоторые более резкие оценки. Бывший президент Владимир Воронин неоднократно возлагал вину за развязывание войны на Днестре на «кишиневских национал-фашистов». С приходом в 2009 года либерально-демократического руководства акценты

несколько сместились. Нет ощущения, что это внутренний вооруженный конфликт, стали звучать призывы вывести из региона российский воинский контингент, имеются попытки превратить существующий миротворческий формат в миссию иностранных военных наблюдателей. После долгого перерыва начались переговоры в формате «5+2», стали регулярными встречи лидеров Кишинева и Тирасполя.

Известный международный эксперт в области МГП Эрик Давид [9, р. 106] утверждает, что во многих «внутренних» вооруженных конфликтах (Никарагуа, Ливан, Афганистан, Ангола...) иностранное вмешательство бросает, так сказать, тень сомнения на их «немеждународный» характер. Республика Молдова не стоит особняком в этом ряду. Эрик Давид считает определение характера вооруженного конфликта принципиально важным, поскольку право вооруженных конфликтов применяется в полном объеме только к международным конфликтам. Он выделяет шесть случаев таких конфликтов, в том числе, вооруженный внутренний конфликт, но когда имеет место вмешательство одного или нескольких иностранных государств [9, р. 108]. Он считает, что «принцип разграничения конфликта теоретически приемлем, но трудно реализуем на практике и может иногда стать источником разногласий», но все же эксперт склоняется к тезису об общей интернационализации конфликта при наличии иностранного вмешательства» [9, р. 124].

Вооруженный конфликт на Днестре выходит за рамки немеждународного, а синтагма «приднестровский конфликт» весьма спорна. Так, статья 1 подписанного 21 июля 1992 года в Москве мол-

давским и российским президентами Мирчей Снегуром и Борисом Ельциным в присутствии Игоря Смирнова Соглашения «О принципах урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова» признаёт факт участия Российской Федерации в этом вооруженном конфликте. Прискорбно другое: статья 2 этого соглашения ставит Кишинев и сепаратистский Тирасполь на одни весы, приднестровские власти участвуют в переговорах и имеют представителей в составе Объединенной контрольной комиссии (ОКК).

Автор этих строк в 2007 году провел две научно-исторические конференции, посвященные 15-ой годовщине вооруженного конфликта и подписания молдо-российского соглашения о прекращении огня. Большинство участников предлагали дать название этому вооруженному конфликту как «молдо-российская война по защите независимости и территориальной целостности Республики Молдова».

Кремль утверждает, однако, что Россия оставалась нейтральной стороной в конфликте, не поддерживала противоборствующие стороны, что не соответствует действительности. Бесспорным является то, что помимо общепризнанных документальных подтверждений политического, дипломатического и идеологического нажима на Кишинев, финансовой и материальной помощи Тирасполю, имели место и российское военное участие на стороне сепаратистов в боевых действиях, а в подготовке гвардейцев принимали участие российские военные советники, а российские наемники и казаки воевали против молдавских военных и полицейских.

Еще 19 мая 1991 года министр обороны СССР приказал командованию 14 армии привести войска в боевую готовность: «Поскольку ситуация вокруг Приднестровья значительно ухудшилась, мы должны защищать его всеми возможными средствами» [7]. В Обобщенной справке Минобороны Молдовы от 28 мая 1992 года о поэтапном вмешательстве частей 14-й армии во внутренние дела левобережных районов Республики Молдова есть немало тому примеров [10, р. 467; 624]. Обратите внимание, документ появился задолго до бендерских событий.

Вечером 19 мая 1992 г. из 183 мотострелкового полка 59 мотострелковой дивизии были переданы гвардейцам по десять танков Т64Б и бронетранспортеров БТР 70 и другой военной техники. Подготовкой и передачей руководил подполковник Винник, который вместе с 44 офицерами, 5 прапорщиками, 47 солдатами и около 100 гвардейцев выехали на позиции. Там военнослужащие 14-ой армии принимали участие в боевых действиях, в результате чего потеряли убитыми офицеров А. Зиманова и Ф. Чернавского, а также двух солдат, один танк и несколько бронетранспортеров были подбиты.

В те дни, со складов российской армии сепаратистам было выдано около 16000 единиц оружия, большей частью автоматы Калашникова [11]. Многие из этих «стволов» появились за рубежом и, конечно, «заговорили». В частности, милицееское руководство украинской Одессы, обеспокоенное появлением оружия в городе, было вынуждено обратиться за разъяснениями к Смирновскому руководству. Оружие из Приднестровья впоследствии становилось

орудием криминально-политических «разборок» в российской столице.

24 мая 1992 г. в Тирасполь прибыл заместитель главнокомандующего Объединенных Вооруженных Сил СНГ генерал Столяров. В ходе совещания с руководством Приднестровья и командованием 14 армии заявил, что так называемая ПМР и 14 армия представляют геополитические интересы России в этом регионе и, исходя из этого, руководство России всегда поддерживало тесные связи с лидерами ПМР. На совещании с офицерами 59 мотострелковой дивизии Столяров подтвердил тот факт, что офицеры и прапорщики начиная с 1 апреля будут получать двойной оклад, а выслуга лет им будет считаться из расчета один год за полтора. Финансирование 14-ой армии обеспечит специально созданный Россией Полевой банк.

В контексте «интернационализации» вооруженного конфликта на Днестре, интерес представляет решение Европейского Суда по Правам Человека, вынесенное в июле 2004 года по делу «Илашку⁴ и другие против Молдавии и России» [7].

Согласно этому решению ЕСПЧ, ввиду того, что власти Приднестровья

не признаны международным сообществом, его судебные органы не могут считаться беспристрастными и законными. Таким образом, в отношении Илашку было констатировано нарушение права на справедливое судебное разбирательство. Суд посчитал Молдавию и Россию ответственными за это нарушение (Молдавию – как государство, на чьей территории произошло нарушение, Россию – как государство, контролирующее приднестровский режим) и обязал их выплатить заявителям рекордные компенсации (несколько сотен тысяч евро) и принять все меры к их немедленному освобождению.

Суд констатировал, что Российская Федерация несет ответственность за нарушение прав истцов и продолжает поддерживать тесные отношения с Тираспольским сепаратистским режимом, продолжая оказывать ему военную, политическую, финансовую, экономическую и другую поддержку [12]. Когда государство осуществляет контроль за пределами своей национальной территории, его ответственность не ограничивается действиями солдат и офицеров, но также связана с действиями местной администрации [13].

⁴ В начале 90-х годов на территории Приднестровья действовало несколько групп, созданных Министерством национальной безопасности Молдовы для диверсионных акций против военных и гражданских руководителей сепаратистского региона. Самой известной из этих групп была «Бужор» («Пион»), которую возглавлял руководитель Тираспольского филиала Народного фронта Молдовы Илья (Илие) Илашку. В группу также входили Андрей Иванцок, Владимир Гарбуз, Фёдор (Тудор) Петров-Попа и Александр Лешко. 2 июня 1992 года группа была задержана, а её участники были обвинены в убийстве председателя исполкома Слободзейского районного совета и начальника штаба гвардейцев этого района Александра Гусара. 9 декабря 1993 года Верховный Суд ПМР приговорил главу группы к смертной казни, а остальных членов «Бужора» – к различным срокам тюремного заключения. 5 мая 2001 года указом президента самопровозглашенной ПМР Игоря Смирнова Илашку был освобождён и вскоре уехал в Румынию, где стал сенатором. В 1999 году члены группы подали иск против правительства России и Молдовы в Европейский суд по правам человека, за нарушение их прав на личную жизнь, беспристрастный суд, конфиденциальность переписки. По решению суда, правительство Молдовы было обязано выплатить Александру Лешко, Тудору Петрову-Попе и Андрею Иванцоку по 60 тыс. евро, Россия – по 120 тыс. евро. Лидеру группы «Бужор» Россия должна заплатить 180 тыс. евро.

Юридические аспекты приднестровского конфликта рассматриваются в докладе Бюро адвокатов штата Нью-Йорк «Оттаивание «замороженного» конфликта: правовые аспекты сепаратистского кризиса в Молдове». По словам одного из авторов доклада, председателя Комитета по европейским вопросам Бюро адвокатов штата Нью-Йорк Марка Мейера, удалось объективно проанализировать ситуацию, так как они не причастны к конфликту и «сторонам следует вернуться к нормам международной системы и основоположным принципам». Другой автор, преподаватель Университетской школы права Св. Джона Кристофер Борген отметил, что приднестровский регион не содержит в себе достаточно убедительных элементов для того, чтобы утверждать о его праве на самоопределение или отделение. В результате, согласно докладу, фактический контроль со стороны администрации сепаратистской республики над восточными районами Республики Молдова представляет собой режим, который по аналогии можно рассматривать как контроль, осуществляемый оккупационными властями. В докладе отмечается, что право контролировать экономические ресурсы территории де-юре принадлежит предыдущим владельцам. Любые экономические действия, предпринятые третьей стороной совместно с сепаратистами или мятежниками, предпринимаются этой стороной «на свой страх и риск». Нет никаких гарантий, что подобного рода действия будут санкционированы после окончательного урегулирования сепаратистского конфликта или что их можно будет расторгнуть, – отмечается в докладе американских экспертов.

Они уточняют, что программа приватизации приднестровского региона не может дать инвесторам уверенности в том, что эти сделки будут признаны в случае реинтеграции территории с Молдовой. Авторы отмечают также со ссылкой на многочисленные международные договоры, что вмешательство третьей стороны в подобных случаях не приветствуется. Исходя из сказанного, разработчики доклада подтверждают тезис, согласно которому действия России в контексте ситуации в Приднестровье, в частности, действия 14-ой армии на стороне сепаратистов, постоянная военная поддержка Тирасполя, экономическое содействие и переговоры от имени сепаратистов, используя цены на энергоносители и другие рычаги против Молдовы, дают повод возложить на Россию ответственность за продолжение сепаратистского кризиса [14].

Соглашение «Ельцин-Снегур» о прекращении огня. Путь к соглашению о прекращении огня от 21 июля 1992 года был тернист. После бендерских событий группа от Российской Федерации во главе с генерал-полковником В. Семеновым прибыла в Молдову для организации переговоров. Сначала они проходили на военном аэродроме, расположенном по соседству с украинским селом Лиманское. Было решено убрать с боевых позиций все тяжелое вооружение, в том числе и бронетанковую технику и противотанковые ракетные комплексы, сосредоточить его во взаимобусловленных районах. Первоначально генерал В. Семенов предложил в качестве МС привлечь 300-й парашютно-десантный полк, дислоцируемый в Кишиневе, но это предложение было отвергнуто.

9 июля 1992 года в Хельсинки президенты России, Румынии и Молдовы подписали соглашение о прекращении огня. Результативность этого соглашения не приходится констатировать, об этом документе в последнее время не упоминается, по всей видимости, из-за наличия в этом формате румынской стороны.

21 июля в Москве Мирча Снегур и Борис Ельцин в присутствии Игоря Смирнова поставили подписи под соглашением «О принципах урегулирования вооруженного конфликта в приднестровском регионе Республики Молдова». Предлагалось прекращение огня, отвод войск и создание зоны безопасности. Была создана ОКК – Объединенная контрольная комиссия, местом работы которой стали Бендеры, этому городу был представлен особый статус.

В зону безопасности длиной 225 км и шириной 10 км вводятся трехсторонние миротворческие силы: от Республики Молдова – три, от Российской Федерации – 6 батальонов и от приднестровского региона – три. Была создана смешанная контрольная комиссия с местом дислокации в Бендерах. Основными задачами комиссии были определены: отвод вооруженных сил и формирований, участвующих в конфликте; ввод смешанных сил для установления мира и поддержания правопорядка; осуществление контроля над ходом выполнения соглашения. Городу Бендеры был придан особый статус.

Подписание данного соглашения было встречено неоднозначно. 24–25 июля в Кишинев прибыло около 120-ти вооруженных военнослужащих из 9-го мотопехотного батальона, дислоцируемого на Кочиерском плацдарме. Молдавские комбатанты считали подпи-

сание соглашения о прекращении огня предательством. Лидером митингующих стал Василий Роман. Он убедил сослуживцев с оружием поехать в Кишинев. Командование тактической группы на Кочиерском плацдарме (командир – полковник Н. Петрикэ) не разъяснило личному составу необходимость таких мер мирного урегулирования вооруженного конфликта [3, р. 150].

По мнению многих молдавских руководителей, подписанное соглашение и ввод миротворческих сил были своевременными и оправдали себя. Действительно, боевые действия были прекращены. Однако стрельба и противостояние продолжались и после 21 июля.

Тем не менее, историю нельзя повернуть вспять, многие положения соглашения не «сработали», многое случилось «за кадром». Не была учтена ситуация с беженцами, военнопленными, а также с группой Илашку. Последние, долгое время провели в сепаратистских застенках. Не помог Бендерам и особый статус, городской отдел полиции до настоящего времени подвергается нападкам.

Зона безопасности так и не стала зоной настоящей безопасности и спокойствия, её до сих пор будоражат многочисленные нарушения. 1 января 2012 года на миротворческом посту на мосту Вадул-луй-Водэ российский миротворец расстрелял юношу, тот от полученных ран скончался в больнице. Это вызвало возмущение местных жителей, они потребовали убрать пост и привлечь к ответственности убийцу. Но того в тот же день убрали с поста, а впоследствии перевели в одну из частей в Российскую Федерацию, а во всех бедах обвинили ... умершего. Несчастный

юноша был убит только из-за того, что не остановился и стал удаляться от поста на своих «Жигулях». Это представляется по меньшей мере странным, ибо, даже по российским нормативным актам, определяющим деятельность миротворцев, огонь на поражение открывается при прямой угрозе для жизни миротворца или личного состава поста или когда на них с агрессивными намерениями направлено транспортное средство.

Объединенная контрольная комиссия, принимающая решения на основе консенсуса, на ситуацию не влияет. После 1992 года последовали различные провокации как, к примеру, захват сепаратистами железнодорожного депо в Бендерах и установление незаконных постов вблизи села Похребя. 17 июля 2012 г. миротворческим постом от приднестровской стороны были блокированы ремонтные работы на мосту Гура-Быкулуй-Бычок. Старший поста КПП № 11 (правый берег) не позволил проведение этих работ, мотивируя якобы отсутствием соответствующего решения ОКК. В силу этого, а также других многочисленных нарушений, всё чаще звучат призывы изменить формат миротворческой операции, и привлечь наблюдателей из государств не причастных к конфликту. Прецедент имеется. В Грузии, например, имеются наблюдатели из стран Евросоюза, которые мониторизируют ситуацию на линии противостояния с Южной Осетией.

Отсутствие в соглашении положений о судьбе беженцев и перемещенных лиц также оказалось миной замедленного действия. Нелегко пришлось тем, которые бежали от сепаратистского режима. По данным «Интерфакса», к

началу мирных переговоров только на Украине находилось 48 тысяч беженцев из Приднестровья. Большинство несчастных людей, которые были вынуждены покинуть восточные районы Республики Молдова, так и не смогли вернуться домой, а их дома заняли гвардейцы и казаки [15].

«Черный комбат» Юрий Костенко – военный преступник. На берегах Днестра принимал участие батальон гвардейцев (от 250 до 300 человек) под командованием подполковника Юрия Костенко. Деятельность батальона неоднозначно оценивается и в Приднестровье, поскольку (по официальной версии) тот под руководством Костенко принимал участие в грабежах и мародёрстве, (по неофициальной версии) именно благодаря батальону Костенко город Бендеры сепаратистам удалось удержать. Без сомнения, эскалацию военных действий в Бендерах в июне 1992 года вызвали действия комбата. Согласно данным правозащитной организации «Мемориал» со слов полковника Михаила Бергмана, российского военного коменданта, в батальоне служили люди, ранее отбывавшие заключение [16]. М. Бергман в своей книге воспоминаний пишет, что «...тот же Костенко терроризировал и правый, и левый берег, этому бандиту было все равно, кто станет жертвой его преступлений, молдаванин или русский, гражданин Молдовы или приднестровец...». Бергман далее пишет, что подчиненные Костенко «...совершали теракты на территории ПМР, сваливая вину за них на молдавскую сторону, возбуждая ненависть к молдаванам...». «Черный комбат» убил двух своих заместителей, потому что те были недовольны грабежами. Он вывел

их за город и расстрелял, еще живых облил бензином и сжег.

«Обвинения в насилии над мирным населением и целенаправленной стрельбе по гражданским лицам ничем не были подтверждены, – пишет в своей книге Ион Костах, бывший министр обороны Молдовы. – Вне всякого сомнения, война велась не по правилам, как и все войны в истории. Страдали невинные, много было жестокости, но ее российская и приднестровская пропаганда односторонне приписывала только молдавской стороне. Однако уже тогда другие СМИ в России рассказывали правду об убийствах, совершенных казаками и гвардейцами Костенко» [10, р.467].

Сам Юрий Костенко 16 июля 1992 года после событий в Бендерах был обвинён прокуратурой Тирасполя в незаконной торговле оружием (около 1600 единиц), мародёрстве и военных преступлениях (около 200 убийств) и позже задержан, а его 2-ой Бендерский батальон расформирован. В том же году Юрий Костенко погиб при невыясненных обстоятельствах, его обгоревшее тело без кистей рук было обнаружено в подожжённой машине [17, р. 480]. Дей-

ствия Костенко, без сомнения, можно оценить как военные преступления⁵ и он, конечно, должен был предстать перед судом. Приднестровский прокурор в начале апреля 1992 года выдал ордер на его арест, но сделать это было весьма проблематично.

Наемники. МГП определяет наемника как лицо, добровольно (за вознаграждение) вступающее в вооруженную борьбу в защиту противоправных колониальных, расистских и иных подобных режимов, против национально-освободительных движений. Наёмник не является гражданином государства, участвующего в военных действиях, и не проживает (постоянно) на его территории. Наёмник – это уголовный преступник, не имеющий права на статус комбатанта или военнопленного. Наёмничество – это преступление против мира, безопасности и человечества [18].
Формы наёмничества:

а) вербовка, обучение, финансирование или иное материальное обеспечение наемника, а равно его использование в вооруженном конфликте или военных действиях; б) участие наемника в вооруженном конфликте или военных действиях.

⁵ **ВОЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ** – по международному праву исключительно серьезные нарушения законов и обычаев войны: убийства, истязания и увод в рабство или для других целей гражданского населения оккупированной территории; убийства или истязания военнопленных или лиц, находящихся в море; взятие и убийство заложников; ограбление общественной или частной собственности; бессмысленное разрушение населенных пунктов; разорение, не оправданное военной необходимостью; нападение на установки или сооружения, содержащие опасные силы (атомные электростанции, плотины, гидроузлы); нападение на лиц, прекративших участие в военных действиях и др. Перечень военных преступлений дан в ст. 6 Устава международного военного трибунала 1945 г., ст. 130 Конвенции об обращении с военнопленными 1949 г. и ряде других международных актов. Военные преступления в одних случаях могут квалифицироваться как международные преступления (совершенные деяния связаны с преступной деятельностью государства), в других – как преступления международного характера; к числу последних относятся единичные преступления, совершенные в районе военных действий индивидами из корыстных и иных личных побуждений (грабеж, убийство, насилие над населением на оккупированной территории и др.). Они не связаны с государством и представляют собой эксцессы исполнителей. Дела о таких преступлениях подсудны не международным военным трибуналам, а национальным военным судам.

Союз казачества был организацией, признанной российскими властями [7]. Наемники из Донского, Кубанского и Иркутского казачества воевали на стороне сепаратистов, как, впрочем, и сотни бывших российских военных. Конечно, не без личной корысти, через вооруженный конфликт, по различным данным, прошло до семи тысяч казаков и «добровольцев»–наемников. Казаки Черноморского («своего»), казачества получали до 1500 рублей, гвардейцы получали около 5000 рублей. Для сравнения отмечу, что в те дни, я, как заместитель командира полка, получал 3600 рублей.

Грабежи, погромы, разбои, пьянство и анархия – действительно извечные спутники вооруженного противостояния. Этого мнения придерживается атаман казаков: бардак по части дисциплины был следствием слабости военного приднестровского руководства и отсутствия централизованного командования. Атаман (его воспоминания растиражированы в интернете) вспоминает такой эпизод времен боев: «боец» из Иркутского казаческого войска забрался в помещение бухгалтерии, расстрелял из автомата замки сейфа, но открыть не смог. Украл аккордеон и

печатную машинку, отправился продавать. Разбойника избили и без конвоя отправили в Тирасполь, но по пути он забрел в чей-то дом с целью грабежа, там его и настигла пуля. Страдали мирные люди. «Не от хорошей жизни, – писала 20 июня 1992 года кишиневская газета «Гражданский Мир», – на правом берегу оказалось более 15 тысяч беженцев».

Хотя участие наёмника в вооруженном конфликте является уголовно наказуемым деянием в соответствии с законодательством целого ряда государств (к примеру, статья 359, УК РФ 1996), не нашел ни одного факта привлечения бывших наемников к ответственности.

Лица, пропавшие без вести. Проблема лиц пропавших без вести актуальна как для Молдовы, так и для стран постсоветского пространства⁶.

Основным принципом конкретных норм международного гуманитарного права, в первую очередь четырех Женевских конвенций 1949 года и двух Дополнительных протоколов к ним 1977 года, касающихся пропавших без вести и умерших, является «право семей знать о судьбе своих родственников» [19]. Каждая сторона в конфликте обязана разыскивать лиц, о которых противная

⁶ На прошедшей в 2005 году в Подмоскowie рабочей встрече руководителей департаментов уголовного розыска Армении, Азербайджана, Грузии, Украины, Белоруссии, Молдовы и других стран СНГ отмечалось, что в российском розыске больше 62 тысяч человек. На втором месте по количеству пропавших без вести находится Украина (3992 человека). В Узбекистане и Казахстане 2036 и 1875 без вести исчезнувших. В остальных странах СНГ счет идет на сотни. Среди этого внушительного количества пропавших лиц много и тех, которые пропали в результате вооруженных конфликтов, имевших место на Кавказе, в странах бывшей Югославии и на берегах Днестра в 1991-1992 годах.

⁷ «После того как более десяти лет, как Армения и Азербайджан подписали соглашение о прекращении огня, которое положило конец Нагорно-Карабахскому конфликту. За время конфликта тысячи людей пропали без вести, и многие семьи до сих пор не имеют никаких известий о судьбах своих родных. В феврале 2004 года МККК предложил властям Армении и Азербайджана, а также de facto властям Нагорного Карабаха список лиц, которые считаются пропавшими без вести в связи с конфликтом. Обновленный список содержит 3165 имен. В январе 2005 года МККК также передал сторонам меморандум с призывом выяснить судьбу лиц, пропавших без вести. Во время проведения конференции 25-26 сентября 2006 года в Брюсселе удалось переговорить с господином Фирудином Садиговым, руководителем рабочей группы в Государственной комиссии по военнопленным и лицам,

сторона сообщает, как о пропавших без вести [20].

Конечно, по сравнению с вооруженными конфликтами на Кавказе, потери в людях, количество лиц пропавших без вести в Республике Молдова меньше [21, с. 51]⁷, но разве от этого проблема менее остра, чем в других кровотокающих регионах? Госпожа Лидия Гуцу, бывший заместитель премьер-министра Республики Молдова пишет в предисловии к *Книге Памяти павших в боях за независимость и территориальную целостность Республики Молдова*, что «нужно знать историю, прошлое поможет нам в укреплении отношений по мирному сосуществованию между гражданами различных национальностей, толерантности, правды и культурному разнообразию».

Национальный комитет по консультированию и вводу в действие международного гуманитарного права в Республике Молдова (НККВДМГП), Региональная делегация Международного комитета Красного Креста (МККК) в Российской Федерации, Беларуси и Молдове, Международный независимый университет Молдовы (УЛИМ) и Ассоциация гуманитарного права Республики Молдова провели в 2009 году Круглый стол «Лица, пропавшие без вести в вооруженных конфликтах: состояние дел, выводы и рекомендации».

В круглом столе, прошедшем в зале Сената УЛИМ-а, приняли участие также представители Конституционного Суда, министерств юстиции, внутренних дел, иностранных дел и европейской интеграции, обороны, местной администрации, Генеральной Прокуратуры, Центра Судебной Экспертизы, Национального Общества Красного Креста, Объединенной контрольной комиссии, Академии публичного управления при президенте Республики Молдова, Военного Института «Александру чел Бун» и Госуниверситета «Алеко Русо» из г. Бельцы, а также представители средств массовой информации.

Круглый стол имел целью определить соответствия национального законодательства и исполнительных механизмов по розыску лиц, пропавших без вести в вооруженных конфликтах, требованиям международного гуманитарного права, а также необходимость выработки проекта закона, который определил бы юридический статус лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, механизм их розыска, а также права родственников пропавших.

Проблема сограждан, пропавших без вести – это проблема не праздная. К сожалению, наши соотечественники пропали без вести в годы Второй мировой войны, боевых действий в Афганистане и на Днестре в 1991-1992 годах. В ходе

пропавшим без вести. Он назвал цифру в около 4500 человек пропавших без вести. За время работы рабочей группы более 1300 человек было освобождено из плена, на 433 азербайджанских граждан была уточнена судьба, найдено 90 могил. С его слов, даже, несмотря на то, что эксгумация запрещена исламом, но многие люди разрешают эту процедуру, так как хотят знать, где похоронены их пропавшие родные и близкие. Удалось переговорить также с господином Владимиром Доборжгинидзе, руководителем Государственной комиссии по розыску пропавших без вести военнослужащих в Абхазии и Северной Осетии и защите прав их семей. Он оперирует цифрой в 1763 пропавших без вести грузинских граждан и около 6000 погибших. По его словам, на сегодняшний момент времени в Абхазии имеется около 130, пропавшие без вести в Южной Осетии – 122. Найдено и перезахоронено – 168, в Абхазии – 49, из лиц пропавших без вести найдено в живых в период с 1996 по 2004 годы 236 человек в Грузии и 89 в Абхазии».

круглого стола господин Андрей Кирияк, заместитель прокурора города Бендер, представитель от Республики Молдова в группе по розыску лиц пропавших без вести, рассказал, что на сегодняшний момент найдено 63 пропавших без вести, опознано – 58 трупов, проведено 234 эксгумации, в поиске находятся 40, описан 131 неопознанный труп, в том числе на кладбище Дойна (г. Кишинев) 6 неопознанных трупов в результате боев в городе Бендеры. Также, в результате войны в Афганистане в 1979–1989 гг. остаются без вести пропавшими 270 бывших советских военнослужащих. Пятеро из них – выходцы из Молдовы: Шалар Михаил (г. Кишинев), Белекчи Иван (Вулканештский район, с. Чишмикей), Давид Георгий (Кантемировский район, с. Готешть) пропали без вести в провинции Кундуз в 1981, 1982 и в 1983 годах соответственно. Васильковский Иван (Сынжерейский район, с. Бурсучень) пропал без вести в мае 1984 года в провинции Балх. Куницын Серафим (г. Кагул) пропал без вести в мае 1980 г.

Это не только трагедия для самого пропавшего без вести, от этого страдают и другие люди – его родственники. Они пребывают в томительном неведении, и даже если думают, что их близкий погиб, не решаются его оплакивать по принятым обычаям. Родственники пропавших без вести обычно говорят, что самая насущная потребность для них – выяснить, что случилось с этими людьми. Кроме того, как показывает опыт, часто бывает так, что пропавший без вести был кормильцем семьи и решал вопросы ее взаимоотношений с властями. Из этого следует, что с одной стороны нужно прилагать все усилия, чтобы выяснить участь пропавших

без вести, а с другой их родственникам нужно дать возможность вести достойную жизнь. Кроме того для семей и населения важно, чтобы виновные привлекались к ответственности за свои деяния. Когда все усилия остаются безрезультативными и выяснить, что произошло с исчезнувшими людьми, не представляется возможным, тогда, ради их семей и сообществ, к которым они принадлежали, следует признать факт смерти и дать возможность ближайшим родственникам достойно почтить память погибших.

Участники отметили, что в Молдове принимаются усилия, направленные на принятие мер по имплементации положений Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним в части касающиеся недопущения появления лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, улучшения участи их родственников и семей. Думитру Пулбере, председатель Конституционного Суда Республики Молдова, и госпожа Елена Мокану, заместитель министра юстиции и председатель НККВДМГП, приветствуя участников круглого стола, отметили, что, несмотря на то что в Молдове создана соответствующая юридическая база, имеются достаточно резервов в вопросах имплементации МГП и в частности его положений, касающихся лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах. Статусу этих лиц было посвящено выступление господина Виталия Гамурарь, декана факультета права УЛИМ-а. Патрик Занд, региональный советник МККК по правовым вопросам, остановился на решениях международных и региональных правительственных и неправительственных организаций. На

необходимость принятия национального законодательства регулирующего вопрос о лицах, пропавших без вести, остановилась госпожа Татьяна Филатова, начальник управления Минюста. Семен Никулин, представляющий информационный портал www.dialog.md, остановился на состоянии дел с Кладбищем Героев на Ботанике. Здесь на 2,4 гектарах в годы Первой мировой войны нашли покой 572 неизвестных русских и румынских военнослужащих. На шести участках были захоронены по 136 военнослужащих, здесь нашли вечный покой русские, румынские, австрийские, чешские, 35 французских, и шесть польских военнослужащих. В 1959 году советские власти прошлись по кладбищу бульдозером. Остались на бывшем входе только две стелы и лестница, которая вела наверх, к кладбищу. Доступ закрыт, все огорожено забором, а пронырливые бизнесмены ведут строительство. Ни муниципальные, ни центральные власти ничего не делают для восстановления, без преувеличения, памятника европейской солидарности в начале прошлого века. Евгений Голощанов, исполнительный директор Amnesty International Moldova, рассказал о предпосылках, ведущих к появлению пропавших без вести в ходе ситуаций внутренней напряженности, а также о необходимости скорейшего присоединения Республики Молдова к Римскому Статуту Международного Уголовного Суда. Василий Черненко, представитель службы розыска Национального Общества Красного Креста, проинформировал, что эта структура, ведущая поиск лиц пропавших с тридцатых годов прошлого столетия, когда наши соотечественники искали

работу на американском континенте, является также важным звеном в розыске пропавших без вести. После информации, представленной господином Ионом Дьяковым, представителем Генпрокуратуры, некоторые участники высказали сомнения относительно того, что законодательные положения определяют малый срок (всего семь лет) когда розыскное дело находится в производстве, после чего оно на три года поступает в архив и по истечению десяти лет подлежит уничтожению. Мною была представлена презентация «Сравнительное исследование национального законодательства Республики Молдова по вопросу лиц, пропавших без вести в зонах вооруженных конфликтов, на предмет соответствия нормам международного гуманитарного права».

Госпожа Анастасия Кушлейко, советник по правовым вопросам Консультативной службы МККК, рассказала о Модельном законе Межпарламентской Ассамблеи стран СНГ «О лицах, пропавших без вести». Этот документ, в случае его продвижения, предусматривал бы основные права лиц, пропавших без вести и гарантии предоставления этих и смежных с ними прав, права родственников лиц, пропавших без вести, учреждение Национального справочного бюро, розыск этих лиц, розыск останков, их эксгумация и обращение с ними. Необходимость разработки и принятия закона о лицах, пропавших без вести, с учетом специфики Молдовы, в период вооруженных конфликтов, пожалуй, это одна из самых главных рекомендаций, принятых участниками круглого стола.

Напрашивается межведомственная структура по военнопленным и лицам,

пропавшим без вести, ведомство к которой был бы отнесен весь спектр вопросов по данной проблеме. Нашему государству необходимо присоединиться к Конвенции ООН о насильственных исчезновениях. Власти Республики Молдова должны включить в национальное законодательство весь комплекс положений, определяющих режим обращения с военнопленными, обеспечив его соответствие с Третьей Женевской конвенцией, а также все судебные гарантии для лиц лишенных свободы, предусмотренные международным гуманитарным правом, а также выполнить рекомендации 1999 года, изложенные в Докладе МККК «Имплементация международного гуманитарного права. Республика Молдова», о том, что власти Республики Молдова рассмотрели вопрос о создании национального справочного бюро и службы регистрации могил. Некоторые выводы и рекомендации касаются наведения должного порядка в том, что касается установления мест захоронений, появившихся на территории Республики Молдова в результате вооруженных конфликтов, определения ситуации, связанной со всеми захоронениями после вооруженных конфликтов, включая установление личности, списки погибших, а также обстоятельства исчезновения и/или смерти. Не снята с повестки и необходимость дальнейшего принятия межгосударственных двухсторонних соглашений с другими странами (наподобие имеющихся у Республики Молдова с Республикой Венгрия и Федеративной Республикой Германия), которые предусматривали бы сохранение и увековечивание памяти военнослужащих и гражданских жертв, погибших в войнах, и статус захоронений. Необходимо про-

должить дальнейшую работу над Книгой Памяти, по освещению судеб наших сограждан, которые не вошли в неё. В продолжении нуждается работа по розыску без вести пропавших лиц в вооруженном конфликте 1991–1992 годов, как и деятельность по идентификации неопознанных тел, а также по установлению личности пропавших без вести в ходе вооруженных конфликтов в соответствии со всеми международными стандартами. Безусловно, проведенный круглый стол стал этапным событием в процессе имплементации требований Женевских конвенций 1949 года и Дополнительных протоколов 1967 года к ним в нашей стране.

Заключение и напрашивающиеся рекомендации. Официальные власти Республики Молдова должны прилагать усилия по имплементации положений Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним. В том числе и в части касающейся недопущения появления лиц пропавших без вести в вооруженных конфликтах, улучшения участи их родственников и семей. Эти меры должны быть отражены и в плане работы Национального комитета по консультированию и согласованию ввода в действие гуманитарного права. Напрашивается закон (или постановление правительства) о лицах, пропавших без вести, которые касались бы не только вооруженных лиц, но и мирного населения. Такой нормативный акт имеется, к примеру, в Боснии и Герцеговине. Ассоциация Гуманитарного Права многократно ставила вопрос о создании межведомственной структуры по военнопленным и лицам, пропавшим без вести, может по примеру российской Комиссии при президенте по розыску военнопленных

и лиц, пропавших без вести, которая бы занималась координацией этой работы.

Власти Республики Молдова должны включить в национальное законодательство весь комплекс положений, определяющих режим обращения с военнопленными, обеспечив его соответствие с Третьей Женевской конвенцией, а также все судебные гарантии для лиц, лишенных свободы, предусмотренные международным гуманитарным правом. Напрашивается продолжение работы по наведению должного порядка в том, что касается установления мест захоронений. Необходимо иметь четкую картину по всем захоронениям после вооруженного конфликта: кто захоронен, список, обстоятельства, а также принять меры, чтобы они были приведены в надлежащее состояние. Нужны новые подходы в том, что касается работы следственно-розыскной группы по розыску лиц пропавших без вести, в составе Объединенной Контрольной Комиссии.

Напрашиваются и контакты неправительственных организаций, занимающихся этой проблемой, как с правого, так и с левого берега Днестра. Конечно, существует дилемма: отрицать и молчать либо признать и раскрыть подлинные факты. Но это нужно сделать из

человеческих побуждений, чтобы снять у страждущих людей ту напряжённость и бессилие, которое появилось после безвестной потери любимых и близких. Высвечена также проблема, связанная с необходимостью улучшения материального обеспечения идентификации неопознанных тел, проведения экспертизы при установлении личности пропавших без вести в ходе вооруженных конфликтов. Без соответствующего оборудования, в том числе для хранения неидентифицированных останков тел и проведения генной идентификации, не обойтись.

Касательно Министерства обороны и других силовых структур молдавского государства. Важно чтобы все военноружащие имели опознавательные жетоны. Необходимо вернуться к практике издания в Министерстве обороны ежегодных нормативных актов, которые бы определяли инструментарий изучения и внедрения в войсках положений международно-правовых актов. Это могли бы быть ежегодные приказы министра обороны, организационно-методические указания по этой проблематике (или включение этого раздела в общие организационно-методические указания по организации боевой подготовки на следующий учебный год).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Stelian Scăunaș, *Drept Internațional Public*. Ediția 2. Editura C.H. Beck, p. 340.
2. Обзор МККК. «Война и международное гуманитарное право», <http://www.icrc.org/rus/war-and-law/overview-war-and-law.htm>.
3. Павел Крянгэ, *Я хочу рассказать...* Кишинэу, 1998, стр. 128.
4. Жан-Мари Хенкертс и Луиза Досвальд-Бек. *Обычное международное гуманитарное право. Нормы МККК*. Москва, МККК, 2006, стр. XVIII.
5. <http://www.memo.ru>

6. ЕСПЧ. Дело Илашку и другие против Молдовы и России. Решение. Страсбург. 8 июля 2004. <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/moldavia/benderyr.htm>.
7. ЕСПЧ. Дело Илашку и другие против Молдовы и России. Решение. Страсбург. 8 июля 2004. Решение ЕСПЧ по делу № 4878/99, http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm.
8. Григорий Карасин, Миссия выполнима: К 20-летию миротворческой операции на Днестре». В: «Российская газета», Федеральный выпуск № 5839 (166), <http://www.rg.ru/2012/07/23/karasin.html>.
9. Эрик ДАВИД, Принципы права вооруженных конфликтов. Курс лекций юридического факультета Открытого Брюссельского Университета. Москва, МККК, 2000, стр. 106.
10. Генерал Ион Косташ, Дни затмения. Хроника необъявленной войны. Кишинэу, 2010, стр. 467, 624.
11. Доклад „Мемориала” «Массовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры, июнь-июль 1992 года». Москва, 11 сентября 1992 г.
12. <http://www.nr2.ru/kishinev/358267.html/print/>.
13. ЕСПЧ. Дело «Cyprus v. Turkey». http://sutyajnik.ru/rus/echr/judgments/ilascu_rus.htm.
14. Доклад Бюро адвокатов штата Нью-Йорк «Оттаивание «замороженного» конфликта: правовые аспекты сепаратистского кризиса в Молдове», 2006 год, Кишинев. <http://www.moldova.ru/index.php?tabName=articles&owner=16&id=1263>.
15. Vlad Grecu, *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*. Chișinău, Editura „Prut Internațional”, 2005.
16. Доклад „Мемориала” «Массовые и наиболее серьезные нарушения прав человека и положение в зоне вооруженного конфликта в г. Бендеры, июнь-июль 1992 года». Москва, 11 сентября 1992 г.
17. Мяло К. Г., *Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы*. Москва, Вече, 2002, 480 с.
18. Ст. 359 УК РФ.
19. Статья 32 Протокола I.
20. Статья 33(1) Протокола I.
21. Андрей Ковриг, *Лица пропавшие без вести, их семьи*. Кишинэу, 2009, стр. 51.

APARIȚII EDITORIALE

„Spitalul Clinic Militar Central al Ministerului Apărării al Republicii Moldova”, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2012, 108 p. ISBN 978-9975-4307-6-0

Ion XENOFONTOV¹
Igor SOFRONESCU²

Spitalul Clinic Militar Central al Ministerului Apărării al Republicii Moldova s-a impus în societatea civilă și militară ca o structură medicală de înaltă ținută profesională.

Drept urmare a împlinirii a 20 de ani de la formarea spitalului în formula actuală, s-a decis de a edita un album foto, „un portret în text și imagini... menit să creeze, în ansamblu, o impresie generalizatoare despre procesul de instituționalizare și dezvoltare a acestei componente importante a organismului militar al statului” (vezi adnotarea, p. 4). Lucrarea a apărut în condiții grafice excelente, responsabilul de ediție este colonelul medic Vladimir Trofimov, medic-șef al Spitalului, este coordonată de colonelul medic (r) Ion Corcimari, conceptul și realizarea grafică a lucrării a fost executată de Vitalie Pogolșa. Redactorul ediției este Mihai Aduge.

Lucrarea este prefațată de Vitalie Mariuță, ministrul apărării, care pune accentul pe dimensiunea umană a medicilor acestei structuri medicale, „specialiști de elită, care au demonstrat că pot intra în competiție cu medicii din instituții medicale din țară și de peste hotare” (p. 5).

Prin intermediul imaginilor sugestive sunt prezentate reperaile istorice, aspecte-

le cotidiene ale spitalului, administrația și colectivul de medici, secțiile și subdiviziunile, aplicațiile naționale și exercițiile internaționale. Lucrarea are și un rezumat în limba engleză.

În esență volumul redă istoria ilustrată a avanpostului serviciului medical al Armatei Naționale. Este o formă de exprimare care prevalează asupra celei declarative. Ori, este o îmbinare practică a stilului de viață a acestei instituții pentru care faptele și acțiunile concrete vorbesc de la sine.

Istoria acestei instituții medicale începe din 7 iulie 1940, când Comandamentul Districtului Militar Odesa a redislocat la Chișinău spitalul militar din orașul Zaporojie, care a început să activeze în toamna aceluiași an. În contextul celui de-al Doilea Război Mondial, în iunie 1941, spitalul militar a fost transformat în unitate de evacuare a bolnavilor. Doar în primele două săptămâni de operații militare în spital au fost tratate 1253 de persoane. Spitalul a activat în evacuare în localitățile: Donețk-Ambrosiev (8 august – 12 octombrie 1941), Volhov (24 ianuarie – 25 mai 1942), satul Siasykie Ryadki și orașul Slanți din regiunea Leningrad (25 mai 1942 – 10 octombrie 1944), Tallin (10 octombrie 1944 – 3 martie 1945).

¹ Ion XENOFONTOV – dr., cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate, „Alexandru cel Bun”.

² Igor SOFRONESCU – lt.-col (r), dr., Academia Militară a Forțelor Militare „Alexandru cel Bun”.

La 3 martie 1945 este evacuat și trimis cu eșalonul la Chișinău. Pe parcursul conflagrației mondiale, în spital s-au tratat 32 mii de oameni. În perioada postbelică a fost consolidată infrastructura și baza tehnico-materială, au fost îmbunătățite

serviciile medicale. Sub aspect managerial spitalul era constituit din 12 secții curative și diagnostic. În 1966 a fost dat în folosință edificiul central cu patru etaje. În 1992, în baza vechii instituții medicale a fost fondat Spitalul Clinic Militar Central.

Spitalul Clinic Militar Central al Ministerului Apărării al Republicii Moldova

